

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ ΤΣΑΛΤΑ
(Α.Μ.: 1012202003052)

Θέμα: «Γεώργιος Μπίζος (1927- 2020): Ο Έλληνας υποστηρικτής του Νέλσον Μαντέλα εναντίον του απαρτχάιντ»

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή	4

Α΄ Κεφάλαιο

Από το Βασιλίτσι στην Αφρική	6
1.1. Γέννηση –Καταγωγή	6
1.2. Τα πρώτα χρόνια στο Βασιλίτσι.....	7
1.3. Τα χρόνια του πολέμου	10
1.4. Ταξίδι για τη σωτηρία	12
1.5. Τα χρόνια στην Αφρική.....	13
1.6. Φοιτητικά χρόνια (1948- 1954).....	19
1.7. Επαγγελματική σταδιοδρομία	22

Β΄ Κεφάλαιο

Γεώργιος Μπίζος και Νέλσον Μαντέλα	24
2.1. Το Απαρτχάιντ	24
2.2. Νέλσον Μαντέλα.....	30
2.3. Νέλσον Μαντέλα και Γεώργιος Μπίζος	31
2.3.1. Η γνωριμία.....	31
2.3.2 Δίκη για προδοσία (1956-1961)	32
2.3.3. Δίκη της Ριβόνια.....	35
2.3.4. Η φιλία στερεώνεται σε γερά θεμέλια	41
2.3.5. Ο Μαντέλα πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής.....	44

Γ΄ Κεφάλαιο

Αγώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα	46
3.1. Αγώνας κατά του Απαρτχάιντ.....	46
3.2. Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Σαχέτι.....	49
3.3. Αγώνας για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα	52

Δ' Κεφάλαιο

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του Γεωργίου Μπίζου.....	55
4.1. Τα χρόνια της πλήρους ωριμότητας.....	55
4.2. Το τέλος.....	56
4.3. Απόψεις για τον Γεώργιο Μπίζο.....	58
Επίλογος.....	60
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	62
Περίληψη.....	69

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, πραγματεύεται τη ζωή του δικηγόρου Γεωργίου Μπίζου, που υπήρξε νομικός σύμβουλος, συνεργάτης και φίλος του αφρικανού ηγέτη Νέλσον Μαντέλα. Με την εργασία αυτή πραγματώθηκε ένα νοερό ταξίδι στην Νότια Αφρική και ερευνώντας τη ζωή και τη δράση του ευφυούς Έλληνα νομικού και ανθρωπιστή αποκαλύφθηκε η ιστορία της Μαύρης Ηπείρου των δύο τελευταίων αιώνων.

Η Νότια Αφρική αποτέλεσε τον πρώτο προορισμό των ισχυρών αποικιοκρατικών κρατών λόγω του τεράστιου ορυκτού της πλούτου. Ωστόσο, οι συνέπειες της κίνησης αυτής θα επηρεάσουν αρνητικά τη ζωή και τον πολιτισμό των ιθαγενών κατοίκων της. Ο ρατσισμός θα βρει την απόλυτη του έκφραση στα εδάφη αυτά και τα θύματα του μετά από πολύχρονη καταπίεση και καταπάτηση απαραβίαστων δικαιωμάτων θα ενωθούν με ηγέτη τον Νέλσον Μαντέλα και θα ξεσηκωθούν ζητώντας δικαιοσύνη.

Λίγα χρόνια πριν την έναρξη της αντίστασης στο Απαρτχάιντ στα πλούσια αυτά εδάφη θα βρεθεί αναζητώντας μια νέα, ελεύθερη ζωή μακριά από τη γερμανική κατοχή που έπληττε την Ελλάδα ο Αντώνιος Μπίζος μαζί με τον 14χρονο γιό του Γεώργιο. Ο νεαρός πρόσφυγας θα γίνει και ο ίδιος δέκτης ρατσιστικών σχολίων και με πολλούς κόπους θα σπουδάσει Νομικά στο Πανεπιστήμιο του Γουίτγουοτερσραντ. Στον πνευματικό αυτό χώρο θα γνωριστούν οι δύο νέοι, ο Γεώργιος Μπίζος και ο Νέλσον Μαντέλα, η συνεργασία των οποίων θα οδηγήσει τελικά στην αλλαγή του κοινωνικού, πολιτικού και πολιτειακού τοπίου της Νότιας Αφρικής βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής όχι μόνο των έγχρωμων γηγενών αλλά και όλων των μεταναστών και προσφύγων που την επέλεξαν ως νέα πατρίδα.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον Καθηγητή, κ. Θανάση Χρήστου που με βοήθησε σημαντικά στην επιλογή του θέματος και με καθοδήγησε σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας. Ευχαριστίες θα ήθελα να υποβάλλω και στους καθηγητές, κ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη και κ. Σωτήρη Ριζά, για την υποστήριξη τους.

Εισαγωγή

Ο ρατσισμός και οι πρακτικές του μπορεί να βρήκαν στο πρόσωπο του Αδόλφου Χίτλερ και της ναζιστικής Γερμανίας την απόλυτη έκφραση τους, ωστόσο έχουν βαθιές ρίζες στο διάβα των αιώνων. Ήταν πρακτικές που εφαρμόστηκαν με επιτυχία απ' όσους επιδίωκαν να αποκτήσουν κύρος, εξουσία ή χρήμα εις βάρος άλλων και η Αφρική –όπως και άλλες χώρες –προορισμοί των ισχυρών αποικιοκρατικών κρατών του 19^{ου} αιώνα – και οι κάτοικοι τους έγιναν αποδέκτες τέτοιων συμπεριφορών. Απέναντι σε τέτοιες πρακτικές στάθηκαν και αντιστάθηκαν πρόσωπα που με τον αγώνα τους επιδίωξαν την απάλειψη του ρατσισμού και την ταυτόχρονη προστασία της ανθρώπινης προσωπικότητας, μοναδικότητας και αξιοπρέπειας. Ένα τέτοιο πρόσωπο είναι και ο κεντρικός ήρωας της παρούσας εργασίας, ο Γεώργιος Μπίζος, ο δικηγόρος, ο συνεργάτης και ο φίλος του Νέλσον Μαντέλα, του ηγέτη της αντιστασιακής ομάδας της Αφρικής κατά του καθεστώτος του Απαρτχάιντ.

Στο Α' κεφάλαιο παρουσιάζεται η ζωή του Γ. Μπίζου στον τόπο γέννησης και καταγωγής του, το Βασιλίτσι της Μεσσηνίας, η οικογένεια του, η βασική μόρφωση που δέχθηκε και η διακοπή της από την επιβολή της γερμανικής δύναμης στη χώρα, η μετανάστευση στην Αφρική και η ζωή εκεί.

Στο Β' κεφάλαιο παρουσιάζεται εξελικτικά η επιβολή του καθεστώτος του Απαρτχάιντ στην Νότια Αφρική, ο Νέλσον Μαντέλα και ο αγώνας του για την οργάνωση της αντίστασης του αφρικανικού λαού κατά του καθεστώτος, η γνωριμία του Μαύρου ηγέτη με τον Γεώργιο Μπίζο, η υπεράσπιση του πρώτου από το δεύτερο στις διάσημες δίκες της εποχής εκείνης των ετών 1956-1967. Η φιλία ανάμεσα στους δύο άνδρες θα συνεχιστεί και στη διάρκεια της φυλάκισης του μαύρου ηγέτη. Με την αποφυλάκιση του Μαντέλα και την εκλογή του στη θέση του Προέδρου της Νότιας Αφρικής ο Γ. Μπίζος θα βρίσκεται δίπλα του και θα συμμετάσχει στην ομάδα σύνταξης του νέου συντάγματος.

Στο Γ' κεφάλαιο περιγράφεται ο αγώνας του Γ. Μπίζου για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός και εκτός των δικαστικών αιθουσών. Μετά την κράτηση του Μαντέλα στις φυλακές της νήσου Ρόουντ Άιλαντ ο Γ. Μπίζος θα συνεχίσει να υπερασπίζεται θύματα της αστυνομικής βίας του καθεστώτος. Συνειδητοποιώντας την αξία της μόρφωσης για την καταπολέμηση του ρατσισμού θα βοηθήσει στην ίδρυση της σχολής Σαχέτι, ενός ελληνικού σχολείου στο

Γιοχάνεσμπουργκ. Ο αγώνας του θα διευρυνθεί και στα όρια των δικαιωμάτων των κρατών και θα ενταχθεί σε ομάδα νομικών που θα αναλάβει την υπόθεση της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα στην Ελλάδα.

Το Δ΄ κεφάλαιο αναφέρεται στα τελευταία χρόνια του Έλληνα πρόσφυγα και αγωνιστή, στο θάνατο του αλλά και στο αποτύπωμα που άφησε στο μυαλό και στην ψυχή των ανθρώπων με τους οποίους έζησε, συνεργάστηκε και αγωνίστηκε για ένα καλύτερο μέλλον όλων των κατοίκων της Αφρικής και γενικά του κόσμου.

Α΄ Κεφάλαιο

Από το Βασιλίτσι στην Αφρική

1.1. Γέννηση –Καταγωγή

Το 1902 είναι η χρονιά που γεννήθηκε ο Αντώνιος και η Αναστασία Μπίζου στο Βασιλίτσι Μεσσηνίας. Λίγα χρόνια αργότερα και κατόπιν συμφωνίας των γονιών τους, όπως συνηθιζόταν τα χρόνια εκείνα, οι δύο νέοι παντρεύτηκαν και ύστερα από δύο αποτυχημένες εγκυμοσύνες απέκτησαν ένα γιό. Ήταν 14 Νοεμβρίου 1927, όταν ο Γεώργιος Μπίζος αντίκρισε για πρώτη φορά το φώς του ήλιου. Η ημερομηνία γέννησης του δεν βρίσκεται σε κάποιο αρχείο, επειδή τα περισσότερα καταστράφηκαν στη διάρκεια της κατοχής από τους Γερμανούς σε μια προσπάθεια να αποκρύψουν τα πραγματικά στοιχεία των κατοίκων της περιοχής προκειμένου να αποφύγουν την υποχρεωτική τους στρατολόγηση στα γερμανικά εργοστάσια. Η ακριβής ημερομηνία γέννησης του Γ. Μπίζου αποτελεί πληροφορία της ίδιας της μητέρας του, όταν με τη γέννηση του τέθηκε το θέμα του ονόματος του νεαρού μέλους της οικογένειας. Μία επιλογή αποτελούσε το όνομα Φίλιππος λόγω της γέννησης του την ημέρα μνήμης του συγκεκριμένου αγίου. Δεύτερη επιλογή αποτελούσε το όνομα Γιάννης, όπως λεγόταν ο πατέρας του πατέρα του. Τελικά επικράτησε η τρίτη επιλογή και το νεαρό μέλος απέκτησε το όνομα Γεώργιος. Έτσι λεγόταν ο πρώτος γιός του παππού του από τον πρώτο του γάμο που, όμως, είχε σκοτωθεί σε μάχη με τους Βουλγάρους στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο παππούς θέλοντας να τιμήσει το νεκρό παιδί του, που είχε θυσιαστεί για την πατρίδα, ζήτησε από το νεαρό ζευγάρι να ονομάσουν το νέο μέλος της οικογένειας όπως εκείνος¹. Πράγμα που έγινε. Έτσι, ο γιός του Αντωνίου και Αναστασίας Μπίζου ονομάστηκε Γεώργιος Μπίζος και ακριβώς, όπως ο θείος του αφιέρωσε τη ζωή του για την ελευθερία της πατρίδας του, έτσι και ο ανιψιός θα αφιερώσει τη ζωή του μέχρι και τα βαθιά του γεράματα προασπιζόμενος τα δικαιώματα των ανθρώπων σε μια άλλη ήπειρο.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του θα τα περάσει στο χωριό που γεννήθηκε. Το Βασιλίτσι Μεσσηνίας είναι ένα χωριό στα νότια της Πελοποννήσου, σε απόσταση 6 χιλιομέτρων από την πόλη της Κορώνης, είναι ημιορεινό με πρόσβαση στη θάλασσα και σε αυτό ανήκουν οι οικισμοί της Φανερωμένης, του Αγ. Γεωργίου και των

¹ Γ. Μπίζος, *Οδύσσεια προς την ελευθερία 1928-1964*, Αθήνα 2010, σ. 20-21

Λιβαδακίων². Όπως ομολογεί και ο ίδιος ο Γ. Μπίζος στην αυτοβιογραφία του: «...το Βασιλίτσι, απ' όπου άρχισε το μακρύ μου ταξίδι, παραμένει η Ιθάκη μου...» (Γεώργιος Μπίζος, Οδύσσεια προς την ελευθερία)³.

1.2. Τα πρώτα χρόνια στο Βασιλίτσι

Τόσο ο τόπος όσο και η εποχή που μεγαλώνει θα επηρεάσουν πολύ τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του. Το 1927 η Ελλάδα είχε δοκιμαστεί από τον Εθνικό Διχασμό, είχε βιώσει μια συγκλονιστική καταστροφή, την ήττα στη Μικρά Ασία και τις οδυνηρές συνέπειες της, είχε ταλαιπωρηθεί από την αστάθεια που σημειωνόταν στην πολιτική της κατάσταση με τα διαρκή πραξικοπήματα (Δικτατορίες Πάγκαλου- 1925- και Κονδύλη -1926) και την εμπλοκή των στρατιωτικών στα πολιτικά θέματα και έμελλε να βιώσει ακόμα χειρότερες καταστάσεις. Η πολιτική κατάσταση της χώρας απασχολούσε και τους κατοίκους του μικρού χωριού. Οι περισσότεροι ήταν ενταγμένοι σε κόμματα και οι συζητήσεις για τα θέματα αυτά κυριαρχούσαν στα ανδροκρατούμενα καφενεία της εποχής, στα οποία θα συχνάζει ο μικρός Γιώργος μαζί με τον πατέρα του⁴. Ενώ ο παππούς του δήλωνε υποστηρικτής του Βενιζέλου στα δύσκολα χρόνια του εθνικού διχασμού, ο πατέρας του Γεωργίου είχε ενταχθεί στο Λαϊκό Κόμμα και είχε αναπτύξει στενή φιλία με τον τοπικό βουλευτή του κόμματος, τον Περικλή Ράλλη⁵. Μάλιστα ο πατέρας του Μπίζου διετέλεσε κοινοτάρχης του χωριού, υπεύθυνος για όλα τα ζητήματα του χωριού. Τη θέση αυτή αναγκάστηκε να εγκαταλείψει μετά την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά (4 Αυγούστου 1936) και κατόπιν πιέσεων πολιτικών προσώπων της εποχής φιλικά προσκείμενων στο καθεστώς Μεταξά, επειδή ο ίδιος εσφαλμένα θεωρούνταν ακραίος αντιβασιλικός⁷. Σε ένα τέτοιο πολιτικό κλίμα ανατράφηκε και ανδρώθηκε το κεντρικό πρόσωπο αυτής της εργασίας.

Στο χωριό αυτό ο Γεώργιος Μπίζος θα λάβει και τη βασική του εκπαίδευση. Το Σεπτέμβριο του 1935 θα φοιτήσει στο μοναδικό μονοθέσιο δημοτικό σχολείο του χωριού, στο οποίο φοιτούσαν περίπου 140 παιδιά κάθε ηλικίας και δίδασκε μόνο ένας

² Terrabook, *Βασιλίτσι*, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://greece.terrabook.com/el/messinia/page/vasilitsi/>, ημερομηνία προσπέλασης 14.04.2022

³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 20

⁴ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 24

⁵ Περικλής Ράλλης: εκλέχθηκε βουλευτής Μεσσηνίας τα έτη 1932 και 1933 εκπροσωπώντας το Λαϊκό κόμμα. Στις 25/09/1933 εκλέχθηκε αντί του Παναγ. Καραπαύλου. *Βουλή των Ελλήνων, 1929-1974*, διαθέσιμο στο <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/1929-1974.pdf>, ημερομηνία προσπέλασης 16.04.2022

⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 21

⁷ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 25

δάσκαλος. Η δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας αντικατοπτριζόταν και στην εκπαίδευση. Την έλλειψη σχολικών κτηρίων και δασκάλων ακολουθούσε η έλλειψη βιβλίων και εποπτικών μέσων. Τα μόνα αντικείμενα που φανέρωναν την ιδιότητα του χώρου ήταν ένας μαυροπίνακας, ένα αριθμητήριο, μια πλάκα γραφής, ένα αναγνωστικό, που το μοιράζονταν όλα τα παιδιά, τετράδια, μολύβια και γομολάστιχες. Σε ένα τέτοιο σχολικό περιβάλλον θα φοιτήσει τη πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης. Το πρόσωπο που θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την προσωπικότητα του είναι μια δασκάλα, η Ευγενία Κωτσάκη, με έντονες τις εμπειρίες της προσφυγιάς, αφού καταγόταν από την Σμύρνη της Μικράς Ασίας και είχε έρθει στην Ελλάδα μετά την μικρασιατική καταστροφή. Η δασκάλα αυτή είχε αναπτύξει φιλικές σχέσεις με την οικογένεια του Μπίζου και διέμενε στο σπίτι τους την περίοδο της εκπαιδευτικής της θητείας. Η ίδια φιλοξένησε κάποιες φορές τον Γεώργιο στο σπίτι της στην Καλαμάτα, επειδή είχε αναπτύξει φιλικές σχέσεις με τα παιδιά της και ήταν ιδιαίτερα φιλική και υποστηρικτική προς την οικογένεια του. Άλλωστε, είχε συνδεθεί και με σχέση κουμπαριάς με τον πατέρα του Μπίζου βαφτίζοντας το μικρότερο μέλος της οικογένειας τους. Παρά τις στενές σχέσεις με την οικογένεια του, ως δασκάλα ο Μπίζος την παρουσιάζει αυστηρή και αμερόληπτη. Ο ίδιος έχαιρε της ίδιας αντιμετώπισης με τους λοιπούς συμμαθητές ανεξαρτήτως της θέσης (κοινοτάρχης) και της σχέσης του πατέρα του με την εκπαιδευτικό. Πολιτικά ήταν φιλικά διακείμενη προς τον κόμμα των Φιλελευθέρων του Ελευθερίου Βενιζέλου. Στις οικογενειακές συγκεντρώσεις τραγουδούσε με το μαντολίνο της τραγούδια που εκθειάζαν τον Βενιζέλο και αποδοκίμαζαν το βασιλιά και τη βασιλική οικογένεια. Αυτές οι επαφές και τα ερεθίσματα θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Γεωργίου⁸.

Στις 4 Απριλίου 1936 αλλάζει το πολιτειακό καθεστώς της χώρας. Ο Ι. Μεταξάς με την ανοχή του Βασιλιά επιβάλλει το καθεστώς της δικτατορίας. Ήδη απολυταρχικά καθεστώτα είχαν επιβληθεί σε διάφορες χώρες της Ευρώπης. Η αλλαγή αυτή επηρέασε και τα μικρά χωριά της Πυλίας. Ο πατέρας του Γεωργίου εξωθείται σε παραίτηση από τη θέση του κοινοτάρχη κατόπιν πιέσεων του νέου νομάρχη και η δασκάλα αντικαθίσταται από έναν νέο δάσκαλο, τον Παναγιώτη Αρναούτη, που εφάρμοζε αυστηρές παιδαγωγικές μεθόδους βασισμένες στη σωματική τιμωρία και προωθούσε ένα εθνοκεντρικό πρόγραμμα σπουδών με την αναλυτική περιγραφή των

⁸ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 21-24

κατορθωμάτων του ελληνικού λαού από το παρελθόν έως σήμερα. Για δύο χρόνια ο Μπίζος θα είναι αποδέκτης του συγκεκριμένου συστήματος. Τον Σεπτέμβριο του 1938 θα συνεχίσει τις σπουδές του σε ένα ενδιάμεσο σχολείο που βρισκόταν στην Κορώνη και ήταν γνωστό ως Αστικό⁹. Συγκεκριμένα την Τετάρτη, 5 Οκτωβρίου 1938 κατόπιν εξετάσεων ο Γ. Μπίζος θα κριθεί εισακτέος από το σύλλογο διδασκόντων του αστικού σχολείου με γενικό βαθμό 12¹⁰. Εκεί το εκπαιδευτικό πλαίσιο δεν διέφερε από αυτό του δημοτικού στο Βασιλίτσι. Η σωματική τιμωρία ήταν το βασικό παιδαγωγικό μέσο πειθαρχίας. Η βασική διαφορά που περιγράφεται από τον ίδιο το Μπίζο στην αυτοβιογραφία του ήταν η παρουσία πολλών εκπαιδευτικών διαφορετικών για κάθε μάθημα¹¹. Στη διάρκεια της φοίτησης στο συγκεκριμένο σχολείο ο Μπίζος θα ενταχθεί υποχρεωτικά στη Μεταξική Νεολαία και θα ακολουθήσει το αυταρχικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που οριζόταν για τους νέους της οργάνωσης. Μάλιστα η απόκτηση της στολής της ΕΟΝ δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Λόγω της οικονομικής κατάστασης των κατοίκων την εποχή εκείνη άλλοι μαθητές μπορούσαν να καλύψουν άμεσα και εξολοκλήρου το κόστος της στολής και άλλοι με δόσεις. Ο Γ. Μπίζος ανήκε στους πρώτους. Με επιτυχία κατάφερε να προαχθεί στη Β' τάξη (απόφαση Συλλόγου καθηγητών 15^η Πράξη/ 26 Ιουνίου 1939)¹². Κατόπιν, όμως, παρέμβασης του πατέρα του και σε συνεννόηση με την παλιά δασκάλα του, Ευγενία Κωτσάκη, ο Γεώργιος Μπίζος θα αλλάξει σχολείο και θα γραφτεί στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου Καλαμάτας το Σεπτέμβριο του 1939. Στη διάρκεια της φοίτησης του θα φιλοξενηθεί στο σπίτι της δασκάλας του. Και εκεί αναγκάστηκε να ενταχθεί στην Μεταξική Νεολαία, αφού το καθεστώς Μεταξά το έθετε ως υποχρέωση

⁹ Τα Αστικά σχολεία καθιερώθηκαν επί Ελ. Βενιζέλου με τα νομοσχέδια του 1913. Σ' αυτά απευθύνονταν μαθητές απόφοιτοι του Δημοτικού σχολείου χωρίς εξετάσεις, ήταν τριετούς φοίτησης και είχαν χαρακτηρήρα τεχνικό/πρακτικό. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους οι μαθητές μπορούσαν κατόπιν εξετάσεων να εισαχθούν σε διάφορες σχολές (Διδασκαλείο δημοτικής εκπαίδευσης, Γεωπονικές σχολές, Ναυτικών Δοκίμων) ή σε μια τάξη του Γυμνασίου. Χρύσα Γούλη- Ευαγγελία Καύκουλα, *Η εκπαίδευση κατά την περίοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου*, διαδικτυακή ιστοσελίδα, διαθέσιμο στο <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/gouli-kafkoula.htm>, 17.04.2022

¹⁰ ΓΑΚ Μεσσηνίας, *Αρχεία – Συλλογές, Εκπαιδευτικά αρχεία, Αστικό Σχολείο Κορώνης*, διαθέσιμο στο <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=348952>, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2022

¹¹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 26-28

¹² ΓΑΚ Μεσσηνίας, *Αρχεία- Συλλογές, Εκπαιδευτικά αρχεία, Αστικό Σχολείο Κορώνης*, διαδικτυακή πηγή, διαθέσιμο στο <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=348952>, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2022

όλων των νέων της εποχής. Εκεί θα βρίσκεται, όταν η Ιταλία θα κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα και η Ελλάδα θα συμμετάσχει στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο¹³.

1.3. Τα χρόνια του πολέμου

Η ζωή του Γεωργίου μοιραζόταν μεταξύ της Καλαμάτας και της φοίτησης του στο Γυμνάσιο και του χωριού και στις επισκέψεις στην οικογένεια του τα σαββατοκύριακα, τις αργίες και τα καλοκαίρια. Το καλοκαίρι του 1940 ήταν το τελευταίο ξέγνοιαστο καλοκαίρι του νεαρού Μπίζου. Στις 15 Αυγούστου του 1940 έγινε γνωστός ο τορπιλισμός του ελληνικού καταδρομικού πλοίου «Έλλη». Όλοι εξέφραζαν τους φόβους τους για επικείμενο πόλεμο με την Ιταλία παρά τις διαψεύσεις των Ιταλών και τη μυστικότητα για το θέμα αυτό από την κυβέρνηση. Μεταξά σε μια προσπάθεια του δικτάτορα να διατηρήσει την ουδετερότητα της χώρας στον πόλεμο που είχε ήδη ξεσπάσει. Βέβαια, η ουδετερότητα αυτή δεν θα διαρκούσε για πολύ, αφού στις 28 Οκτωβρίου 1940 η Ελλάδα θα εισχωρούσε στον πόλεμο κατά του Άξονα και θα ξεκινούσε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, ενώ δύο μέρες αργότερα θα επιβεβαιωνόταν η βύθιση του ελληνικού πολεμικού πλοίου από ιταλικό υποβρύχιο επίσημα από την ελληνική κυβέρνηση¹⁴. Η ημέρα αυτή έχει χαρακτηριστεί βαθιά στη μνήμη του Γεωργίου. Και στην αυτοβιογραφία του και σε συνέντευξη που παραχώρησε στη δημοσιογράφο Βίκυ Φλέσσα και προβλήθηκε από την ΕΡΤ στις 18/09/2020¹⁵ περιγράφει τις κινήσεις τόσο των απλών ανθρώπων που συναντούσε στο δρόμο για το σχολείο (συγκεντρωμένοι σε καφενεία άκουγαν στο ραδιόφωνο εμβατήρια) όσο και των καθηγητών και του διευθυντή του σχολείου, που ζήτησε από τα παιδιά να αναχωρήσουν για τα σπίτια τους ανακοινώνοντας τους το κλείσιμο του σχολείου λόγω της έκρηξης του πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας και υπό το φόβο των βομβαρδισμών ή της ρίψης τοξικών αερίων, όπλο που χρησιμοποίησαν οι Ιταλοί στην Αιθιοπία¹⁶. Έτσι, τα περισσότερα παιδιά έφυγαν για τα σπίτια τους και τον Γιώργο ήρθε ο πατέρας του να τον συνοδεύσει στην επιστροφή του για το χωριό. Λόγω της αυξημένης κίνησης, αφού πολλοί εγκατέλειπαν την πόλη από το φόβο των βομβαρδισμών, το μόνο μέσο επιστροφής ήταν μια βάρκα, στην οποία επιβιβάστηκαν περισσότερα από 20 άτομα, ενώ ήταν σχεδιασμένη για 5, και μετά από ιδιαίτερες

¹³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 28-29

¹⁴ Σαν σήμερα, *Ο τορπιλισμός της Έλλης*, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://www.sansimera.gr/articles/810>, ημερομηνία προσπέλασης 17.04.2022

¹⁵ Στα Άκρα, *Γιώργος Μπίζος, 18/09/2020*, ΕΡΤ, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=LwDW32KSuRk>, ημερομηνία προσπέλασης 19.04.2022

¹⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 33

δυσκολίες στη διάρκεια της πλεύσης, τελικά έφθασαν στον προορισμό τους. Μια τέτοια βάρκα λίγους μήνες αργότερα θα τον μετέφερε έξω από τα σύνορα της Ελλάδας. Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος εξελίχθηκε θετικά για την Ελλάδα από την άποψη των στρατιωτικών επιτυχιών του ελληνικού στρατού στα μέτωπα του πολέμου. Η γερμανική επίθεση όμως δεν είχε την ίδια έκβαση. Τον Απρίλιο του 1946 (6 Απριλίου) οι Γερμανοί επιτίθενται σε Ελλάδα και Γιουγκοσλαβία, στις 9 Απριλίου καταλαμβάνεται η Θεσσαλονίκη και στις 27 του ίδιου μήνα οι Γερμανοί εισέρχονται στην Αθήνα¹⁷. Στις 29 Απριλίου ήρθε και η σειρά της Καλαμάτας να υποταχθεί στη γερμανική μπότα. Πριν την κάθοδο των Γερμανών ο βασιλιάς και το Γενικό Επιτελείο κατέφυγαν στην Κρήτη, ενώ πλήθος στρατιωτών των συμμαχικών δυνάμεων προσπάθησαν να επιβιβαστούν στα συμμαχικά πλοία που είχαν αγκυροβολήσει στο λιμάνι της Καλαμάτας, για να τους απομακρύνει από το εχθρικό πλέον έδαφος. Οι περισσότεροι δεν τα κατάφεραν. Γύρω στους 7.000 πήραν οι Γερμανοί ως αιχμαλώτους, ενώ κάποιες χιλιάδες διασκορπίστηκαν στους μεσσηνιακούς λόφους προκειμένου να αποφύγουν την αιχμαλωσία. Μια ομάδα Νεοζηλανδών, επτά, περίπου, άτομα, έμελλε να συναντήσει τον πατέρα του Μπίζου και τον ίδιο, ύστερα από ενημέρωση που είχαν από κάποιο βοσκό της περιοχής. Η συνάντηση αυτή θα ήταν καθοριστική για τη ζωή του μικρού Γιώργου. Αφού συνεννοήθηκαν με άλλους συγχωριανούς αποφάσισε ο πατέρας του Γιώργου να φυγαδεύσουν τους επτά νεαρούς με μια βάρκα στην Κρήτη. Στην επιχείρηση αυτή θα συμμετείχε ο Αντώνης Μπίζος, ο πατέρας του Γιώργου και ο μικρός Γιώργος. Η αντίδραση της οικογένειας στην απόφαση αυτή ήταν έντονη. Ωστόσο, ο νεαρός Γιώργος, που τότε ήταν γύρω στα 13, δεν ήταν διατεθειμένος να αφήσει τον πατέρα του μόνο. Με χιούμορ στην αυτοβιογραφία του αποτυπώνει την παιδική αθωότητα που τον χαρακτήριζε τότε. Η επιμονή του να ακολουθήσει τον πατέρα του δεν έγκειτο μόνο στην αδυναμία που του είχε, αλλά στην επιθυμία του να αποφύγει τόσο το μάθημα με τον αυστηρό δάσκαλο Αρναούτη σε μια προσπάθεια του τελευταίου να απασχολεί παιδιά όλων των ηλικιών με μαθήματα καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής όσο και τις χειρωνακτικές εργασίες που του ανέθετε συχνά η μητέρα του. Η παιδική αντίληψη διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από την αντίληψη ενός ενήλικα. Ο πόλεμος δεν

¹⁷ *Μνήμες από την κατοχή στην Ελλάδα*, Χρονολόγιο γεγονότων, διαθέσιμο στο https://www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/Inhaltselemente_rd/zeitleiste/index.html, ημερομηνία προσπέλασης 19.04.2022

έχει τις ίδιες προσλαμβάνουσες σε ένα παιδί και σε ένα μεγάλο. Τελικά, όλοι συμφώνησαν στο αρχικό σχέδιο του πατέρα και το ταξίδι ξεκίνησε¹⁸.

1.4. Ταξίδι για τη σωτηρία

Ήταν στα μέσα της τελευταίας εβδομάδας του Μαΐου, όταν ξεκίνησε το ταξίδι με μια ψαρόβαρκα για την Κρήτη. Οι δύο πρόσφυγες του Βασιλιτσίου μαζί με τους 7 Νεοζηλανδούς και άλλους τέσσερις συμπατριώτες τους ξεκίνησαν χαράματα, για να μην τους πάρουν είδηση οι Γερμανοί ή Έλληνες γερμανόφιλοι. Το ταξίδι θα εξελισσόταν περιπετειώδες. Αντιμετώπισαν με επιτυχία τη φουρτουνιασμένη θάλασσα και την 3^η μέρα συνάντησαν μια νηοπομπή, που με ανακούφιση διαπίστωσαν πως ήταν Συμμαχική. Αυτοί τους περισυνέλεξαν από τη θάλασσα και τους ανακοίνωσαν πως η Κρήτη είχε καταληφθεί από τους Γερμανούς και πως θα τους μετέφεραν για ασφάλεια στην Αλεξάνδρεια. Μόλις έφτασαν εκεί έμαθαν για την κατάσταση στην Ελλάδα και ο Έλληνας πρόξενος τους πληροφόρησε πως θα τους παρείχαν άδειες παραμονής ειδικές για πρόσφυγες και πως θα χώριζαν πατέρας και γιός για ένα διάστημα. Ο Αντώνης Μπίζος και άλλοι Έλληνες ενήλικες θα πήγαιναν σε έναν προσφυγικό καταυλισμό στο Κάιρο, ενώ ο μικρός Γιώργος και άλλα παιδιά θα κατευθύνονταν προς το Κανισκέρειον¹⁹. Εκεί θα παραμείνει για έξι εβδομάδες. Γρήγορα εγκλιματίστηκε στο νέο χώρο και άρχισε να παρακολουθεί μαθήματα στην τελευταία τάξη του δημοτικού, ενώ πολύ γρήγορα αναγνωρίστηκαν από τους δασκάλους του οι ικανότητες του και σύστησαν να μεταβεί στις γυμνασιακές τάξεις, αφού πρώτα μάθαινε μια από τις ξένες γλώσσες –αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, αραβικά– για να μπορεί να παρακολουθεί τα μαθήματα. Όμως, δεν χρειάστηκε η προετοιμασία. Ο πόλεμος συνεχιζόταν. Συχνές ήταν οι αεροπορικές επιδρομές των Ιταλών στην πόλη της Αλεξάνδρειας. Μαθητές, δάσκαλοι και κάτοικοι της περιοχής είχαν εκπαιδευτεί να τις αντιμετωπίζουν. Και ενώ η ζωή του Γιώργου Μπίζου κυλούσε ομαλά, έφτασε η ώρα της αναχώρησης του. Είχε προταθεί στον πατέρα του να επιλέξει μεταξύ της Ινδίας και της Νότιας Αφρικής ως μελλοντικό τόπο διαμονής και εκείνος επέλεξε το δεύτερο προορισμό επηρεασμένος από τις φήμες περί πλούτου για τις χώρες της μαύρης ηπείρου. Έτσι, από την Αλεξάνδρεια ο έφηβος Γιώργης

¹⁸ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 39-40

¹⁹ Το Κανισκέρειον Ορφανοτροφείο ιδρύθηκε το 1925 από τον Γεώργιο Κανισκέρη, έμπορο με θεσσαλική καταγωγή, με στόχο την περισυλλογή και εκπαίδευση ορφανών παιδιών. Μέσα στον περίβολο του κτηρίου χτίστηκε και ο ναός του Αγ. Γεωργίου, Αλεξάνδρεια – Γ. Κανισκέρης – *Μέγας Ευεργέτης*, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο http://alexandria323232.blogspot.com/2012/04/blog-post_4715.html, ημερομηνία προσπέλασης 19.04.2022

βρέθηκε με τρένο στο Κάιρο και διέμεινε σε έναν προσφυγικό καταυλισμό στην Γκαζιέρα, όπου φιλοξενούνταν περισσότεροι από τέσσερις χιλιάδες Έλληνες και ελάχιστοι από Ανατολική Ευρώπη. Από την περιοχή αυτή έφυγαν τέλη Ιουλίου 1941 πάλι με τρένο και κατευθύνθηκαν προς το Σουέζ και από εκεί με πλοίο προς το Ντέρμπαν της Νοτίου Αφρικής, όπου έφτασαν 8 Αυγούστου 1941. Το ταξίδι στη Νότια Αφρική μόλις ξεκινούσε. Αμέσως επιβιβάστηκαν σε τρένο με προορισμό το Γιοχάνεσμπουργκ. Οι καταπράσινοι λόφοι, τα λιβάδια γεμάτα με κοπάδια ζώων και οι καλλιεργημένες με καλαμπόκι εκτάσεις εντυπωσίασαν τον Μπίζο²⁰.

1.5. Τα χρόνια στην Αφρική

Το τρένο έκανε στάση μερικά χιλιόμετρα μακριά από το κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό στην περιοχή Μπράαμφοντεϊν για να αποφύγουν τυχόν διαδηλώσεις των Νεοναζί της περιοχής κατά των ευρωπαϊών προσφύγων²¹. Στο σημείο που αποβιβάστηκαν συνηθιζόταν να συγκεντρώνουν τα βόδια που προοριζόνταν για σφαγή. Με το που αποβιβάστηκαν έγιναν δέκτες ρατσιστικών σχολίων. Τους αποκάλεσαν «σαβούρα της Ευρώπης»²². Τους πρόσφυγες επιβάτες του τους παρέλαβαν άλλοι Έλληνες, οι οποίοι τους μετέφεραν αρχικά σε ένα ξενοδοχείο στο κέντρο της πόλης και αργότερα σε ένα συγκρότημα με την επωνυμία Victoria Mansions. Τα έξοδα της διαμονής των προσφύγων είχε αναλάβει η ελληνική κοινότητα σε συνεργασία με ένα σωματείο –το «Φιλόπτωχος». Στην αρχή πατέρας και γιός προσπαθούσαν να εξοικειωθούν με τον νέο τόπο. Παρά τις προσπάθειες του ο Αντώνης Μπίζος δεν μπορούσε να βρει δουλειά για να εργαστεί και περιοριζόταν σε επισκέψεις στα ελληνικά καφενεία της περιοχής που ήταν άφθονα μέχρι που συνάντησε ένα δημοσιογράφο. Στη συζήτηση μαζί του του περιέγραψε τις περιπέτειες πατέρα και γιού μέχρι την Αφρική και του έδειξε την ευχαριστήρια επιστολή του Αρχηγείου της Μέσης Ανατολής για τη βοήθεια που παρείχε στους στρατιώτες του Συμμαχικού στρατού. ο δημοσιογράφος εντυπωσιασμένος από την ιστορία έγραψε ένα άρθρο για την «Οδύσσεια» του πατέρα και του γιού. Η δημοσιότητα που κέρδισε ο νεαρός Μπίζος από το άρθρο έκανε την παραμονή του εκεί ευχάριστη και ενδιαφέρουσα, ενώ χάρη σε αυτή θα βοηθηθεί και στην εύρεση σχολείου για

²⁰ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 48-59

²¹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 61

²² Μάρω Κουρή, *Γιώργος Μπίζος «Υποφέρουμε όπως εσείς στους Ολυμπιακούς»*, Συνέντευξη, Το Βήμα, 13/06/2012, διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2010/06/13/sports/b-giwrgos-mpizos-b-br-ypoferoyme-opws-eseis-stoys-olympiakoys/>, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2022

συνέχιση των σπουδών του. Όπως υποστηρίζει και ο ίδιος ο Γ. Μπίζος στην αυτοβιογραφία²³ του η εμμονή του πατέρα του για μόρφωση ήταν αυτή που θα τον κινητοποιήσει να διερευνήσει για σχολείο όπου ο γιός του θα μπορούσε να παρακολουθήσει μαθήματα και να εξελιχθεί πνευματικά. Στο μεταξύ ο πατέρας του Μπίζου κατόρθωσε να βρει δουλειά σε μια εταιρεία για πυρομαχικά με την επωνυμία Iscor στην περιοχή της Πρετόρια. Η εύρεση σχολείου αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση. Η πρώτη επιλογή, ένα ελληνικό σχολείο στο Μάλβερν δεν τον δέχθηκε λόγω ηλικίας. Ο νεαρός Μπίζος είχε κλείσει τα δεκατέσσερα και η φοίτηση στο συγκεκριμένο σχολείο αφορούσε παιδιά της εκπαιδευτικής βαθμίδας του δημοτικού. Η δεύτερη επιλογή –ένα σχολείο του οποίου το όνομα δεν θυμόταν πια ο Γ. Μπίζος – απορρίφθηκε από τον ίδιο το Γιώργο λόγω αδυναμίας επικοινωνίας και δημιουργίας φιλικών σχέσεων με τα υπόλοιπα μέλη. Το πρόβλημα της επικοινωνίας τον εμπόδιζε να προσαρμοστεί. Γνώριζε στοιχειώδη αγγλικά και αδυνατούσε να προσαρμοστεί και να αναπτύξει σχέσεις. Από την άλλη ο πατέρας του θα έπρεπε να εργάζεται και δεν μπορούσε να τον επιβλέπει. Τη λύση έδωσε ο Γεώργιος Μάραντος, ο βοσκός με τον οποίο ταξίδεψαν μαζί, όταν φυγάδευσαν τους Νεοζηλανδούς από την Ελλάδα. Ο Μάραντος εργαζόταν σε μια καφετέρια που ανήκε στην οικογένεια Καραντά και είχαν ελληνική καταγωγή. Ο πρόγονος τους, Γεώργιος Καρατάσης είχε καταφύγει στην Αφρική ήδη από τη δεκαετία του '20, έκανε το όνομα του Καραντάς, ίδρυσε τη Χονδρεμπορική Καραντά, βοήθησε πολλούς συγγενείς του να εκπαιδευτούν και ανοίξουν δικές τους επιχειρήσεις και τους προμήθευε προϊόντα και με πίστωση. Στην οικογένεια αυτή θα φιλοξενηθεί για ένα μικρό χρονικό διάστημα ο Γιώργος Μπίζος. Θα του παραχωρήσουν ένα δωμάτιο στο πίσω μέρος του μαγαζιού για να διαμείνει και ο ίδιος θα κάνει παρέα με τα παιδιά τους τα απογεύματα και θα τα βοηθούσε να εξασκήσουν την ελληνική γλώσσα, ενώ τα πρωινά θα βοηθούσε στην καφετέρια²⁴. Μετά από την οικογένεια Καραντά ο Μπίζος θα φιλοξενηθεί από μια άλλη οικογένεια Ελλήνων (το όνομα της οποίας δεν αναφέρεται από τον Μπίζο στην αυτοβιογραφία του) στο Τζέρμιστον. Εκεί κανονίστηκε να εργάζεται και να κάνει μια φορά την εβδομάδα μαθήματα αγγλικών, για να μπορεί ευκολότερα να επικοινωνεί με τους πελάτες. Εκεί θα παραμείνει για έναν ολόκληρο χρόνο, περίπου όλο το 1942, αλλά θα του ζητήσουν να φύγει, όταν θα διαπιστώσουν πως με τον 7χρονο γιο τους περνούσαν επικίνδυνα τον ελεύθερο χρόνο τους κάνοντας βαρκάδες στα νερά της λίμνης

²³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 61

²⁴ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 61-64

Τζέρμιστον. Ο Γεώργιος θα επιστρέψει στον πατέρα του και μαζί θα απευθυνθούν στη ΧΑΝ για εύρεση χώρου φιλοξενίας, αλλά και εκεί δεν θα γίνει δεκτός λόγω ηλικίας. Η λύση θα βρεθεί στα πρόσωπα του Βασιλείου Κοσμόπουλου και του Άγγελου Καρακατσάνη που είχαν μια καφετέρια, το Formain Café. Θα συμφωνήσουν να εργάζεται στην καφετέρια και οι ίδιοι θα του παρείχαν στέγαση και τροφή. Και ενώ η συμφωνία ήταν για λίγους μήνες, τελικά θα γίνει μόνιμη²⁵.

Η ζωή του Γεωργίου πήρε νέο δρόμο, όταν συνάντησε τη Σισίλια Φαϊνστάιν, μια δασκάλα που δίδασκε στο Γυμνάσιο του Μάλβερν. Αυτή, μόλις τον είδε, τον αναγνώρισε από το άρθρο σχετικά με την απόδραση του από την Ελλάδα και άρχισε τη συζήτηση μαζί του. Όταν κατάλαβε πως δεν πηγαίνει σχολείο, πρώτα τα έβαλε με το αφεντικό του, που απασχολεί ένα μικρό παιδί σε εργασία στερώντας του τη μόρφωση και στη συνέχεια του υποσχέθηκε πως θα επέστρεφε σε δύο μέρες, για να κανονίσουν την εγγραφή του στο σχολείο της²⁶. Τα νέα ενθουσίασαν τον πατέρα του νεαρού Γιώργου, που είχε απωθημένο τη μόρφωση των παιδιών του. Πράγματι, η δασκάλα αυτή βοήθησε το Μπίζο να εγγραφεί στο γυμνάσιο του Μάλβερν, να γνωρίσει τους δασκάλους και συμμαθητές του, να εγκλιματιστεί και να παρακολουθήσει μαθήματα στο γυμνάσιο, ενώ, ταυτόχρονα, του έκανε ιδιαίτερα μαθήματα προκειμένου να καλύψει κενά προηγούμενων ετών²⁷. Ο Μπίζος είχε ήδη χάσει έξι μήνες από το σχολείο στην Ελλάδα και περίπου δεκαοκτώ στη διάρκεια της διαμονής του στην Νότια Αφρική. Ήταν δηλαδή περίπου δύο χρόνια μεγαλύτερος από τα παιδιά της τάξης του αλλά η λεπτομέρεια αυτή δεν τον απασχολούσε ιδιαίτερα²⁸. Σε εκείνο το σχολείο θα μάθει να μιλάει και να γράφει στην αγγλική γλώσσα και θα αποκτήσει έναν πολύ καλό φίλο, τον Ιταλό Ερνέστο Μπουσκάλια και θα αποδείξει πως οι άνθρωποι μπορούν να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις ακόμα και τη στιγμή που τα κράτη τους βρίσκονται σε πολεμική σύγκρουση μεταξύ τους. Μεταγενέστερα θα χρησιμοποιήσει αυτή τη φιλία για να μεταδώσει το δικό του μήνυμα σχετικά με τα έθνη και τη συμβίωση, όταν ο Περιφερειάρχης Ιονίων Νήσων, Σπ. Σπύρου τον βράβευσε τιμητικά για τον αγώνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο ίδιος ο Γεώργιος Μπίζος σε μια ομιλία του αναφέρει: «...όταν πήγαινα στο σχολείο στη Νότιο Αφρική είχα ένα συμμαθητή τον Ερνέστο Μπουσκάλια από τη Γένοβα, και ο

²⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 64-65

²⁶ Στα Άκρα, *ό. π.*, ημερομηνία προσπέλασης 19.04.2022

²⁷ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 66-67

²⁸ George Bizos, *Memoirs of George Bizos*, with T. Karis and G.M. Gerhart, Aluka, διαθέσιμο στο http://psimg.jstor.org/fsi/img/pdf/t0/10.5555/al.sff.document.gerhart0018_final.pdf, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2022

δάσκαλος έλεγε «κοιτάχτε μπορεί η Ιταλία και η Ελλάδα να είναι σε εμπόλεμη κατάσταση, αλλά αυτοί είναι καλοί φίλοι». Ένα παράδειγμα το οποίο μου έχει επηρεάσει τη ζωή. Και άλλη μια λεπτομέρεια: Ο Ερνέστο είχε μητέρα, η μητέρα η δική μου είχε μείνει στην Ελλάδα, όταν τελειώναμε το σχολείο ο Ερνέστο έλεγε, πρώτου να πας στο δωμάτιο που ζεις, να έρθεις σπίτι για να φάμε και η μητέρα του πάντα είχε και ένα πιάτο και για μένα. Και καθόμασταν και έλεγε: «μάντζα, Τζόρτζιο, μάντζα». Κάτι που δεν έχω ξεχάσει ποτέ, γιατί οι άνθρωποι στην πραγματικότητα δεν πρέπει να έχουν μίσος μεταξύ τους ή μεταξύ χωρών, μεταξύ κυβερνήσεων, μεταξύ θρησκειών. Είμαστε όλοι άνθρωποι τούτου του κόσμου και η φιλία μπορεί να μας κάνει πιο ευτυχισμένους και τον κόσμο μας ακόμα πιο ευτυχισμένο....».²⁹

Οι επιδόσεις του Μπίζου στο νέο του σχολείο ήταν θαυμαστές και, αφού ήταν ήδη δύο χρόνια μεγαλύτερος από τα υπόλοιπα παιδιά, του προτάθηκε από το σύλλογο καθηγητών να προαχθεί σε μεγαλύτερη τάξη. Η χαρά του πατέρα του ήταν μεγάλη και χάρη στη βελτίωση των οικονομικών του κατόρθωσε να του ανοίξει λογαριασμό με το ποσό των 50 λιρών για τις σπουδές του και να του αγοράσει ποδήλατο για τις μετακινήσεις του. Ο Αντώνης Μπίζος ήθελε ο γιός του να σπουδάσει γιατρός³⁰. Τα ίδια όνειρα συμεριζόταν και ο γιός. Βρισκόμαστε στα τέλη του 1943. Όταν ξεκίνησε η νέα σχολική χρονιά η καταπιεστική συμπεριφορά του ενός εκ των δύο συνεταίρων της καφετέριας, του Άγγελου Καρακατσάνη, θα εξωθήσει τον νεαρό Μπίζο στην παραίτηση. Ωστόσο, οι σχέσεις του με τον άλλο συνétaίρο, τον Βασίλη Κοσμόπουλο, δεν θα θιγούν, αντιθέτως θα διατηρηθούν για πάρα πολλά χρόνια³¹.

Μόλις τελείωσε η σχολική χρονιά (1944) και αφού ολοκλήρωσε την εβδομή με την παρότρυνση της δασκάλας του, Σισίλια Φαϊνστάιν, μετεγγράφηκε στο σχολείο του Άθλου, γιατί θεωρήθηκε ιδανικότερο σχολείο για την εκπλήρωση των ονείρων του για σπουδές στην ιατρική και αποτέλεσε πρόταση της αγαπημένης του δασκάλας. Η ίδια επρόκειτο να παντρευτεί και να εγκαταλείψει τη διδασκαλία. Για περίπου τριάντα χρόνια οι σχέσεις τους θα διακοπούν. Μετά από τριάντα χρόνια ο Μπίζος θα

²⁹ The Best, Τιμητική βράβευση Γιώργου Μπίζου και Ιταλού Δημάρχου από τον Περιφερειάρχη Σπυρίδωνα Σπύρου, διαδικτυακό άρθρο, 09/04/2012, διαθέσιμο στο <https://www.thebest.gr/article/121081->, ημερομηνία προσπέλασης 29.04.2022

³⁰ Γ. Μπίζος, ό. π., σ. 71

³¹ Γ. Μπίζος, ό. π., σ. 72-73

προσπαθήσει να την αναζητήσει και τα σχέδια του θα ευοδωθούν³². Μετά το γυμνάσιο του Άθλοουν θα εγγραφεί σε ένα μεικτό σχολείο. Η δυσκολία που θα αντιμετωπίσει είναι η εκμάθηση των αφρικάνας, γλώσσα απαραίτητη για τη φοίτηση στο Πανεπιστήμιο. Στην προσπάθεια του αυτή τον βοήθησε ένας δάσκαλος, ο κύριος Κόμπρινγκ, και χάρη σε αυτόν κατόρθωσε να πιάσει τη βάση στις εξετάσεις. Τα μαθήματα που κέρδισαν την αγάπη του ήταν η Ιστορία και τα Αγγλικά. Δεν περιορίστηκε μόνο σε όση γνώση πρόσφεραν τα σχολικά εγχειρίδια, αλλά επισκεπτόταν διαρκώς τη σχολική βιβλιοθήκη και διάβαζε πολλά εξωσχολικά. Εντυπωσιάστηκε με την ιστορία της Αφρικής και ιδιαίτερα με τα γεγονότα τα σχετικά με τη δουλεία και την εκμετάλλευση από τους Άγγλους αποίκους. Τα θετικά μαθήματα δεν είχαν κερδίσει το ενδιαφέρον του, γι' αυτό στις εξετάσεις εισαγωγής (1947) στο Πανεπιστήμιο δεν κατάφερε να γράψει καλά και έχασε την ευκαιρία να φοιτήσει σε κάποιο μεγάλο Πανεπιστήμιο Ιατρική. Κατόπιν συζητήσεων με τον Πρύτανη και τη γραμματέα του Πανεπιστημίου αποφάσισε να προσπαθήσει να βελτιώσει τους βαθμούς του στις εξετάσεις του 1948 και σε περίπτωση επιτυχίας να εγγραφεί προσωρινά ένα χρόνο αργότερα (το 1949), προνόμιο που δινόταν σε βετεράνους. Κατάφερε να πετύχει τους στόχους του και να εισαχθεί στη Σχολή, αλλά ένα χρόνο αργότερα (το 1950) έστρεψε την προσοχή του στη σπουδή των Νομικών. Με τρία χρόνια φοίτησης είχε τη δυνατότητα να αποκτήσει δίπλωμα δικηγόρου, ενώ με έξι χρόνια φοίτησης θα αποκτούσε την ιδιότητα του συνηγόρου (τρία χρόνια φοίτησης στη Σχολή Θεωρητικών Σπουδών και στη Νομική και τρία χρόνια φοίτησης αποκλειστικά στα Νομικά)³³. Η αλλαγή στα σχέδια του θα δημιουργήσει προβλήματα στη σχέση του με τον πατέρα του. Όμως, δεν ήταν η μόνη αιτία αυτή. Μια προσπάθεια του πατέρα του να ανοίξει δική του επιχείρηση θα αποτύχει, ενώ εκκρεμούσε ακόμη η εύρεση μόνιμης κατοικίας³⁴. Ο πόλεμος είχε πια τελειώσει και η κάρτα παραμονής ως πρόσφυγες είχε λήξει. Απαιτούνταν νέες αιτήσεις και έγγραφα για να εξασφαλιστεί η μόνιμη διαμονή τους, ενώ στο μυαλό τους ήταν ακόμη στην Ελλάδα και στην εκεί οικογένεια. Με τηλεγράφημα είχαν ειδοποιηθεί για το θάνατο του παππού, νέο που συγκλόνησε τον πατέρα Αντώνη Μπίζο, ενώ ένα χρόνο αργότερα έχασαν και τη γιαγιά³⁵. Η Ελλάδα βασανιζόταν από τον εμφύλιο και η οικογένεια του Αντωνίου Μπίζου είχε ταυτιστεί με την αριστερά και τους αντάρτες, οπότε η ζωή εκεί

³² Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 73-76

³³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 87

³⁴ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 87

³⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 78

δεν ήταν ιδιαίτερα εύκολη, χωρίς ωστόσο να δημιουργηθούν έντονα προβλήματα. Ο Αντώνης Μπίζος επέμενε ιδιαίτερα για τη μόρφωση των αδελφών του Γεωργίου που είχε διακοπεί λόγω του πολέμου και έστελνε χρήματα στην Ελλάδα τονίζοντας την ανάγκη να εκπαιδευτούν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και να καλυφθούν τυχόν εκπαιδευτικά κενά³⁶.

Στα 1948 θα γνωρίσει και τη μελλοντική σύζυγο του, Αρετή- Αικατερίνη Ντάφλου με την οποία θα αποκτήσει τρεις γιούς, τον Κίμωνα, τον Δάμωνα και τον Αλέξη.

Τη δεκαετία του 1950 ο Γ. Μπίζος θα υποδεχθεί στην Αφρική τα αδέρφια του από την Ελλάδα, τον Γιάννη και τον Σταύρο. Ο πρώτος φιλοξενήθηκε από τον αδερφό του και γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο του Γουιτγουότερσρατ, ενώ ο δεύτερος εντυπωσιασμένος από μια σύντομη επίσκεψη στον αδερφό του αποφάσισε να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αφρική. Τα τρία αδέρφια ήταν για χρόνια χωρισμένα και η συνύπαρξη στον ίδιο τόπο επέδρασε θετικά στην ψυχολογία του μεγαλύτερου, του Γεωργίου. Στην Ελλάδα παρέμεναν η μητέρα και η αδερφή του, Βάσω. Οι συνθήκες που ζούσαν οι δυο γυναίκες ήταν δύσκολες οικονομικά. Στηρίζονταν σε μια αγροτική σύνταξη που έπαιρνε η μητέρα του από το κράτος και σε ένα ποσό που έστελνε ο πατέρας του στις δύο γυναίκες. Ο Μπίζος μαζί με τον αδερφό του, Σταύρο, που εργαζόταν σε ένα γαλακτοπωλείο φρόντισαν να συγκεντρώσουν χρήματα και να αγοράσουν ένα διαμέρισμα στην Αθήνα για την αδερφή τους ως προίκα. Ακολουθώντας τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα, παρ' όλο που είχαν ξενιτευτεί, αγωνιούσαν να αποκαταστήσουν την αδερφή τους στην πατρίδα. Οι σχέσεις του Μπίζου με τον πατέρα του δεν ήταν οι καλύτερες. Η επικοινωνία τους αποκαταστάθηκε μετά τη γέννηση του πρώτου του γιού, Κίμωνα, στα 1957. Η οικονομική κατάσταση του Μπίζου δεν ήταν ιδιαίτερα ανθηρή. Η σύζυγος του ασχολούνταν με τη ζωγραφική και προσπαθούσε μέσω αυτής να ενισχύει το οικογενειακό εισόδημα. Κατόρθωσαν, ωστόσο, με πολύ κόπο να αποκτήσουν δικό τους οικόπεδο. Με δική τους προσωπική εργασία έχτισαν ένα μικρό αλλά γερό σπίτι που περιβαλλόταν από κήπο με λουλούδια και δένδρα³⁷.

³⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 80

³⁷ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 222-224

1.6. Φοιτητικά χρόνια (1948- 1954)

Τα φοιτητικά χρόνια του Μπίζου θα είναι γεμάτα διασκέδαση και πολιτικές δράσεις. Από νωρίς θα αρχίσει να πολιτικοποιείται στα φοιτητικά έδρανα και θα σχηματίζει την προσωπική του πολιτική ιδεολογία που θα χαρακτηριστεί από πολλούς αριστερίζουσα –από κάποιους υποτιμητικά, παρόλο που ο ίδιος θα το δεχθεί με περηφάνια³⁸. Οι πολιτικές του ανησυχίες είχαν ξεκινήσει τρία χρόνια νωρίτερα και ενώ ο ίδιος ήταν μαθητής στο γυμνάσιο του Άθλοουν. Εκείνη την εποχή (1945) ο πόλεμος τελείωνε και ο κόσμος πληροφορούνταν για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων και τα εγκλήματα των Γερμανών. Αυτό δεν άφησε ανεπηρέαστους τους συνομηλίκους του Μπίζου, που ξεκίνησαν να οργανώνουν συζητήσεις σχετικές με την επικαιρότητα στα σκαλιά του Δημαρχείου του Γιοχάνεσμπουργκ. Λόγω του Απαρτχάιντ μόνο Λευκοί μπορούσαν να συμμετέχουν στις συζητήσεις αυτές και να εκθέτουν τη γνώμη τους. Ωστόσο, ακριβώς απέναντι συγκεντρωνόταν και μια μικρή ομάδα Μαύρων που έθεσε το θέμα της ισότητας της δικής τους με τους Λευκούς. Όμως, υπήρχε και μια ομάδα, τα «Γκρίζα Πουκάμισα», από πρώην Νεοναζί, που μαζί με μέλη της Δεξιάς οργάνωσης συνήθως δημιουργούσαν προβλήματα και διέλυναν τις συγκεντρώσεις. Τα γεγονότα αυτά βοήθησαν τον Μπίζο να ανακαλύψει τη δική του πολιτική ταυτότητα και να την εκφράσει στη διάρκεια των φοιτητικών του χρόνων³⁹.

Στο χώρο του Πανεπιστημίου είχαν σχηματιστεί πολλές πολιτικές ομάδες, η καθεμιά από τις οποίες εξέφραζε και τη δική της πολιτική άποψη. Στα 1948 αναφέρονται η EENΦ (Εθνική Ένωση Νοτιοαφρικανών Φοιτητών), η ΣΑΦ (Συμβούλιο Αντιπροσώπων Φοιτητών) και η λεγόμενη Αριστερά που απαρτιζόταν από το Εργατικό Κόμμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα και τη Springbok Legion, μια οργάνωση από παλαίμαχους στρατιωτικούς, που αγωνίζονταν για την ισότητα Μαύρων και Λευκών. Στη διάρκεια του πρώτου έτους φοίτησης του ο Μπίζος θα γνωρίσει τις έντονες πολιτικές διεργασίες στη Σχολή, αποτέλεσμα των εθνικών εκλογών του 1948. Στην εκλογική αναμέτρηση συμμετείχαν το Ενωμένο Κόμμα με ηγέτες τον Γιαν Σμάτς και το βουλευτή του, Γιαν Χόφμεϊρ και το Εθνικό Κόμμα με εκπροσώπους τους Μαλάν, Στράιντομ και Φέρβεντ, που πρέσβευαν τον φυλετικό διαχωρισμό. Στις εκλογές οριακά θα κερδίσει το Εθνικό Κόμμα και το ολοκληρωτικό Απαρτχάιντ θα αρχίσει να επιβάλλεται στην Αφρική. Ο χώρος των Πανεπιστημίων δεν έμεινε αμέτοχος σε αυτές τις εξελίξεις. Οι περισσότεροι φοιτητές αντιτίθεντο στη

³⁸ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 102

³⁹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 81-83

νέα πολιτική πραγματικότητα και ιδιαίτερα στο νέο νόμο για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, σύμφωνα με τον οποίο μειωνόταν ο αριθμός των Μαύρων φοιτητών στα Πανεπιστήμια, αφού απορρίπτονταν όσοι προέρχονταν από συγκεκριμένες περιοχές της Ν. Αφρικής. Ωστόσο, ακόμη και μετά από τη νομοθετική ρύθμιση Μαύροι εξακολουθούσαν να φοιτούν στα Πανεπιστήμια, γιατί προέρχονταν από το Λεσότο, την Μποτσουάνα και τη Σουαζιλάνδη, που ήταν βρετανικά προτεκτοράτα. Οι αντιδράσεις των φοιτητών ήταν έντονες και διαρκώς διοργανώνονταν συγκεντρώσεις, όπου συζητούσαν για την πολιτική επικαιρότητα και τις αποφάσεις της νέας κυβέρνησης. Ιδιαίτερα μετά την ανεξαρτησία της Ινδίας το Ινδικό Κογκρέσο διοργάνωνε συζητήσεις τα μεσημέρια, όπου εκφράζονταν οι ανησυχίες τους για τον περιορισμό όχι μόνο των Μαύρων αλλά και των Ινδών της Αφρικής και στρέφονταν κατά των Αφρικάνερς εθνικιστών. Σε μια τέτοια συνάντηση συμμετείχε και ο Νέλσον Μαντέλα ως μέλος της Νεολαίας του Εθνικού Αφρικανικού Κογκρέσου και είναι η στιγμή της πρώτης επαφής του Μπίζου με τον Αφρικανό ακτιβιστή. Στην ομιλία του ο Μαντέλα ενημερώνει για τις ειρηνικές ενέργειες του Εθνικού Αφρικανικού Κογκρέσου προς τις κυβερνήσεις και τους βασιλείς των Λευκών ζητώντας τους τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των Μαύρων και ανακοινώνει την συνέχιση του αγώνα τους με κάθε κόστος για τη λήξη του Απαρτχάιντ⁴⁰. Ο Μπίζος εντυπωσιάζεται από τον ευγενή τρόπο έκφρασης και τα ουσιώδη λόγια του, όμως δεν προλαβαίνει να τον γνωρίσει. Ο Μαντέλα φεύγει βιαστικά λόγω εργασίας. Στη διάρκεια του ίδιου έτους σπουδών (πρώτου) θα συσταθεί μια νέα πολιτική φοιτητική οργάνωση, η ΦΕΦ (Φιλελεύθερη Ένωση Φοιτητών) με θέσεις κατά των διακρίσεων ιδιαίτερα στο χώρο του Πανεπιστημίου. Στην οργάνωση αυτή θα ενταχθεί ο Γεώργιος Μπίζος και θα συμμετάσχει σε ομιλίες προασπιζόμενος τη δικαιοσύνη και την ισότητα στις σπουδές Μαύρων και Λευκών στο Πανεπιστήμιο και στις αθλητικές εκδηλώσεις εντός των Σχολών⁴¹.

Στη διάρκεια του δεύτερου έτους σπουδών θα του προταθεί μια θέση στο εκτελεστικό όργανο της ΦΕΦ, όμως ήδη εργάζεται σε δικηγορικό γραφείο και λόγω περιορισμένου χρόνου θα περιοριστεί σε μια χαμηλή θέση της ιεραρχίας. Η θέση αυτή δεν θα επηρεάσει αρνητικά το θάρρος του και το βαθμό αγωνιστικότητάς του. Αντιθέτως, μάλιστα, σε μια συζήτηση θα προτείνει την αποχή από τα μαθήματα σε περίπτωση που μείωναν τα ποσοστά των Μαύρων σπουδαστών στη Σχολή και η

⁴⁰ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 95-100

⁴¹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 101

πρόταση του αυτή, παρόλο που θα επικροτηθεί από το σύνολο των συμμετεχόντων δεν θα τεθεί σε ψηφοφορία, αλλά θα προκαλέσει συζητήσεις στο κοινοβούλιο. Ο πρωθυπουργός της χώρας, Μαλάν, χαρακτήρισε τους σπουδαστές αριστεριστές αλλά ήταν σίγουρος πως η ψήφιση του νέου νομοσχεδίου θα επέλυε όλα τα προβλήματα. Ο Μπίζος δεν άφησε ασχολίαστο τον χαρακτηρισμό «Αριστεριστής» και στη συνάντηση φοιτητών την επόμενη μέρα στην ομιλία του δήλωσε : «...αν το γεγονός ότι συνηγορώ υπέρ της ισότητας των Μαύρων φοιτητών με καθιστούσε αριστεριστή, τότε ήμουν περήφανος γι αυτό...»⁴². Το γεγονός αυτό δεν έμεινε στην αφάνεια. Η εφημερίδα Die Transvaler είχε στο πρωτοσέλιδο την φράση «Links –gesind en trots daarop» («Αριστεριστής και περήφανος γι' αυτό»)⁴³. Το γεγονός αυτό θα προκαλέσει τις αντιδράσεις μελών της ελληνικής κοινότητας αλλά και συμφοιτητών του. Φοβούμενοι κάποιοι Έλληνες πως η στάση του Μπίζου θα επηρεάσει αρνητικά τη διαμονή τους στην Αφρική εξέφρασαν τα παράπονα τους στον πατέρα του, ο οποίος μετά από συζήτηση με το γιό του δεν είπε τίποτα και φάνηκε να αποδέχεται τη στάση του. Η αντίδρασή του έδωσε περισσότερο θάρρος στο γιό του να συνεχίσει να μάχεται για τις ιδέες του. Στο Πανεπιστήμιο ο εκδότης της φοιτητικής εφημερίδας του συνέστησε να είναι πιο μετριοπαθής και να θέτει τις προτάσεις του πρώτα στις μυστικές συσκέψεις και ύστερα στις δημόσιες συζητήσεις⁴⁴. Ο αγώνας του νεαρού φοιτητή για τα δικαιώματα των Μαύρων συμφοιτητών του μόλις άρχισε. Ένας αθλητικός αγώνας ράγκμπι ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο Γουίτς και στο Πρετόρια στάθηκε η αφορμή για νέες περιπέτειες. Η ΦΕΦ αντέδρασε στην απόφαση οι Μαύροι συμφοιτητές τους να κάθονται σε διαφορετικές κερκίδες από τους Λευκούς και έθεσε το θέμα στο Παναθλητικό Συμβούλιο του Γουίτς με την απειλή της διακοπής του αγώνα, αν η απόφαση δεν άλλαζε. Το Συμβούλιο ζήτησε να συζητηθεί το θέμα με επιτροπή φοιτητών της Σχολής. Η επιλογή ως εκπροσώπου της ΦΕΦ ενός Μαύρου, του Ισμαήλ Μαχόμεντ (μελλοντικού αρχιδικαστή), προκάλεσε την κατηγορηματικά αρνητική στάση της Πρετόρια για συζήτηση, αίτημα που τελικά έγινε δεκτό παρά τις έντονες αντιδράσεις της ΦΕΦ⁴⁵.

Όταν ξεκίνησαν οι σπουδές του Μπίζου στη Νομική το 1951 οι αγώνες για ισότητα συνεχίστηκαν. Συγκεκριμένα στο δείπνο που διοργάνωνε η Νομική κάθε χρόνο αποκλείονταν οι Μαύροι φοιτητές. Εκείνη την εποχή είχαν γραφτεί λιγότεροι

⁴² Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 102

⁴³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 102

⁴⁴ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 102-103

⁴⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 103

από εκατό φοιτητές και παρακολουθούσαν συστηματικά μόλις οκτώ. Παρόλα αυτά δεν ήταν δεκτοί στη διοργάνωση και η απόφαση αυτή ανήκε στον πρύτανη Μπόμπι Χάλο. Στη συγκεκριμένη διοργάνωση οι φοιτητικές πολιτικές ομάδες προσέφεραν ένα χρηματικό ποσό για την πραγματοποίηση της καλύπτοντας τα έξοδα υψηλά ιστάμενων προσώπων του Νομικού και Δικαστικού κλάδου. Η συνήθεια αυτή είχε τις ρίζες της στην αγγλική παράδοση και εξυπηρετούσε τη γνωριμία των φοιτητών με πρόσωπα της δικαιοσύνης. Η ΦΕΦ και οι εκπρόσωποι της θεώρησαν τη στιγμή κατάλληλη για να αποδείξουν την αδικία που διαπράττεται στη Σχολή τους με τον αποκλεισμό των Μαύρων συμφοιτητών τους. Ο Μπίζος μάλιστα εξέφρασε στους συμφοιτητές του την πρόταση να μην επιχορηγήσουν την εκδήλωση με τις 100 λίρες που συνήθιζαν να προσφέρουν, αν συνέχιζαν να αρνούνται την παρουσία των συμφοιτητών τους. Η πρόταση αυτή διατυπώθηκε ανεπίσημα, ωστόσο έγινε γνωστή στον Πρύτανη που ζήτησε συνάντηση με τον Μπίζο στο γραφείο του και του συνέστησε να τηρεί τη νομοθεσία τονίζοντας πως είναι παράλογο να παραβιάσουν την νομοθεσία μπροστά σε εκπροσώπους του δικαστικού κλάδου. Παρά τις συστάσεις του πρύτανη οι φοιτητές δεν υπάκουσαν και οι Μαύροι συνάδελφοι τους παρέστησαν στο δείπνο με την υπόσχεση να μην καταναλώσουν αλκοόλ (υπόσχεση που οι φίλοι τους φρόντισαν να αθετηθεί). Μάλιστα η αντίδραση των δικαστικών ήταν αναπάντεχα θετική. Ο Β. Χ. Ράμσμποτομ, πρόεδρος του δικαστηρίου στο Τρανσβάαλ, συζήτησε ευχάριστα μαζί τους. Το μόνο που διαταράχτηκε ήταν οι σχέσεις του Μπίζου με τον πρύτανη, τυπικές στο μάθημα και ψυχρές στις τυχαίες συναντήσεις τους. Ο ίδιος πρύτανης θα αρνηθεί στο Νέλσον Μαντέλα να δώσει εξετάσεις για το βασικό πτυχίο της Νομικής με στόχο να γίνει Ποινικολόγος και θα του συστήσει να παραμείνει απλός δικηγόρος. Το συμβάν αυτό δεν θα το εκμεταλλευτεί αργότερα ο Μαντέλα, όταν ο καθηγητής Μπρούς Μάρεϊ θα γράφει την ιστορία της σχολής και θα επιθυμήσει να συμπεριλάβει σε αυτήν το περιστατικό⁴⁶.

1.7. Επαγγελματική σταδιοδρομία

Το 1954 ο Γ. Μπίζος ολοκληρώνει τις σπουδές του στη Νομική και εγγράφεται στο δικηγορικό σύλλογο του Γιοχάνεσμπουργκ. Υπηρέτησε ως συνήγορος μέχρι το 1990, οπότε και έγινε σύμβουλος σε σαράντα δικηγόρους στο Κέντρο Νομικών Πόρων και στη Μονάδα Συνταγματικής Δικαιοσύνης. Όλη του τη ζωή εργάστηκε και αγωνίστηκε για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁴⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 106

Από το 1979 μέχρι το 1993 συμμετείχε σε πολιτικές δίκες ως συνήγορος υπεράσπισης προσώπων που διώκονταν από το καθεστώς του Απαρτχάιντ και ορίστηκε ιδρυτικό στέλεχος του Εθνικού Συμβουλίου Δικηγόρων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Το 1982 γίνεται ανώτερος σύμβουλος στο Κέντρο Νομικών Πόρων στο Γιοχάνεσμπουργκ στη Συνταγματική Μονάδα και εκλέγεται μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Κέντρου Εφαρμοσμένων Νομικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Γουίτγουοτερσαντ. Από το 1985- 1993 θα διατελέσει δικαστής του Εφετείου στη Μποτσουάνα, ενώ από το 1990 -1994 θα οριστεί μέλος της Νομικής και Συνταγματικής Επιτροπής του ANC. Το 1994 θα διοριστεί στην επιτροπή Δικαστικών Υπηρεσιών και από τη θέση αυτή θα προτείνει τους υποψήφιους για τα δικαστικά αξιώματα και μεταρρυθμίσεις για το δικαστικό σώμα. Το 1999 ως επικεφαλής της ομάδας για τη Συντακτική Συνέλευση θα παρουσιαστεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο με σκοπό την πιστοποίηση του νέου Συντάγματος της Ν. Αφρικής⁴⁷.

Για την προσφορά του στον αγώνα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ο Γ. Μπίζος τιμήθηκε τόσο στην Νότιο Αφρική όσο και στην Ελλάδα. Το 1994 ο Δικηγορικό Σύλλογος Αθηνών τον ανακήρυξε Επίτιμο Μέλος του, ενώ το 1999 ανακηρύσσεται διδάκτορας του Πανεπιστημίου Witwatersrand και ο πρόεδρος Νέλσον Μαντέλα του παραδίδει παράσημο για αξιοπρεπή υπηρεσία Τάξης II. Το 2001 η Διεθνής Ακαδημία Δικηγόρων τον τίμησε με το διεθνές βραβείο Δικηγόρου της Χρονιάς και στις 25 Οκτωβρίου του 2004 ο Διεθνής Δικηγορικός Σύλλογος (International Bar Association- IBA) του απένειμε το βραβείο Bernard Simons memorial Award στο Όκλαντ της Αυστραλίας. Τον ίδιο χρόνο (3/11/2004) τιμήθηκε με το βραβείο Sydney and Felicia Kentridge και το 2008 ορίστηκε Επίτιμος Διδάκτωρ Νομικής από το Πανεπιστήμιο του Κέιπ Τάουν⁴⁸.

⁴⁷ South Africa History Online, *Advocate George Bizos*, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://www.sahistory.org.za/people/advocate-george-bizos>, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2022

⁴⁸ South Africa History Online, *ό. π.*

Β' Κεφάλαιο

Γεώργιος Μπίζος και Νέλσον Μαντέλα

2.1. Το Απαρτχάιντ

Ο πόλεμος των Μπόερς: Ο αποικισμός της αφρικανικής ηπείρου ξεκίνησε τον 17ο αιώνα. Λευκοί άποικοι από την Ολλανδία, τη Γερμανία και τη Γαλλία κατέφθασαν και εγκαταστάθηκαν στην Αφρική. Έμειναν στην ιστορία ως Μπόερς ή Αφρικάνερς. Κύρια απασχόληση τους ήταν η αγροτική παραγωγή (γεωργικές καλλιέργειες και κτηνοτροφία). Ήδη από τη στιγμή της άφιξης τους ξεκίνησαν οι διαχωρισμοί με τους γηγενείς κατοίκους της περιοχής. Οι Μπόερς έθεσαν εαυτούς σε ανώτερη θέση των Μαύρων οικιστών της περιοχής βάζοντας τα θεμέλια του ρατσισμού που θα εκφραστεί με τον ολλανδικό όρο «Απαρτχάιντ» (*Apartheid*) και δηλώνει τον διαχωρισμό⁴⁹. Οι Μπόερς ιδρύουν την Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, που δυναμώνει σταδιακά και ασχολείται με την κατασκευή πλοίων και το εμπόριο τροφίμων, αγαθών, εργαλείων αλλά και σκλάβους από τη Μαδαγασκάρη. Η περιοχή του Ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδας γίνεται ο τόπος συγκατοίκησης 20.000 Μπόερς, 25.000 σκλάβων και 15.000 ιθαγενών. Τον 19ο αιώνα (1833) άποικοι από τη Μεγάλη Βρετανία μαζί με τους Ινδούς εργάτες που τους ακολουθούν έκαναν την εμφάνιση τους στην περιοχή και εξαναγκάζουν τους Μπόερς να φύγουν. Νέος τόπος εγκατάστασης τους θα γίνει η περιοχή του Νατάλ μετά από μάχες που έδωσαν με τους Ζουλού που συνάντησαν στην πορεία τους. Όμως, ούτε εκεί θα μείνουν για πολύ, αφού τα νέα ευρήματα σε χρυσό και διαμάντια θα αποτελέσουν την αιτία για νέα επίθεση των Βρετανών και νέα μετεγκατάσταση των Μπόερς στην περιοχή του Τρανσβάαλ. Ο πόλεμος διαδραματίζεται σε τρία πεδία: Βρετανοί κατά Ζουλού, Βρετανοί κατά Μπόερς και Ζουλού κατά Μπόερς. Η ήττα των Ζουλού θα τους οδηγήσει σε ανατολική μετεγκατάσταση, ενώ οι μάχες των Βρετανών κατά των Μπόερς συνεχίζονται όσο βρίσκουν νέες πηγές χρυσού και διαμαντιών σε Πρετόρια και Γιохάνεσμπουργκ. Το 1899 συντελείται ο δεύτερος πόλεμος των Μπόερς. Οι Βρετανοί υπό την ηγεσία του στρατηγού Κίσιγκερ καταλαμβάνουν την Πρετόρια, νικούν και θέτουν υπό αιχμαλωσία τα γυναικόπαιδα των αντιπάλων τους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, προκειμένου να περιορίσουν την παρεχόμενη βοήθεια

⁴⁹ Η μαύρη σελίδα του Απαρτχάιντ ...Νότια Αφρική, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://www.versustravel.eu/article/667/i-mayri-selida-tou-apartchaint-notia-afriki>, ημερομηνία προσπέλασης 10.05.2022

στους επαναστάτες. Εκεί υπολογίζεται ότι πέθαναν 28.000 Μπόερς (τα 22.000 παιδιά) και 20.000 Αφρικανοί. Τα χρόνια 1904-1907 οι Αφρικανοί νεκροί ανέρχονται στους 100.000, αριθμός που επιτρέπει τον χαρακτηρισμό του από τον ΟΗΕ⁵⁰ ως την πρώτη γενοκτονία του 20ου αιώνα⁵¹. Ο πόλεμος μεταξύ Μπόερς και Βρετανών θα λήξει με συμφωνία το Μάιο του 1902. Πολλοί είναι αυτοί που δεν θα δεχθούν να δηλώσουν υποταγή στο Βρετανικό Στέμμα προοικονομώντας με τη στάση τους νέες συγκρούσεις. Πράγματι στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου οι Μπόερς θα πολεμήσουν τους Βρετανούς με σύμμαχο τη Γερμανία⁵².

Ένωση της Νότιας Αφρικής. Η αφρικανική ήπειρος στα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} θα γίνει αντικείμενο διεκδίκησης από τις μεγάλες αποικιακές δυνάμεις της εποχής. Το 1884 με τη Γενική Πράξη του Βερολίνου της Διεθνούς Διάσκεψης στην ίδια πόλη αποφασίζεται να μοιραστεί στους διεκδικητές της, Βρετανούς, Γάλλους, Πορτογάλους, Ισπανούς, Βέλγους, Ιταλούς και Ολλανδούς. Ιδιαίτερα στη Νότια Αφρική κύριοι διεκδικητές θα είναι οι Βρετανοί και οι Ολλανδοί. Το 1910 είναι το έτος ίδρυσης της «Ένωσης Νότιας Αφρικής», ενός αυτόνομου καθεστώτος υποτελές στην αυτοκρατορία της Μεγάλης Βρετανίας και αποτελούμενο από τέσσερις αποικίες. Από την έναρξη της εφαρμογής του νέου καθεστώτος έγινε σαφής ο διαχωρισμός των πληθυσμών, αφού αμέσως ξεκίνησαν οι συζητήσεις για απαγόρευση εκλογής Μαύρων εκπροσώπων στο Κοινοβούλιο, που τελικά εφαρμόστηκε το 1936. Το 1915 ιδρύθηκε το Εθνικό Κόμμα με αρχηγό τον Χέρτζογκ (James Barry Munnik Hertzog) το οποίο έκανε διαρκώς αναφορές στην «Μαύρη απειλή», ενώ ο επόμενος αρχηγός του, Μαλάν (Daniel Francois Malan), μετά την εκλογή του κόμματος του στην εξουσία θα εφαρμόσει πρακτικές που εφάρμοξε ο Χίτλερ αποδεικνύοντας την επίδραση που του άσκησε στην πολιτική διαχωρισμού⁵³.

⁵⁰ Μηχανή του Χρόνου, “Μοιάζει σχεδόν θαύμα πως μπορεί κάποιος να επιβιώσει, όταν οι σφαίρες πέφτουν σαν χαλάζι”. Ο πόλεμος για το χρυσάφι στη Ν. Αφρική που οδήγησε στην αιματηρή σύγκρουση των λευκών αποίκων Μπόερς με τον πανίσχυρο βρετανικό στρατό..., διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://www.mixanitouxronou.gr/moiazai-sxedon-thavma-pos-borei-kapoi-os-na-epiviosei-otan-oi-sfaires-peftoun-san-xalazi-o-polemos-gia-to-xrysafi-sti-n-afriki-pou-odigise-stin-aimatiri-syngkrousi-ton-lefkon-apoikon-boers-me-ton/>, ημερομηνία προσπέλασης 10.05.2022

⁵¹ Τάσος Πουλτσάκης, *Ο πόλεμος των Μπόερς*, διαδικτυακό άρθρο, 07/03/2017, διαθέσιμο στο <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/item/154706.html>, ημερομηνία προσπέλασης 10.05.2022

⁵² Μηχανή του Χρόνου, *ό. π.*

⁵³ Εύα Ταταράκη, *Απαρτχάιντ: Ο φυλετικός διαχωρισμός της Νοτίου Αφρικής στην ιστορία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, διαδικτυακή ιστοσελίδα ΚΕΔΙΣΑ, διαθέσιμο στο <https://kedisa.gr/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84-%CE%BF-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82->

Η εφαρμογή του Απαρτχάιντ: Το Απαρτχάιντ ως επίσημη πολιτική πρακτική εφαρμόστηκε το 1948. Ήδη πριν την επίσημη επιβολή του Απαρτχάιντ ο διαχωρισμός Λευκών και Μαύρων ήταν γεγονός. Ο Γ. Μπίζος στην αυτοβιογραφία του αναφέρεται σε ένα περιστατικό από τα εφηβικά του χρόνια στην Αφρική, γύρω στα 1935-1940. Ενώ εργαζόταν στην καφετέρια φίλου του πατέρα του, ο Μαύρος συνάδελφος του αρρώστησε. Η παράκληση του να φέρουν το γιατρό που είχε εξετάσει τον ίδιο, όταν είχε αρρωστήσει νωρίτερα, δεν ικανοποιήθηκε με την απάντηση πως οι Μαύροι δεν περιθάλπονταν από τους ίδιους με τους Λευκούς γιατρούς⁵⁴. Το περιστατικό αυτό μαρτυρά πως οι διακρίσεις μεταξύ των Λευκών και Μαύρων κατοίκων της Μαύρης Ηπείρου υπήρχαν από πολύ νωρίς. Το 1948 τις εκλογές κερδίζει το Εθνικό Κόμμα του Μαλάν οριακά πλειοψηφώντας με μόλις τέσσερις έδρες⁵⁵. Η νέα κυβέρνηση θέτει σε εφαρμογή την «εκλέπτυνση» του διαχωρισμού των ανθρώπινων ομάδων (Λευκών, Ασιατών, Ινδών και Μαύρων) σε συγκεκριμένες περιοχές γεωγραφικά. Ο νόμος που θα αποτελέσει το εναρκτήριο σάλπισμα της διάκρισης είναι εκείνος που απαγόρευε την τέλεση μικτών γάμων (29/Ιουνίου/ 1949)⁵⁶. Από εκείνη τη στιγμή θα επιβληθούν μια σειρά απαγορεύσεων σε μη Λευκούς πληθυσμούς με την αντίστοιχη νομική τους κατοχύρωση. Το 1950 θα θεσπιστούν: ο νόμος ανηθικότητας (απαγόρευση σεξουαλικών επαφών μεταξύ λευκών και μη λευκών), ο νόμος κατηγοριοποίησης των φυλών, ο νόμος καταστολής του κομμουνισμού (δυνατότητα κατάργησης κομμουνιστικού κόμματος), ο νόμος ξεχωριστών κατοικιών (ξεχωριστές ζώνες κατοίκησης στις πόλεις). Το 1952 θεσπίζεται ο νόμος του «πάσου». Επρόκειτο για ειδικό έγγραφο που αδειοδοτούσε τους κατόχους του να μετακινούνται σε συγκεκριμένες περιοχές. Το 1953 το Εθνικό Κόμμα ξανακερδίζει τις εκλογές και συνεχίζει την τελειοποίηση του Απαρτχάιντ με νέους νόμους. Τίθεται σε ισχύ ο νόμος για ξεχωριστή χρήση δημοσίων χώρων και ο νόμος εκπαίδευσης Μπαντού, που όριζε το σχολικό πρόγραμμα των Μαύρων, ενώ απαγορεύεται στους Μαύρους εργάτες οι απεργίες και η παθητική αντίσταση. Το

[%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/](#), ημερομηνία προσπέλασης 11.05.2022

⁵⁴ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 64

⁵⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 96

⁵⁶ *Απαρτχάιντ: Ο ρατσισμός που έγινε νόμος*, διαδικτυακό άρθρο, 29/Ιουνίου 1949, διαθέσιμο στο <https://tvxs.gr/news/%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84-%CE%BF-%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD%CE%B5-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82>, ημερομηνία προσπέλασης 10.05.2022

1954 ψηφίζεται ο νόμος μετεγκατάστασης γηγενών επιτρέποντας την εκδίωξη Μαύρων από περιοχές Λευκών και ταυτόχρονα δημιουργούνται τα μπαντουστάν, εθνικά κρατίδια που βρίσκονταν υπό τη διοίκηση των μη Λευκών και αποτελούσαν το 13% της συνολικής έκτασης της χώρας. Έκταση ελάχιστη για το μέγεθος του πληθυσμού που συγκεντρώθηκε και κυρίως άγονη και απομονωμένη. Όσοι ζούσαν σε μπαντουστάν έχαναν την ιθαγένεια τους (νόμος περί ιθαγένειας). Το 1974 με νόμο ως γλώσσα διδασκαλίας των σχολικών ιδρυμάτων ορίζονται τα Αφρικάνερς και το 1976 οι Μαύροι αποκλείονται από την επαγγελματική κατάρτιση. Η εφαρμογή όλων αυτών των νέων νόμων δεν ήταν πάντοτε ειρηνική. Όσοι μη Λευκοί πληθυσμοί αντιστέκονταν φυλακίζονταν και θανατώνονταν⁵⁷. Η αντίσταση των μαύρων ήταν σθεναρή.. Ο Νέλσον Μαντέλα ήταν από τους πρωτεργάτες μαχητές του Απαρτχάιντ. Το Απαρτχάιντ θα διατηρηθεί στην Αφρική μέχρι το 1989 οπότε θα εκλεγεί πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής ο Φρεντερίκ Ντε Κλερκ. Αυτός θα απελευθερώσει τον Νέλσον Μαντέλα από τη φυλακή μετά από 27 χρόνια εγκλεισμού και θα θέσει τις βάσεις για μια νέα δημοκρατική Αφρική καταργώντας τους νόμους του Απαρτχάιντ. Μάλιστα το 1993 θα τιμηθεί μαζί με τον Μαντέλα με το Νόμπελ Ειρήνης για τη λήξη του Απαρτχάιντ και την έναρξη της δημοκρατίας⁵⁸.

Η διεθνής κοινότητα δεν έμεινε απαθής μπροστά σε αυτή την αποτρόπαια κατάσταση. Συνεχείς ήταν οι αντιδράσεις της κατά του καθεστώτος της Νοτίου Αφρικής, γεγονός που επαληθεύεται από τις πολλές κυρώσεις που επέβαλλε. Ήδη από το 1950 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών καταδίκασε την πολιτική του Απαρτχάιντ, καθώς παραβίαζε τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη. Το 1966 χαρακτηρίστηκε έγκλημα κατά της ανθρωπότητας και το 1973 ποινικοποιήθηκε ως έγκλημα⁵⁹.

Αντίσταση στο Απαρτχάιντ. Το 1912 συγκροτήθηκε το Εθνικό Κογκρέσο Αυτοχθόνων της Νότιας Αφρικής αποτελούμενο από διανοούμενους της μεσαίας τάξης και αρχηγούς φυλών και μιμούμενο τη δομή του αμερικανικού Κογκρέσου και της Βουλής των Λόρδων. Απάντησε άμεσα στους περιορισμούς που έθεταν οι εκλεγμένες κυβερνήσεις ζητώντας την υποστήριξη της βρετανικής κυβέρνησης και συμμετέχοντας στο Παναφρικανικό Συνέδριο του 1919. Όλες οι κινήσεις του Κογκρέσου ήταν απολύτως νόμιμες, αλλά αποδείχθηκαν και απολύτως άκαρπες. Οι

⁵⁷ Η μαύρη σελίδα του Απαρτχάιντ... Νότια Αφρική, ό. π.

⁵⁸ Η μαύρη σελίδα του Απαρτχάιντ... Νότια Αφρική, ό. π.

⁵⁹ Εύα Ταταράκη, ό. π.

συνεχείς καταπιέσεις του αφρικανικού λαού σε συνδυασμό με την αδυναμία του Κογκρέσου να τις περιορίσει ακολουθώντας το νόμιμο δρόμο προκάλεσε την αντίδραση των μη Λευκών πληθυσμών. Το 1914 οι γυναίκες της Οράγγης επαναστάτησαν εναντίον των εντολών για γραπτή άδεια κυκλοφορίας, το 1919 έγινε η πρώτη απεργία αφρικανών εργατών και το πρώτο κίνημα παθητικής αντίστασης. Το 1920 νέες απεργίες και διαδηλώσεις. Το 1925 το Κογκρέσο θα μετονομαστεί σε Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο και θα αποκτήσει σημαία στα χρώματα του μαύρου (Πληθυσμός), του πράσινου (χώρας) και του χρυσού (πλούτος υπεδάφους). Ωστόσο θα φανεί αδύναμο να αντιμετωπίσει το νέο κύμα καταπιέσεων του 1935-1936, τη στιγμή που πολλοί Αφρικανοί στρέφονται στον κομμουνισμό και στα συνδικάτα. Και τη δεκαετία του '30 η αντίσταση στην καταπίεση συνεχιζόταν με συνεχείς απεργίες και διαδηλώσεις. Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το καταστατικό του Κογκρέσου τροποποίησε το καταστατικό του με περισσότερο δημοκρατικές ιδέες και αντικατέστησε τη Βουλή των Φυλάρχων με την Ένωση Νεολαίας, που αποτελούνταν από αυτοδίδακτους εργαζόμενους αλλά και γιούς φυλάρχων. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκει ο Νέλσον Μαντέλα. Είναι η εποχή που οι περισσότεροι Αφρικανοί μορφώνονταν στα σχολεία των ιεραποστολών, μελετούσαν βιβλία μόνοι τους ενημερώνονταν από εφημερίδες και ασχολούνται με την πολιτική. Το Κογκρέσο υιοθετεί και εκφράζει νέα συνθήματα: ισότητα, ελευθερία κατοχής γης, δικαίωμα ψήφου, κατάργηση των αδειών κυκλοφορίας. Η νίκη των εθνικιστών στις εκλογές του 1948 θα κινητοποιήσει σε νέες δράσεις το Κογκρέσο: απείθεια, απεργίες και μποϊκοτάζ ήταν μερικοί από τους τρόπους αντίστασης. Το 1950 αποφασίζεται η ψήφιση νόμων σχετικά με τους χώρους εγκατάστασης των Μαύρων πληθυσμών περιορίζοντας τους σημαντικά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, διαμονής και εμπορίας. Η γενική απεργία ως μέσο διαμαρτυρίας ήταν η αντίδραση του Κογκρέσου στους νόμους αυτούς, στην οποία έλαβαν μέρος όχι μόνο Μαύροι αλλά και Λευκοί. Το 1952 στην Εκστρατεία Απείθειας που οργανώθηκε πάλι για τους ίδιους νόμους συνελήφθησαν 8.500 άτομα με την κατηγορία της παραβίασης των κανόνων του Απαρτχάιντ, ενώ 47 ηγετικά στελέχη παραπέμφθηκαν σε δίκη ως οι βασικοί υποκινητές της Εκστρατείας. Οι ποινές ήταν φυλάκιση από 3 μήνες μέχρι 2 χρόνια με αναστολή με ταυτόχρονη απαγόρευση των συγκεντρώσεων άνω των 10 ατόμων. Η κυβέρνηση εκμεταλλευόμενη τα επεισόδια ακολουθεί μια πιο σκληρή πολιτική και αποφασίζει την ποινή της μαστίγωσης στους παραβάτες των ποινών της απείθειας. Αποκτούσε ο κυβερνήτης το δικαίωμα να κηρύσσει κατάσταση έκτακτης ανάγκης,

όποτε έκρινε πως απειλείται η δημόσια ασφάλεια. Η απόφαση αυτή στόχευε στο περιορισμό των αντιδράσεων κατά των νόμων του Απαρτχάιντ. Πολλοί αφρικανοί ηγέτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον αγώνα, ενώ στους περισσότερους απαγορεύτηκε να συμμετέχουν σε συγκεντρώσεις. Κάτι ανάλογο ίσχυσε και για τον Μαντέλα, ο οποίος εξέφρασε τις ιδέες του δια αντιπροσώπου (Ρόμπερτ Ρέσα) στη συνδιάσκεψη του Κογκρέσου το 1953 καλώντας τους οπαδούς του να αντισταθούν με όποιο τρόπο μπορούσαν στις νέες αποφάσεις οργανώνοντας συγκεντρώσεις στα χωράφια, στα σπίτια τους, στα λεωφορεία, στα τρένα, στα εργαστήρια τους διεκδικώντας διαρκώς τα καταπατημένα δικαιώματα τους. Την φλογερή ομιλία του Μαντέλα ενέπνευσε και ο νόμος για την Παιδεία που ψηφίστηκε το 1953 (Bantu Education Act). Με το νόμο αυτό οι στόχοι της εκπαίδευσης συνοψίζονται στη μετάδοση των ιδεών του Απαρτχάιντ και στην επαγγελματική τους εξειδίκευση, επιτρέπεται η φοίτηση των μη Λευκών πληθυσμών σε συγκεκριμένα σχολεία (τα σχολεία των κοινοτήτων Μπαντού, τα δημόσια μπαντού σχολεία και τα σχολεία των ιεραποστόλων), τα οποία βρίσκονταν υπό την επίβλεψη του αρμόδιου υπουργού (το σχολικό πρόγραμμα, οι εκπαιδευτικοί και οι δραστηριότητες τους). Οι αντιδράσεις κλιμακώνονταν. Δημιουργήθηκαν δύο οργανώσεις από Λευκούς που στέκονταν στο λεπτό των Μαύρων και εξέφραζαν ιδέες κατά του Απαρτχάιντ, το Κογκρέσο των Δημοκρατών και το Φιλελεύθερο Κόμμα. Νέοι νόμοι το 1956 στρέφονταν κατά του δικαιώματος της εργασίας των Αφρικανών εμποδίζοντας τους Μαύρους να ανταγωνίζονται τους Λευκούς και να αποκτούν διπλώματα ειδίκευσης που τους έδιναν τη δυνατότητα να εργαστούν σε υψηλόμισθες θέσεις. Επίσης τους απαγόρευσαν το δικαίωμα συμμετοχής σε συνδικαλιστικά όργανα και το δικαίωμα της απεργίας. Ταυτόχρονα, ο νόμος για την πανεπιστημιακή παιδεία στερούσε στους Μαύρους να φοιτούν στα πανεπιστήμια του Ακρωτηρίου και Γουίτς (Γουιτγουοτερσράντ), όπως και στο παράρτημα του Ντουρμπάν του πανεπιστημίου Νατάλ, όπου μέχρι πρότινος επιτρεπόταν η φοίτηση και προέβλεπε την φοίτηση τους σε τρία κολλέγια για Μαύρους και άλλα κολλέγια για Ινδούς και γενικά μη λευκούς, ο έλεγχος των οποίων ανήκε αποκλειστικά στον υπουργό, που μπορούσε να αρνηθεί τη φοίτηση τους ή την παρακολούθηση συγκεκριμένων μαθημάτων. Η κατάσταση αυτή ήταν ιδιαίτερα προκλητική και προοικονομούσε νέες εξελίξεις. Το Δεκέμβριο του 1956 η αστυνομία προχωράει στη σύλληψη 156 ηγετών (Αφρικανών και εγχρώμων) και τους παραπέμπει σε δίκη με την κατηγορία της προδοσίας, κατηγορία που επέσυρε την ποινή του θανάτου. Η δίκη κράτησε για περισσότερο από τέσσερα

χρόνια. Στους κατηγορούμενους συγκαταλεγόταν και ο Μαντέλα. Το 1959 το Παναφρικανικό Κογκρέσο καλεί σε μαζικές διαμαρτυρίες. Αποτέλεσμα ήταν η σφαγή του Σάπερβιλ το 1961. Το Εθνικό Αφρικανικό Κογκρέσο οργάνωσε γενική απεργία ως ένδειξη πένθους, η κυβέρνηση αναδιπλώθηκε στο θέμα του πάσου και οι κατηγορούμενοι για προδοσία αθώωθηκαν. Ο Μαντέλα έχει γίνει πολύ δημοφιλής και αναδείχτηκε σε γραμματέα του Εθνικού Συμβουλίου Δράσης. Από τη νέα του θέση ήρθε σε επικοινωνία με αρχηγούς άλλων κρατών της Αφρικής αλλά και με την αντιπολίτευση της Μ. Βρετανίας. Το 1962 ο Ν. Μαντέλα θα συλληφθεί με νέα κατηγορία υποκίνησης σε απεργία Αφρικανών εργαζομένων (Δίκη της Πρετόρια) και θα καταδικαστεί σε τρία χρόνια καταναγκαστικά έργα. Το 1963-4 θα ξανασυλληφθεί με την κατηγορία της επαναστατικής συνωμοσίας κατά της κυβέρνησης (Δίκη της Ριβόνια) και θα καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη. Μέχρι τη λήξη του Απαρτχάιντ το 1993 η Αφρική θα ταλαιπωρηθεί από διαδηλώσεις και αγώνες κατά της πολιτικής του διαχωρισμού⁶⁰.

2.2. Νέλσον Μαντέλα

Ο Μαύρος αγωνιστής των δικαιωμάτων των Αφρικανών ομογενών του γεννήθηκε το 1918 στο Κούνου, στα περίχωρα της Ουμτάτα. Πατέρας του ήταν ο Χένρυ Μπαγκανγίσα Γκάντλα, που είχε βασιλική καταγωγή. Ο παππούς του Μαντέλα ήταν ο βασιλιάς Νγκουμπενγκούγκα της φυλής των Τεμπού. Ο πατέρας του Μαντέλα θεώρησε πως το καλύτερο για το μέλλον του γιού του ήταν να μορφωθεί και να βρει μια καλή δουλειά, που θα του απέδιδε τα προς το ζην. Έτσι συμφώνησε με τον αδελφό του Τζονγκιντάμπα να αναλάβει αυτός τη μόρφωση του μικρού. Και έτσι και έγινε, αφού ο Μαντέλα έχασε τον πατέρα του σε ηλικία δέκα ετών. Σε αυτή την ηλικία θα μετακομίσει στο σπίτι του θείου του. Εκεί θα πηγαίνει σχολείο, θα βοηθάει στις αγροτικές εργασίες και τα βράδια θα παρακολουθεί τις συζητήσεις του θείου του με άλλους φυλάρχους. Εκείνα τα βράδια θα γίνει η μύηση του στην ιστορία του τόπου του και θα πληροφορηθεί τα δεινά που έχουν βιώσει οι συμπατριώτες του από τους Άγγλους άποικους. Ο Μαντέλα αποδείχθηκε επιμελής μαθητής και η επιμέλεια του αυτή ευθύνεται για την επιτυχία του στις εξετάσεις

⁶⁰ Ipy.gr, *Ο Νέλσον Μαντέλα και το Απαρτχάιντ*, διαδικτυακό άρθρο, 15/11/2021, διαθέσιμο στο <https://ipy.gr/2021/11/15/%CE%BF-%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CF%83%CE%BF%CE%BD-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%AC%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%B1%CF%8A%CE%BD%CF%84/>, ημερομηνία προσπέλασης 11.05.2022

εισαγωγής στη σχολή του Φορτ Χέαρ το 1938. Ωστόσο, η συμμετοχή του σε μια απεργία έγινε η αιτία να τον διώξουν από το Πανεπιστήμιο. Παρά τις επίμονες απαιτήσεις του θείου του να ζητήσει συγγνώμη και να επιστρέψει ο Μαντέλα αρνήθηκε και έφυγε το 1941 για το Γιοχάνεσμπουργκ. Εκεί θα γνωριστεί με τον Γουόλτερ Σισούλου και θα συγκατοικήσει με την οικογένεια του. Ο Σισούλου θα τον προτρέψει να σπουδάσει νομικά στο πανεπιστήμιο του Γουιτγουότερσαντ και μετά την αποφοίτηση του θα τον βοηθήσει να εργαστεί ως ασκούμενος δικηγόρος στο δικηγορικό γραφείο του λευκού Λέηξερ Σιτέλσκι⁶¹. Τα χρόνια διαμονής του στο Γιοχάνεσμπουργκ θα παρουσιάσει έντονη πολιτική δράση και θα προσπαθήσει μέσα από αυτή να υλοποιήσει τις εθνικιστικές του αντιλήψεις. Το 1944 ο Μαντέλα μαζί με φίλους και ομοϊδεάτες ίδρυσαν την Ένωση Νεολαίας. Στην αρχή θα υποστηρίζει την άποψη «η Αφρική για τους Αφρικανούς», αργότερα, όμως, η επαφή του με τις ιδέες του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού στο χώρο του Πανεπιστημίου αλλά και η δημιουργία φιλικών σχέσεων με άτομα άλλων εθνοτήτων θα μειώσουν τον εθνικισμό του και θα τον στρέψουν σε αντιλήψεις περισσότερο δημοκρατικές και ανθρωπιστικές. Θα εξελιχθεί σε προασπιστή όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θα οραματίζεται την Αφρική ως μια χώρα ειρηνικής συνύπαρξης, συμβίωσης και συνεργασίας πολλών εθνοτήτων⁶².

2.3. Νέλσον Μαντέλα και Γεώργιος Μπίζος

2.3.1. Η γνωριμία

Η πρώτη επαφή των δύο προσώπων ήταν στα 1951, όταν ο Μπίζος φοιτούσε στο πρώτο έτος της Νομικής και ο Μαντέλα στο τρίτο. Τότε ο Γ. Μπίζος είχε παρακολουθήσει μια ομιλία του Μαντέλα για τα δικαιώματα των Μαύρων και είχε εντυπωσιαστεί από την ευγένεια των λόγων του. Στο τέλος του λόγου του τον πλησίασε και του συστήθηκε. Και η γνωριμία αυτή έμελλε να γίνει φιλία μερικά χρόνια αργότερα. Ο Μπίζος μόλις είχε γίνει μέλος του δικηγορικού συλλόγου, όταν ο εργοδότης του, Ντούμα Νόκβε, τον ενημέρωσε πως ο Μαντέλα είχε προβλήματα με έναν δικαστή στο Κέμπτον Παρκ και του πρότεινε να συναντηθούν για να συζητήσουν τα ζητήματα αυτά. Πράγματι, η συνάντηση των δύο νομικών πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του Νόκβε. Εκεί ο Μαντέλα περιέγραψε το πρόβλημα στον Μπίζο. Ο δικαστής Ντόρμελ δεν μπορούσε να αποδεχθεί τον μαύρο συνήγορο

⁶¹ Φατίμα Μέερ, *Πιο ψηλά και από την ελπίδα, η βιογραφία του Νέλσον Μαντέλα*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1993, σ. 27-56

⁶² Φατίμα Μέερ, *ό. π.*, σ. 62

του κατηγορουμένου και συμπεριφέρθηκε προσβλητικά και απαράδεκτα εξαναγκάζοντας τον σε παραίτηση. Ο Μπίζος πρότεινε στο Μαντέλα να ζητήσει ο πελάτης του εξαίρεση του συγκεκριμένου δικαστή από την υπόθεση του εκθέτοντας στην αίτηση τους λόγους και να την καταθέσει στο Γενικό Εισαγγελέα και στον ίδιο το δικαστή. Η πρόταση αυτή ενθουσίασε το Μαντέλα, που ζήτησε στον Μπίζο να συνεργαστεί μαζί του στη συγκεκριμένη υπόθεση. Τα γεγονότα που εκθέτονταν στην αίτηση επιβεβαίωσε και ο κατηγορος στον Εισαγγελέα. Η υπόθεση θα εξεταζόταν σε δικαστήριο της Πρετόρια και ως δικαστής θα παρίστατο ο Κουάρτους ντε Βετ, γνωστός για την αντίθεση του στις αυθαίρετες συμπεριφορές των οργάνων εξουσίας. Τελικά και παρά τις προσπάθειες του δικαστή Ντόρμελ να παρουσιάσει τον Μαντέλα ως απείθαρχο και ασεβή, το αποτέλεσμα της εξέτασης ήταν υπέρ του Μαύρου συνηγόρου και η απόφαση ήταν η αντικατάσταση του δικαστή με την εκ νέου έναρξη εξέτασης της υπόθεσης. Μάλιστα, η ικανοποίηση του Μαντέλα με τις ενέργειες του Μπίζου είχε ως αποτέλεσμα να του αναθέσει την εκπροσώπηση του πελάτη του, επειδή ο ίδιος απασχολούνταν σε άλλες υποθέσεις. Η συνεργασία των δύο συναδέλφων είχε στεφθεί με επιτυχία και μόλις ξεκινούσε μια νέα σχέση βαθιάς φιλίας και εκτίμησης. Η σχέση αυτή θα δυναμώσει με την πάροδο των χρόνων, αφού οι δύο φίλοι θα βιώσουν έντονες καταστάσεις⁶³.

2.3.2 Δίκη για προδοσία (1956-1961)

Η πολιτική δράση του Μαντέλα θα ξεκινήσει ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια και θα κορυφωθεί με την επιβολή των αυταρχικών νόμων της Κυβέρνησης και την έναρξη του Απαρτχάιντ. Στην προσπάθεια του να ξεσηκώσει τους Αφρικανούς για να εναντιωθούν στα απάνθρωπα μέτρα της κυβέρνησης θα ταξιδέψει σε πολλές περιοχές της Αφρικής, θα οργανώσει συνέδρια, θα καλέσει το λαό σε αντίσταση κατά των μέτρων, θα συλληφθεί και θα δεχθεί την ποινή του περιορισμού στην περιοχή διαμονής του. Ακούραστος θα προσπαθήσει να αφυπνίσει τους ταλαιπωρημένους συμπατριώτες του και όχι μόνο, αλλά και όσους δέχονταν την καταπιεστική πολιτική της Κυβέρνησης. Στις 26 Ιουνίου 1955 πραγματοποιήθηκε το «Συνέδριο του Λαού»⁶⁴, το οποίο ο Μαντέλα λόγω των περιορισμών που του είχαν επιβληθεί μπόρεσε να παρακολουθήσει μεταμφιεσμένος και με άκρα μυστικότητα. Το Συνέδριο είχε μεγάλη απήχηση και πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε για να το παρακολουθήσει,

⁶³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 143-150

⁶⁴ Φατίμα Μέερ, *ό. π.*, σ. 103

ωστόσο έληξε με την παρέμβαση της αστυνομίας και την καταγραφή όλων των ονομάτων των συνέδρων. Λίγο πριν τα Χριστούγεννα η αστυνομία συνέλαβε τον Μαντέλα στο σπίτι του και τον οδήγησε στη φυλακή με την κατηγορία της προδοσίας⁶⁵. Την ίδια τύχη είχε και ο Ντούμα Νόκβε, με τον οποίο ο Μπίζος συγκατοικούσε την περίοδο εκείνη. Και ενώ ο Γεώργιος Μπίζος δεν ανήκε στην ομάδα υπεράσπισης του Μαντέλα στη συγκεκριμένη δίκη, λόγω των φιλικών σχέσεων τους είχε αναλάβει να βοηθάει τις υποθέσεις του δικηγορικού γραφείου Μαντέλα – Τάμπο, και συμμετείχε ανεπίσημα στις έρευνες των υπερασπιστών του Μαντέλα (Βέρνον Μπερανζέ και Τζόν Κόκερ) εξετάζοντας έγγραφα που θα βοηθούσαν την υπεράσπιση. Ταυτόχρονα, είχε αναλάβει να φέρει εις πέρας όσες υποθέσεις του Νόκβε εκκρεμούσαν όπως και την ηθική και υλική υποστήριξη των οικογενειών όσων κατηγορούνταν στην ίδια δίκη (περίπου 156 άτομα). Η δίκη αυτή είχε διεθνή απήχηση. Εκκλησιαστικοί και πολιτικοί παράγοντες της Νότιας Αφρικής ίδρυσαν ταμείο για τη συγκέντρωση χρημάτων για την υπεράσπιση των κατηγορουμένων. Εκπρόσωπος του Δικηγορικού Συλλόγου στο Λονδίνο ζήτησε να παρευρεθεί στη δίκη. Η Διεθνής Επιτροπή Νομικών εξέφρασε τη στήριξη της στους κατηγορουμένους. Η Αμερικανική Επιτροπή για την Αφρική στήριζε υλικά και ηθικά τους επαναστάτες. Ανάλογη στήριξη παρείχαν η Ολλανδία και το Εργατικό Κόμμα της Μ. Βρετανίας. Την δίκη την παρακολουθούσε πλήθος κόσμου και μαζί με αυτούς και ο Γ. Μπίζος⁶⁶. Την πρώτη μέρα οι κατηγορούμενοι είχαν τοποθετηθεί σε ένα κλουβί στο οποίο είχαν κρεμάσει μια επιγραφή με τη φράση: « μην ταΐζετε τα ζώα»⁶⁷. Μετά από την έντονη αντίδραση των συνηγόρων οι κρατούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι με εγγύηση. Με την απελευθέρωση τους ο Μπίζος είχε την ευκαιρία να επικοινωνήσει με τον Ντούμα και να μάθει περισσότερες λεπτομέρειες για την κατάσταση και τη γραμμή της υπεράσπισης των συνηγόρων των 156 κατηγορουμένων. Αρχηγός της κατηγορούσας αρχής ορίστηκε ο Όσβαλντ Πίροου, πρώην υπουργός Δικαιοσύνης και οπαδός της πολιτικής του Χίτλερ, που ασχολήθηκε με πάθος με τη συγκεκριμένη δίκη αλλά πέθανε πριν αυτή τελειώσει.

Στη διάρκεια του δικαστικού αγώνα οι συναντήσεις του Ντούμα, του Μπίζου και του Μαντέλα ήταν συχνές και οι συζητήσεις για την πορεία της δίκης πυκνές. Μάλιστα ο Μπίζος είχε αναλάβει να διεκπεραιώνει υποθέσεις που αδυνατούσε ο

⁶⁵ Φατίμα Μέερ, *ό. π.*, σ. 115

⁶⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 202-5

⁶⁷ Φατίμα Μέερ, *ό. π.*, σ. 117

Μαντέλα και ο Ντούμα να αναλάβουν λόγω της δεινής θέσης στην οποία είχαν περιέλθει. Επιπλέον, όταν η δεύτερη σύζυγος του Μαντέλα, η Γουίνι, κατηγορήθηκε για επίθεση σε αστυνομικό, ο Μαντέλα ζήτησε από τον Μπίζο να αναλάβει την υπεράσπιση της. Το αποτέλεσμα ήταν θετικό για τη νεαρή γυναίκα και από εκείνη τη στιγμή ο Μπίζος θα γίνει ο επίσημος δικηγόρος του ζεύγους⁶⁸. Παράλληλα, συνεχιζόταν η δίκη για προδοσία, η οποία τελικά έληξε το 1961 με την αθώωση όλων των κατηγορούμενων, αφού η υπεράσπιση κατόρθωσε να αντικρούσει κάθε επιχείρημα και κατηγορία της αντίθετης πλευράς. Η διάρκεια της ήταν μεγάλη. Ανάλογο ήταν και το αποτέλεσμα της για την απήχηση του ΕΑΚ (Εθνικό Αφρικανικό Κογκρέσο) όχι μόνο στο εσωτερικό της Νότιας Αφρικής αλλά και στο εξωτερικό κερδίζοντας τη στήριξη πολλών κρατών στον αγώνα κατά του Απαρτχάιντ⁶⁹.

Η απήχηση αυτή του ΕΑΚ θα γίνει η αιτία να σκληρύνει ακόμα περισσότερο η στάση της Κυβέρνησης. Αστυνομικοί θα παρακολουθούν διαρκώς τα μέλη του Κογκρέσου, μυστικά και φανερά, προσπαθώντας να βρουν στοιχεία εις βάρος τους. Πολλά μέλη της ομάδας θα αυτοεξοριστούν σε μια προσπάθεια να οργανώσουν τον αγώνα και στο εξωτερικό μακριά από τον καταπιεστικό έλεγχο του Κράτους, ενώ οι υπόλοιποι συνέχιζαν τον αντικυβερνητικό τους αγώνα με απόλυτη μυστικότητα. Στους τελευταίους αναφέρονται και οι Ν. Μαντέλα και Α. Λουθούλι, ηγέτες της οργάνωσης. Ενώ η πολιτική του Μαντέλα και των στενών συνεργατών του βασιζόταν σε μια ειρηνική μορφή αντίδρασης στα αυταρχικά και καταπιεστικά μέτρα της Κυβέρνησης, οι φωνές της οργάνωσης για χρήση βίας πλήθαιναν. Οι πληροφορίες αυτές έφτασαν και στα γραφεία της Κυβέρνησης μέσα από το μυστικό σύστημα κατασκόπων της και αποδείχθηκαν πολύ χρήσιμες για να δικαιολογήσουν τη λήψη όλο και περισσότερων αυταρχικών μέτρων. Η έκρηξη αυτοσχέδιων βομβών το Δεκέμβριο του 1961 σε διάφορες πόλεις της Νοτίου Αφρικής ήταν το έναυσμα για να χαρακτηριστεί ο ΕΑΚ τρομοκρατική οργάνωση και να εξαναγκαστούν σε φυγή πολλοί και ισχυροί παράγοντες της ομάδας. Εν τω μεταξύ ο Μαντέλα μετά από ένα ταξίδι στην Αντίς Αμπέμπα όπου έλαβε μέρος στην Παναφρικανική Διάσκεψη για την Ελευθερία και, ενώ επέστρεφε μεταμφιεσμένος σε σοφέρ, συνελήφθη με την κατηγορία πως υποκινεί σε παράνομη δράση εργαζομένους σε καίριες υπηρεσίες

⁶⁸ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 217

⁶⁹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 220

παρεμποδίζοντας την ομαλή λειτουργία της κρατικής μηχανής και καταδικάστηκε σε φυλάκιση πέντε ετών (Αύγουστος 1962)⁷⁰.

Ο Μπίζος παρακολουθούσε τις εξελίξεις στενά στο πλευρό του Νόκβε και του Μαντέλα και διαρκώς βοηθούσε, όποτε ζητούσαν τη βοήθεια του. Έτσι, απλόχερα την πρόσφερε και όταν ο Νόκβε αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα, επειδή κυκλοφορούσαν φήμες για επικείμενη σύλληψη του μετά την καταδίκη του ηγέτη της οργάνωσης σε φυλάκιση και αφού θεσπίστηκε νόμος για κατ' οίκον κράτηση χωρίς δίκη επικίνδυνων για το καθεστώς στοιχείων. Τότε στράφηκε στον Μπίζο και ζήτησε να βοηθήσει την οικογένεια του που θα έμενε πίσω σε περίπτωση που η Κυβέρνηση στρεφόταν εναντίον τους εξαιτίας του. Η συνάντηση των δύο φίλων έμελλε να είναι και η τελευταία, αφού ο Ντούμα θα πέθαινε λίγα χρόνια αργότερα εξόριστος⁷¹.

2.3.3. Δίκη της Ριβόνια

Η σύλληψη και η κράτηση του Μαντέλα θα αποδεικνυόταν προάγγελος νέων συλλήψεων και λοιπών μελών της οργάνωσης. Τον Ιούλιο του 1963 συνελήφθησαν στη Ριβόνια στο αγρόκτημα Λίλιςλιφ (Liliesleaf) πολλοί συνεργάτες του αντιστασιακού κινήματος (Γ. Σισούλου, Γ. Μπέκι, Α. Καθράντα, Ρ. Μλάμπα, Ντ. Γκόλντμπεργκ, Ρ. Μπερνστάιν, Μ. Χεπλ, Α. Γκόλντντραϊχ). Η τοποθεσία ήταν κατάλληλη και πρόσφερε άσυλο σε όσους κρύβονταν από την Κυβέρνηση, ενώ ταυτόχρονα, είχαν όλο το χρόνο να σχεδιάζουν την πολιτική τους δράση. Η Κυβέρνηση σκόπευε να διεξάγει μαζική δίκη με την κατηγορία της προδοσίας και να επιβάλλει αυστηρότατες ποινές με εσχάτη τη θανατική. Η κράτηση των συλληφθέντων κράτησε για ενενήντα μέρες χωρίς άμεση διεξαγωγή δίκης βάσει νόμου που επέτρεπε στην Κυβέρνηση την αδικαιολόγητη φυλάκιση συλληφθέντων για ένα τόσο μεγάλο διάστημα. Θεωρούσε πως με τέτοιους νόμους θα έκαμπε το ηθικό των αντιστασιακών στοιχείων και θα κατέπνιγε αντιδράσεις. Τους ίδιους στόχους είχε και με τη συγκεκριμένη υπόθεση. Οι συγγενείς των συλληφθέντων στράφηκαν στο δικηγόρο Μπράμ Φίσερ για νομική καθοδήγηση. Τελικά την υπερασπιστική ομάδα των κατηγορουμένων θα αποτελούσε ο Τζόελ Τζόφε (Joel Joffe), ο Μπράμ Φίσερ (Bram Fischer), ο Άρθουρ Τσάσκαλσον (Arthur Chaskalson), ο Βερνόν Μπερανζέ (Vernon Berrange) και ο Γεώργιος Μπίζος. Την ηγετική θέση

⁷⁰ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 234-5

⁷¹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 230-236

της ομάδας ανέλαβε ο Μπράμ Φίσερ κατόπιν επιμονής των συγγενών των κατηγορουμένων και των συναδέλφων νομικών. Μόνο ο Τζέιμς Κάντορ και ο Μπόμπ Χεπλ θα είχαν ξεχωριστή εκπροσώπηση. Ιδιαίτερα ο τελευταίος ξεχώρισε τη θέση του από τους υπόλοιπους κατηγορούμενους, γιατί οι κατήγοροι του είχαν υποσχεθεί ατιμωρησία σε περίπτωση που κατέθετε εναντίον τους. Η κατηγορούσα αρχή αποφάσισε να διεξαχθεί η δίκη στην Πρετόρια και όχι στο Γιοχάνεσμπουργκ, όπου οι συνήγοροι των κατηγορουμένων είχαν τα γραφεία τους και ζούσαν οι συγγενείς τους. Στόχος της μετακίνησης αυτής ήταν να αποφευχθούν οι συγκεντρώσεις διαμαρτυρούμενων ομάδων και να καμφθεί το ηθικό όσων αποφάσιζαν να τους υπερασπιστούν. Επικεφαλής της κατηγορούσας αρχής ορίστηκε ο Πέρσι Γιούταρ, αναπληρωτής του Γενικού Εισαγγελέα.

Οι συνήγοροι των κατηγορουμένων αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες στην προσπάθεια τους να επικοινωνήσουν με τους πελάτες τους μέχρι να ξεκινήσει επίσημα η δικαστική διαδικασία. Η κατηγορούσα αρχή με τη βοήθεια της αστυνομίας διαρκώς υπονόμει το έργο των συνηγόρων. Δόθηκε εσκεμμένα λανθασμένη ημερομηνία επικοινωνίας με τους πελάτες τους. Επειδή οι κατηγορούμενοι ήταν Λευκοί και Μαύροι, τους εμπόδιζαν να τους συναντήσουν ταυτόχρονα όλους μαζί επικαλούμενοι τους νόμους που δεν επέτρεπαν τη συναναστροφή Λευκών και Μαύρων. Στο αίτημα των συνηγόρων για αναβολή της δίκης προκειμένου να επικοινωνήσουν με τους πελάτες τους, αφού για ενενήντα μέρες κράτησης δεν είχαν το δικαίωμα επικοινωνίας με κανένα, η κατηγορούσα αρχή προσπάθησε να φέρει εμπόδια. Ακόμα και τα τρόφιμα που τους πήγαιναν στη φυλακή από συγγενείς τους απαγορεύονταν και κατάσχονταν. Ωστόσο, οι δικηγόροι των αντιστασιακών ήταν επίμονοι, ευφυείς και υπομονετικοί και κατόρθωναν όλα αυτά τα εμπόδια να τα προσπερνούν.

Το κατηγορητήριο περιλάμβανε κατηγορίες για στρατολόγηση πλήθους και εκπαίδευσή τους σε στρατιωτικά θέματα, για ενέργειες δολιοφθοράς, για παρασκευή εκρηκτικών υλών, για εφαρμογή ανταρτοπόλεμου και για συγκέντρωση χρημάτων υπέρ του αντιστασιακού τους αγώνα κατά της δυτικού τύπου δημοκρατίας της Νοτίου Αφρικής. Το κατηγορητήριο θύμιζε περισσότερο άρθρα του Διατάγματος περί δολιοφθοράς. Ήταν γενικόλογα και αόριστα διατυπωμένο και δεν ήταν σαφές ποια κατηγορία βάραινε κάθε κατηγορούμενο ξεχωριστά. Την προβληματική του διατύπωση αμέσως αντιλήφθηκαν οι συνήγοροι της υπεράσπισης και αξιοποίησαν το εύρημα για τη δράση τους στο δικαστήριο φέρνοντας σε δύσκολη θέση την

κατηγορούσα αρχή, που μετά από μια αντιπαράθεση λόγων στο χώρο του δικαστηρίου με τον Φίσερ αναγκάστηκε από τον δικαστή να καταθέσει ένα καινούριο πιο σαφές κατηγορητήριο. Ήταν από την αρχή σαφές πως επρόκειτο για δίκη παρωδία και σκοπός των κυβερνητικών στελεχών ήταν η εξόντωση των ηγετών και διακεκριμένων μελών της ΕΑΚ ως ο μοναδικός τρόπος αναχαίτισης της αντίστασης των Μαύρων στους νόμους του Απαρτχάιντ. Παρά το γεγονός πως το κατηγορητήριο απορρίφθηκε από τη δικαστική έδρα, η δίκη συνεχίστηκε με νέο κατηγορητήριο ελαφρώς παραλλαγμένο σε σχέση με το πρώτο διατηρώντας, ωστόσο, ακόμα ασάφειες σχετικά με το ποιος έπραξε και τι από όσα τους προσάπτονταν. Παρά τις νέες αντιρρήσεις των συνηγόρων η στάση της έδρας χαρακτηρίστηκε από τον Μπίζο ως αδιάφορη αποδεχόμενη με αυτό τον τρόπο την νέα εξέλιξη⁷².

Εν τω μεταξύ η δίκη είχε γίνει γνωστή και έξω από τα σύνορα της Νοτίου Αφρικής. Ο Μπράμ Φίσερ ένα πρωινό, λίγο πριν την έναρξη του δικαστικού αγώνα, επισκέφθηκε το σπίτι του Μπίζου τη στιγμή που εκείνος ασχολούνταν με τον κήπο του να του ανακοινώσει περιχαρής πως η Γενική Συνέλευση των ΗΕ ζητούσε την ακύρωση της δίκης και την απελευθέρωση όλων των κατηγορουμένων⁷³. Με 106 ψήφους υπέρ και 1 κατά η οποία ανήκε στη Νότια Αφρική κατά τα λεγόμενα του E. S Reddy, μέλους της ειδικής επιτροπής των ΗΕ κατά του Απαρτχάιντ, ζητήθηκε η διακοπή της δίκης στη Ριβόνια. Σύμφωνα με τον ίδιο η απόφαση του ΗΕ έγινε γνωστή στον Μαντέλα από το δικηγόρο του και του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση. Αντιδράσεις για τη δίκη αυτή σημειώθηκαν σε πολλά μέρη του εξωτερικού αλλά και του εσωτερικού της Αφρικής. Συλλαλητήρια συμπαραστάσης οργανώθηκαν στη Μ. Βρετανία, ενώ στην Αφρική η παραστρατιωτική οργάνωση ΜΚ του ΕΑΚ τύπωνε σε παράνομα τυπογραφεία αφίσες και φυλλάδια με συνθήματα υπέρ των κατηγορουμένων και κατά του Απαρτχάιντ⁷⁴. Οι κινήσεις αυτές έγιναν γνωστές στους κατηγορούμενους από τον Μπίζο που τους προμήθευσε με εφημερίδες για να τους ενημερώσει. Στην αρχή αντιμετωπίστηκαν με ενθουσιασμό από τους συνηγόρους και τους κατηγορουμένους, αλλά το συναίσθημα αυτό διαδέχτηκε η απογοήτευση στη σκέψη πως το καθεστώς της Αφρικής αμφισβητούσε το κύρος και την ισχύ του ΗΕ και έμενε σταθερό στην πολιτική που είχε χαράξει⁷⁵. Η δίκη

⁷² Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 256

⁷³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 247

⁷⁴ Nelson Mandela: *The Rivonia Trial*, Ντοκιμαντέρ διαδικτύου, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=WyxagT21keo>, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2022

⁷⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 247

ξεκίνησε στις 29 Οκτωβρίου 1963. Οι κατηγορούμενοι έφτασαν στο δικαστήριο σε στενό αστυνομικό κλοιό, απόφαση της Κυβέρνησης για να τονίσει τον υψηλό βαθμό επικινδυνότητας τους, ενώ στο κτήριο είχε συγκεντρωθεί πλήθος κόσμου στηρίζοντας με συνθήματα τους κατηγορουμένους. Ο Μπίζος είχε αναλάβει να ετοιμάσει τα προσχέδια των λόγων του συνηγόρου. Και, όπως αναφέρει ο ίδιος στην αυτοβιογραφία του, η δίκη αυτή και η συνεργασία με τους δικηγόρους αυτούς αποτέλεσαν μεγάλο σχολείο για τη μετέπειτα σταδιοδρομία του στους δικαστικούς χώρους⁷⁶.

Ο δικαστικός αγώνας συνεχίστηκε σε έντονους ρυθμούς για μεγάλο χρονικό διάστημα με ανακρίσεις αστυνομικών και μαρτύρων. Η συμβολή του Μπίζου στην προετοιμασία της υπερασπιστικής γραμμής ήταν σημαντική. Όταν προέκυψε το ζήτημα της κατάθεσης όλων των κατηγορουμένων ή μόνο όσων είχαν χαρακτηριστεί ηγέτες της παράνομης αυτής ομάδας, ο Τζόφε πρότεινε τη δεύτερη επιλογή φοβούμενος την πιθανότητα να προκληθεί ομολογία από τον Γιούταρ που θα έθετε σε κίνδυνο όλους τους υπόλοιπους. Ο Μπίζος τότε αντιπρότεινε την κατάθεση όλων όσων κατηγορούνταν θεωρώντας πως ο αναπληρωτής Γενικός Εισαγγελέας δεν θα προέβαινε σε κατ' αντιπαράσταση εξέταση των μαρτύρων τόσο προσεχτικά διατηρώντας όλα τα ισχυρά του επιχειρήματα στην εξέταση των Σισούλου και Μπέκι. Υποστήριξε πως η κατάθεση όλων των κατηγορουμένων με την ταυτόχρονη άρνηση της κατηγορίας για προετοιμασία του ανταρτοπόλεμου από τα μέλη της οργάνωσης θα έδειχνε στο δικαστή το θάρρος τους, την εξυπνάδα τους αλλά και το αίσθημα της αδικίας που ένιωθαν και θα τον επηρέαζαν θετικά στο να μην επιβάλλει τη θανατική ποινή. Από την άλλη μεριά θα ήταν μια καλή ευκαιρία να ενημερώσουν το κοινό για τον αγώνα τους χρησιμοποιώντας την έδρα του δικαστηρίου ως βήμα. Την άποψη αυτή του Μπίζου χαιρέτισαν οι περισσότεροι από τους συνηγόρους και τους πελάτες τους⁷⁷.

Το κορυφαίο σημείο της δίκης αποτέλεσε η ομιλία- απολογία του Νέλσον Μαντέλα. Στην αρχή μίλησε για την παιδική του ηλικία και τα βιώματα της, για τους μετέπειτα αγώνες, την ένταξη στο ΕΑΚ, άσκησε κριτική στις πρακτικές της κυβέρνησης και απέρριψε τις κατηγορίες περί τρομοκρατικής οργάνωσης. Ο λόγος του εξέφραζε τα συναισθήματα και τις απόψεις όλου του αφρικανικού λαού. Ολοκληρώθηκε με τη διάσημη δήλωση: «Έχω αφιερώσει όλη μου τη ζωή στον αγώνα

⁷⁶ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 252

⁷⁷ Nelson Mandela, *Long Walk to freedom*, Abacus, σ. 428

του αφρικανικού λαού. Έχω πολεμήσει ενάντια στη Λευκή και στη Μαύρη κυριαρχία. Έχω λατρέψει το ιδανικό μιας δημοκρατικής και ελεύθερης κοινωνίας στην οποία όλοι οι άνθρωποι θα συνυπάρχουν αρμονικά και με ίσες ευκαιρίες. Είναι ένα ιδανικό για το οποίο ελπίζω να ζήσω και να το υλοποιήσω. Μα, αν χρειαστεί, είναι ένα ιδανικό για το οποίο είμαι έτοιμος να δώσω τη ζωή μου⁷⁸.» (Νέλσον Μαντέλα). Η ομιλία του Μαντέλα κυκλοφόρησε αποσπασματικά από τις περισσότερες εφημερίδες. Μόνο η Rand Daily Mail δημοσίευσε ολόκληρη την ομιλία παρά το γεγονός πως είχε απαγορευθεί η αναδημοσίευση του λόγου αυτούσιου⁷⁹. Ο Γ. Μπίζος είχε συμβάλλει σημαντικά στην προετοιμασία του Μαντέλα πριν την απολογία του στο δικαστήριο. Την προηγούμενη μέρα και ενώ ο Μαντέλα ενημέρωνε τους συνηγόρους του για όσα επρόκειτο να παρουσιάσει, ο Μπίζος του ζήτησε να αφαιρέσει την τελευταία πρόταση θυμίζοντας του την απολογία του Σωκράτη και την περιφρόνηση που επέδειξε στο δικαστήριο, όταν πρότεινε ως ποινή τη δωρεάν σίτιση στο πρυτανείο, επισημαίνοντας του πως επηρέασε τους δικαστές και του επέβαλλαν τη θανατική ποινή εξοργισμένοι από την ειρωνεία του. Φοβούμενος πως μια τέτοια καταληκτική πρόταση θα αντιμετωπιζόταν ως προσβολή από το δικαστήριο και θα επιβεβαιωνόταν η επιθυμία του με την επιβολή της θανατικής ποινής του ζήτησε να την παραλείψει. Ωστόσο, ο Μαντέλα επέμενε επισημαίνοντας πως είχε δηλώσει σε κάθε ομιλία του να αγωνιστεί μέχρι θανάτου για τα ιδανικά του και πως, αν αυτή τη φορά την παρέλειπε, θα φαινόταν ασυνεπής και δειλός. Τότε ο Μπίζος του πρότεινε να βρουν μια συμβιβαστική λύση, να εκφράσει, δηλαδή, την επιθυμία του προσθέτοντας τη φράση: «αν χρειαστεί» (If needs be)⁸⁰. Πράγματι, η φράση αυτή τοποθετήθηκε στην ομιλία του Μαντέλα και θεωρείται από πολλούς πως επηρέασε τη δικαστική απόφαση προς το συμφέρον του κατηγορούμενου. Με τη φράση αυτή τονιζόταν από τη μια η αυταπάρνηση του κατηγορουμένου και η επιθυμία του να αγωνιστεί μέχρι θανάτου για το δίκαιο, από την άλλη, όμως, μετρίαζε την έννοια του θανάτου. Και αυτός ο μετριασμός ήταν απόλυτα απαραίτητος τη δεδομένη στιγμή, που η έννοια της απώλειας της ανθρώπινης ζωής και όροι ανάλογοι με αυτή έπρεπε τεχνηέντως να αποφεύγονται, ώστε να τονιστεί πως η οργάνωση δεν ήταν τρομοκρατική ή εγκληματική. Αν περνούσε το συγκεκριμένο μήνυμα, το δικαστήριο δεν θα είχε τη δύναμη να επιβάλλει τη θανατική καταδίκη και θα στρεφόταν στην ποινή των

⁷⁸ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 290

⁷⁹ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 290

⁸⁰ Στα Άκρα, *ό. π.*

ισοβίων, όπως και έγινε⁸¹. Η όλη στάση του Μπίζου επηρεάστηκε από το δικαστήριο του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου, Σωκράτη. Ο ίδιος ο Μπίζος συνήθιζε να λέει σε συνεντεύξεις του, όταν αναφερόταν στο συγκεκριμένο γεγονός πως και ο ίδιος ο Σωκράτης αν δεν ήταν τόσο ειρωνικός απέναντι στο δικαστήριο, ίσως είχε γλιτώσει τη θανατική καταδίκη⁸².

Η δίκη συνεχίστηκε με τις καταθέσεις και των λοιπών κατηγορουμένων (Σισούλου και Καθράντα). Σε παράλληλο χρόνο είχε αποκτήσει ευρύ κοινό στο διεθνή χώρο και η υποστήριξη προς τους κατηγορούμενους ερχόταν από όλες τις πλευρές και από όλα τα έθνη. Έξω από τα όρια της Αφρικής οι κατηγορούμενοι χαρακτηρίζονταν ως κατήγοροι ενός αυταρχικού, καταπιεστικού καθεστώτος. Στη χορεία των υποστηρικτών είχαν ενταχθεί οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, το Κίνημα των Αδέσμευτων και χώρες της Ευρώπης.

Οκτώ μήνες μετά την έναρξη της δίκης έφτασε η στιγμή που ο δικαστής ντε Βετ θα ανακοίνωνε την ετυμηγορία. Η δικαστική αίθουσα είχε απομονωθεί από το κοινό και επετράπη η είσοδος μόνο στους άμεσους συγγενείς των κατηγορουμένων. Έξω από το δικαστήριο είχε συγκεντρωθεί πλήθος που βροντοφώναζε συνθήματα και εξέφραζε την υποστήριξη του στους κατηγορούμενους. Η ψυχική κατάσταση όσων παρίσταντο ήταν επιβαρυσμένη από το άγχος και την αγωνία. Ο δικαστής πολύ σύντομα ανακοίνωσε την απόφαση του. Και οι οκτώ κατηγορούμενοι κρίθηκαν ένοχοι, ενώ αθώωθηκε μόνο ο Μπερνστάιν, ο οποίος ανησυχούσε πως η επόμενη σύλληψη του ήταν θέμα ωρών. Ο φόβος επιβολής θανατικής ποινής κυριαρχούσε στο μυαλό όλων. Σε μια ύστατη προσπάθεια των συνηγόρων να αποτρέψουν την επιβολή της εσχάτης των ποινών συνίσταται η κλήση του Άλαν Πάτον, συγγραφέα με διεθνή αναγνώριση, από την υπεράσπιση να καταθέσει υπερασπιζόμενος τους κατηγορούμενους και τον αγώνα τους απέναντι σε ένα ανελεύθερο καθεστώς. Ο δικαστής δεν έδωσε πολλή σημασία στα λεγόμενα του συγγραφέα ούτε και κατά τη διάρκεια της εξέτασης του από τον Γιούταρ. Στο τέλος της εξέτασης ζήτησε από τους κατηγορούμενους να σηκωθούν και ανακοίνωσε την απόφαση του να μην επιβάλλει τη θανατική ποινή αλλά την ισόβια κάθειρξη χαρακτηρίζοντας την απόφαση του

⁸¹ Βασίλειος Γεωργίου Μανδηλαράς, , ομότιμος καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου, «Αντίο» στον Γιώργο Μπίζο, διαδικτυακό άρθρο, 23/09/2020, διαθέσιμο στο <https://eleftheriaonline.gr/stiles/apopseis/item/224667-antio-ston-giorgo-bizo>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

⁸² David Beresford, *George Bizos obituary*, διαδικτυακό άρθρο, 15/09/2020, διαθέσιμο στο <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/15/george-bizos-obituary>, ημερομηνία προσπέλασης 15.07.2022

ιδιαίτερα επιεική (12 Ιουνίου 1964). Η απόφαση του δικαστή αντιμετωπίστηκε με ανάμεικτα συναισθήματα. Από τη μια ανακούφιση για την αποφυγή της θανατικής ποινής και από την άλλη βαθιά θλίψη για την ισόβια καταδίκη⁸³. Την καταδίκη ακολούθησε η φυλάκιση και ο Ν. Μαντέλα θα κρατούνταν στο Ρόουντ Άιλαντ για τα επόμενα εικοσιέξι χρόνια μέχρι το Φεβρουάριο του 1990, οπότε και αποφυλακίστηκε (11 Φεβρουαρίου 1990).

2.3.4. Η φιλία στερεώνεται σε γερά θεμέλια

Ο αγώνας του Ν. Μαντέλα για την απελευθέρωση της Αφρικής από το ανελεύθερο καθεστώς θα συνεχιζόταν και κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού του. Το ίδιο θα συνέβαινε και με τη φιλία του με το Γεώργιο Μπίζο. Το 1994 η λατρεία του πλήθους για το πρόσωπο του θα εκφραστεί στις εκλογές και θα τον αναδείξει τον πρώτο μαύρο πρόεδρο της Νότιας Αφρικής. Το Απαρτχάιντ θα ανήκε πια στην ιστορία- τουλάχιστον θεωρητικά, γιατί πρακτικά ο αγώνας ακόμα συνεχίζεται⁸⁴.

Μετά τη δίκη και καθ' όλη τη διάρκεια της φυλάκισης του Μαντέλα οι σχέσεις των δύο ανδρών συνεχίστηκαν και συσφίχτηκαν. Ο Μαντέλα τις πρώτες μέρες μεταφοράς του στο Ρόουντ Άιλαντ ζήτησε από τον Μπίζο να τον επισκεφθεί και ο δεύτερος έσπευσε να ανταποκριθεί. Η συνάντησή τους συνοδεύτηκε με σφιχταγκάλιασμα, κάτι που προκάλεσε την έκπληξη των αστυνομικών που συνόδευαν τον κατηγορούμενο λόγω της διαφοράς χρώματος. Παρ' όλο που άφησαν μόνους τους δύο άνδρες στο κελί να συζητήσουν, η επικοινωνία τους ήταν με συνθήματα και με γραπτά μηνύματα φοβούμενοι μήπως τους παρακολουθούν και συγκεντρώσουν επιβαρυντικά στοιχεία εναντίον τους. Το θέμα της συζήτησης αφορούσε την οικογένεια του Μαντέλα και των λοιπών κρατουμένων αλλά και τις εξελίξεις στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Τέτοιες συναντήσεις επαναλήφθηκαν και άλλες φορές με μεσολάβηση της σύζυγου του Μαντέλα, Ουίνι, καθώς ούτε η ίδια ούτε οποιαδήποτε άλλη σύζυγος λάμβανε άδεια επίσκεψης στους κρατουμένους από τους κυβερνητικούς φορείς. Η επίσκεψη ενός Λευκού δικηγόρου σε ένα Μαύρο κρατούμενο είχε οξύνει το μίσος των υπεύθυνων της φυλακής και συγκεκριμένα του

⁸³ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 333-4

⁸⁴ Ludger Schadomsky / Γιάννης Παπαδημητρίου, *Μαντέλα, ο αγωνιστής*, διαδικτυακό άρθρο, 06/12/2013, διαθέσιμο στο <https://www.dw.com/el/%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B1-%CE%BF-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%82/a-17274938>, ημερομηνία προσπέλασης 23.06.2022

συνταγματάρχη Όκαμπ, που δεν δίστασε να απειλήσει και τον ίδιο το Μπίζο με φυλάκιση⁸⁵.

Ο Μαντέλα μέσα από τη φυλακή θα ζητάει να επικοινωνεί διαρκώς με τον δικηγόρο του, αλλά και οι επισκέψεις του θα είναι συχνές ή η επικοινωνία τους θα γίνεται μέσω της συζύγου του Μαντέλα, Ουίνι, την οποία θα κληθεί να υπερασπιστεί ο Μπίζος, όταν εκείνη κατηγορηθεί για άσκηση βίας σε αστυνομικό. Η Ουίνι αγωνίστρια και η ίδια για τα δικαιώματα και των εγχρώμων αλλά και των γυναικών όχι μόνο αντιστάθηκε, όταν επιχείρησε αστυνομικός να τη συλλάβει, αλλά τον χτύπησε και τον έριξε στο έδαφος. Ο Γ. Μπίζος κλήθηκε από τον Μαντέλα να υπερασπιστεί στο δικαστήριο τη «φασαρία» που παντρεύτηκε και ο φίλος του ανταποκρίθηκε αμέσως. Στο δικαστήριο ο Μπίζος της συνέστησε να συμπεριφερθεί «ως κυρία και όχι ως αμαζόνα» (Συνέντευξη στη Μάρω Κουρή, εφημερίδα *Το Βήμα*)⁸⁶. Στην αυτοβιογραφία του ο Μαντέλα θυμάται με χιούμορ τη συγκεκριμένη υπόθεση. Παρακολουθώντας τις εξελίξεις από τον τύπο οι συγκρατούμενοι του τον πείραζαν λέγοντας του πως τελικά δεν είναι ο μόνος πυγμάχος στην οικογένεια⁸⁷. Η υπεράσπιση της Ουίνι Μαντέλα θα συνεχιστεί και σε άλλες δίκες που γίνονταν για την πολιτική της δράση και στις περισσότερες περιπτώσεις ο Γ. Μπίζος πετύχαινε την αθώωση της⁸⁸. Ο ίδιος ο Μαντέλα θα ζητά από τον Μπίζο να μεσολαβεί, ώστε η σύζυγος του να εξασφαλίζει την απαραίτητη άδεια, για να τον επισκέπτεται η ίδια και οι φίλοι τους στη φυλακή⁹⁰. Ο Μαντέλα θα στραφεί στο Μπίζο σε όλη τη διάρκεια της έκτισης της ποινής του ζητώντας του να παρέμβει με τις ανάλογες νομικές διαδικασίες προκειμένου να σταματήσουν ενέργειες κατάχρησης εξουσίας από το διοικητή και τους φύλακες της φυλακής της Νήσου Ρόμπεν, αλλά και να τον εκπροσωπήσει σε νέες κατηγορίες που του προσήψαν στη φυλακή (Ιανουάριος 1977)⁹¹. Εκτός από νομικές υποθέσεις ο Γ. Μπίζος θα αναλάβει και τις οικογενειακές υποχρεώσεις του Μαντέλα. Όταν η νεώτερη κόρη του Μαντέλα και της Γουίνι, Ζενί, θα δεχθεί πρόταση γάμου από τον πρίγκιπα Τουμπουμούζι, ο πατέρας της θα ζητήσει από το Μπίζο να γνωρίσει το νέο, να διερευνήσει τις προθέσεις του

⁸⁵ Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 343-6

⁸⁶ Μάρω Κουρή, *ό. π.*

⁸⁷ Nelson Mandela, *Long walk to freedom*, σ. 505

⁸⁸ Μάρω Κουρή, *ό. π.*

⁸⁹ Nelson Mandela, *Long walk to freedom*, σ. 530, 711

⁹⁰ Νέλσον Μαντέλα, *Γράμματα από τη φυλακή*, σ. 394

⁹¹ Νέλσον Μαντέλα, *Γράμματα από τη φυλακή, ό. π.*, σ. 397, 409

⁹² Nelson Mandela, *long walk to freedom*, σ. 563-564

και να τον ρωτήσει τα σχέδια του. Βάσει των εθίμων της φυλής, όταν η κοπέλα που ετοιμαζόταν να παντρευτεί ήταν κάτω από 21 ετών, ο πατέρας είχε την υποχρέωση να συζητήσει με τον μέλλοντα γαμπρό, πριν δώσει την έγκριση του. Την υποχρέωση αυτή ζήτησε ο Μαντέλα να τη φέρει εις πέρας ο πιστός του φίλος, μιας και ο ίδιος αδυνατούσε λόγω της δυσχερούς θέσης στην οποία βρισκόταν. Και έτσι ακριβώς έγινε. Ο Μπίζος επικοινωνήσε με το νέο και μετέφερε τις θετικές εντυπώσεις του στον πατέρα. Τελικά ο γάμος πραγματοποιήθηκε και λόγω της ιδιότητας του γαμπρού (γιός του βασιλιά Σομπούζα της Σουαζιλάνδης) η κόρη του είχε τη δυνατότητα να τον επισκέπτεται ελεύθερα, γιατί αποκτούσε διπλωματική ασυλία⁹³.

Τα χρόνια της φυλακής ο Μαντέλα θα μνηθεί στην αρχαία ελληνική γραμματεία χάρη στο Γ. Μπίζο. Θα μελετήσει αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και θα ανεβάσει στη φυλακή την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή με τον ίδιο στο ρόλο του Κρέοντα⁹⁴. Μάλιστα, θα θεωρήσει το ανέβασμα της παράστασης ευεργετικό για τη ψυχολογία και την πνευματική εξέλιξη των κρατουμένων⁹⁵.

Ήταν Σάββατο, 10 Φεβρουαρίου 1990, όταν οι δικηγόροι του Μαντέλα απολάμβαναν ένα ευχαριστήριο γεύμα από τον Ντέσμοντ Τούτου για την αθώωση του μετά από ένα πολύχρονο δικαστικό αγώνα, και δέχθηκαν τηλεφώνημα με την ενημέρωση πως ο Φρέντ Ντε Κλερκ (πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής) θα ανακοίνωνε κάτι σημαντικό στις 5 το απόγευμα. Η ανακοίνωση αφορούσε την απελευθέρωση του Ν. Μαντέλα. Δύο μέρες μετά την αποφυλάκιση του ο Μαντέλα εκφώνησε τον πρώτο του λόγο και στο τέλος του κάλεσε κοντά του τον Γ. Μπίζο⁹⁶.

Μετά την αποφυλάκιση του μαύρου αγωνιστή οι φιλικές σχέσεις των δύο συνεργατών θα συνεχιστούν μέχρι το τέλος της ζωής του. Θα συναντιόνται και θα θυμούνται τα γεγονότα του παρελθόντος. Θα κάνουν βόλτες με το αυτοκίνητο σε περιοχές που επισκέπτονταν το παρελθόν⁹⁷. Για τον Μαντέλα ο Μπίζος είναι «ο

⁹³ Nelson Mandela, *Long way to freedom*, σ. 588

⁹⁴ Παπαδημητρίου Λένα, *Τζόρτζ Μπίζος: Αναμνήσεις από τον Νέλσον Μαντέλα*, ΤΟ ΒΗΜΑ, διαδικτυακό άρθρο, 20 Ιανουαρίου 2014, διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2014/01/20/vimagazino/tzortz-mpizos-anamniseis-apo-ton-nelson-mantela/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

⁹⁵ Ίδρυμα Μποδοσάκη, ομιλία, Γ. Μπίζος, *Αγώνας για ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εθνική συμφιλίωση*, <https://www.blod.gr/lectures/agonas-gia-anthropini-aksioprepeia-kai-ethniki-symfiliosi/>

⁹⁶ Το ΒΗΜΑ team, *Γιώργος Μπίζος: Η γνωριμία με τον Μαντέλα, η στενή φιλία και ο ...Σοφοκλής*, διαδικτυακό άρθρο, 11/09/2020, διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2020/09/11/society/giorgos-mpizos-i-gnorimia-me-ton-mantela-i-steni-filia-kai-o-sofoklis/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

⁹⁷ Nelson Mandela Foundation, *George Bizos 1927 to 2020 words cannot express*, διαδικτυακή ιστοσελίδα, διαθέσιμο στο <https://www.nelsonmandela.org/content/page/george-bizos>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

αδελφός». Του είχε μεγάλη υποχρέωση για τη συμπαράσταση και τη στήριξη προς την οικογένεια του την περίοδο της κράτησης του.

2.3.5. Ο Μαντέλα πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής

Το 1994 ο Νέλσον Μαντέλα εκλέγεται Πρόεδρος της Νοτίου Αφρικής. Ο Γ. Μπίζος θα βρίσκεται στο πλευρό του και θα τον στηρίζει στα νέα του καθήκοντα. Θα είναι σημαντικό μέλος της ομάδας που θα αναλάβει τη σύνταξη του νέου συντάγματος της χώρας, που θα είναι σαφέστερα πιο δημοκρατικό και θα συμβάλλει σημαντικά στη χάραξη της πολιτικής του νέου προέδρου⁹⁸. Σε ένα ξενοδοχείο θα είναι συγκεντρωμένοι όλοι και θα συζητούν για τα άρθρα του Συντάγματος, όταν ο Μαντέλα θα τους παρακαλέσει να αφορούν όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως χρώματος και φυλής και να μην είναι ένα Σύνταγμα για έγχρωμους. Την παραπάνω ιστορία αφηγήθηκε ο ίδιος από μνήμης, όταν παρουσιάστηκε σε εκδήλωση του Ελληνοαφρικανικού Επιμελητηρίου εις μνήμη του Μαντέλα. Στην ίδια εκδήλωση ανοίγοντας ένα γαλάζιο φάκελο διάβασε το άρθρο που αναφερόταν στην υπακοή των δικαστικών αποφάσεων θέλοντας να τονίσει πως στο νέο σύνταγμα που συνέταξαν οι νόμοι είναι υπεράνω όλων⁹⁹.

Ο Γ. Μπίζος πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης με σκοπό την έρευνα των πολιτικών εγκλημάτων που διέπραξε το παλαιό καθεστώς¹⁰⁰.

Στο όραμα του Μαντέλα η Νότια Αφρική θα αποτελούσε θυγατέρα της Ελλάδας. Αγαπούσε τόσο πολύ την Ελλάδα και τον πολιτισμό της που ήλπιζε η Αφρική να αποκτήσει τις ίδιες αξίες. Το όραμα αυτό σχηματίστηκε χάρη στη συμβολή του Έλληνα πρόσφυγα από το Βασιλίτσι. Εκτός από την επίδραση που άσκησε στην ψυχοσύνθεση του Μαντέλα ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του Μπίζου, η αγάπη του για την Ελλάδα άνθισε μέσα από τη μελέτη του αρχαίου πολιτισμού της, αλλά και οι επισκέψεις του στην ίδια τη χώρα και οι τιμές που απολάμβανε από τους ίδιους τους Έλληνες. Το τοπικό συμβούλιο της Αρχαίας Ολυμπίας τον είχε ανακηρύξει επίτιμο δημότη, τίτλο που ο Μαντέλα πληροφορήθηκε καθυστερημένα λόγω της φυλάκισης του και των προσκομμάτων που δημιουργούσε

⁹⁸ Το ΒΗΜΑ team, *ό. π.*

⁹⁹ Παπακάστα Καρολίνα, «Γιώργος Μπίζος: Ντρέπομαι για τον ρατσισμό στην Ελλάδα», ΤΑ ΝΕΑ, διαδικτυακό άρθρο, 20/03/2014, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2014/03/20/greece/giorgos-mpizos-ntrepomai-gia-ton-ratsismo-stin-ellada/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

¹⁰⁰ ΤΑΝΕΑ team, *Τζόρτζ Μπίζος: Πέθανε στα 92 του ο έλληνας δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα*, διαδικτυακό άρθρο, 10/09/2020, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2020/09/10/world/tzortz-mpizos-pethane-sta-92-tou-o-ellinas-dikigoros-tou-nelson-mantela/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

η διοίκηση της φυλακής στην ενημέρωση του για τον κόσμο εκτός κρατητηρίου. Με την αποφυλάκιση του ο Μπίζος τον προσκάλεσε σε ένα ταξίδι στην Ελλάδα, το οποίο τελικά εκπληρώθηκε το 2002. Στο ταξίδι αυτό ο Μαντέλα με θαυμασμό ατένιζε τον Παρθενώνα, το μνημείο που αντανακλά τις δημοκρατικές και ανθρωπιστικές αξίες της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα¹⁰¹.

¹⁰¹ TANEΑ team, Μπίζος: «Οραματιζόταν τη Νότια Αφρική σαν μια 'θυγατέρα' της Ελλάδας», διαδικτυακό άρθρο, 6/12/2013, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2013/12/06/world/mpizos-oramatizotan-ti-notia-afriki-san-mia-thygatera-tis-elladas/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

Γ' Κεφάλαιο

Αγώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα

3.1. Αγώνας κατά του Απαρτχάιντ

Η συμβολή του Γ. Μπίζου στον αγώνα κατά του Απαρτχάιντ δεν περιορίστηκε μόνο στο ρόλο του ως συνήγορος του Νέλσον Μαντέλα και των λοιπών κατηγορούμενων στη δίκη της Πρετόρια. Όλη η νομική του καριέρα χαρακτηρίζεται από την υπεράσπιση θυμάτων των καταπιεστικών νόμων της Κυβέρνησης της Νοτίου Αφρικής.

Η ακτιβιστική δράση του Μπίζου δεν εκφράστηκε μόνο στα φοιτητικά έδρανα ως πολιτική ιδεολογία. Βρήκε έκφραση και στην ιδιωτική του ζωή αποδεικνύοντας πως ο αγώνας για τα δικαιώματα των ανθρώπων ήταν πηγαία και προερχόταν από την αγαθή του διάθεση να πολεμά το άδικο. Στη διάρκεια της φοιτητικής του ζωής γνώρισε τον Ντούμα Νόκβε, έναν Μαύρο συμφοιτητή του, που έμελλε να επηρεάσει και την προσωπικότητα του αλλά και την επαγγελματική του πορεία. Η γνωριμία τους βασίστηκε σε ένα περιστατικό που καταδεικνύει ευκρινώς την αδικία που υφίσταντο οι Μαύροι στην ίδια τους την πατρίδα. Γνωρίστηκαν στη βιβλιοθήκη της σχολής, όταν ο Μπίζος μπήκε στην αίθουσα και ο Ντούμα με ταραχή έκρυψε το φαγητό του. Οι κανονισμοί της εποχής απαγόρευαν στους Μαύρους να τρώνε το βραδινό τους στο εστιατόριο της Σχολής υποχρεώνοντας τους να διανύουν μεγάλες αποστάσεις για να βρουν τον επιτρεπόμενο χώρο και να φάνε. Ο Μπίζος δεν του είπε τίποτα και ο Ντούμα συνέχισε το πρόχειρο δείπνο του. Μάλιστα η αλληλεγγύη του στο συγκεκριμένο πρόσωπο δεν σταμάτησε εκεί. Του πρόσφερε μυστικά φιλοξενία στο δωμάτιο που νοίκιαζε παρά τις απαγορεύσεις της Πολιτείας (Λευκοί και Μαύροι δεν επιτρεπόταν να συγχρωτίζονται –πόσο μάλλον να συγκατοικούν), προκειμένου να ξεκουράζεται, αφού το σπίτι του απείχε πολλά χιλιόμετρα από τη Σχολή και η καθημερινή μετακίνηση ήταν εξαντλητική¹⁰². Η συμπόνια του για τους αδικημένους εκδηλωνόταν σε κάθε πτυχή της ζωής του, πολιτική και ιδιωτική. Ακόμα και όταν θα ξεκινήσει να ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου, ο αγώνας του για την προστασία των αδυνάτων θα ενταθεί. Αδιαφορώντας για το μέγεθος του μισθού και πολλές φορές χάνοντας τον θα υπερασπιστεί αδικημένους Μαύρους, θα νικήσει σημαντικές δικαστικές μάχες και η

¹⁰² Γ. Μπίζος, *ό. π.*, σ. 107

φήμη του θα εξαπλωθεί ραγδαία μέχρι τη στιγμή της συνάντησης του με τον Νέλσον Μαντέλα και της συμμετοχής του στην νομική ομάδα υπεράσπισης του, που θα την εκτοξεύσει στα ύψη.

Η υπεράσπιση του Ν. Μαντέλα δεν ήταν η μόνη πολιτική δίκη στην οποία διακρίθηκε ο Έλληνας νομικός. Τα επόμενα χρόνια υπερασπίστηκε πολλά θύματα της αστυνομικής βίας και των διακρίσεων του καθεστώτος του απαρτχάιντ. Το 1985-89 συμμετείχε στη δίκη για προδοσία Delmas, όπου κατηγορούνταν 22 ακτιβιστές και διήρκεσε για πολλά χρόνια. Ταυτόχρονα διετέλεσε σύμβουλος σε έρευνες για τους θανάτους ακτιβιστών στη διάρκεια της κράτησης τους (των Στίβ Μπίκο, Άχμεντ Τίμολ και Δρ Νιλ Άγκετ. Υπήρξε συνήγορος του πολιτικού της αντιπολίτευσης της Ζιμπάμπουε, Morgan Tsvangirai. Αλλά η δράση του Μπίζου δεν περιορίστηκε μόνο μέσα στις αίθουσες των δικαστηρίων. Ήταν σημαντικό και το έργο του στις διαπραγματεύσεις για την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων¹⁰³.

Σε ηλικία 86 χρονών ακούραστος υπηρέτης της δικαιοσύνης και υπέρμαχος των αδικημένων είχε ενταχθεί σε μια ομάδα που αριθμούσε 40 δικηγόρους- μέλη και εργαζόταν χωρίς αμοιβή για τα δικαιώματα 4.000.000 μεταναστών και προσφύγων που κατέφθαναν στην Νότια Αφρική. Ιδιαίτερα με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες εκδήλωνε μεγάλη ευαισθησία, που , ίσως, πήγαζε και από τη δεξαμενή των προσωπικών του εμπειριών και αναμνήσεων. Θεωρούσε πως κανείς δεν εγκαταλείπει την πατρίδα του χωρίς λόγο, παρά μόνο γιατί απειλείται η ζωή του¹⁰⁴. Ο ίδιος θυμόταν απογοητευμένος ότι είχε γίνει μάρτυρας ρατσιστικής συμπεριφοράς μιας καταστηματαρχή απέναντι σε μια τσιγγάνα αποκαλώντας την «κλέφτρα» και απομακρύνοντας την από το χώρο του μαγαζιού. Το περιστατικό είχε λάβει χώρα στην Καλαμάτα και τον είχε βαρύνει έντονα το αίσθημα της ντροπής. Δεν σταματούσε ποτέ να καλεί τους ανθρώπους να βοηθούν τους αδύναμους και να αποβάλλουν τον εγωισμό και το φόβο προς το ξένο. Ο ίδιος σε όλη τη διάρκεια της ζωής του αυτό έπραττε. Δεν ήταν λίγες οι υποθέσεις που αναλάμβανε υποθέσεις εντελώς δωρεάν ή με χαμηλό μισθό. Τη στιγμή που συνάδελφοι του αμείβονταν με 30.000 ραντ την ημέρα, ο ίδιος αμειβόταν με 3.000 ραντ παρά την τεράστια αναγνώριση που έχαιρε για το έργο που είχε υλοποιήσει. Δεν θα μπορούσε να κάνει

¹⁰³ David Beresford, *ό. π.*

¹⁰⁴ Ελευθερία on-line, *Γιώργος Μπίζος: «Όταν με ρωτούν τι θα γίνει με την Ελλάδα, τους απαντώ ότι θα παραμείνει ελληνική»*, διαδικτυακό άρθρο, 22/03/2014, διαθέσιμο στο <https://eleftheriaonline.gr/local/politismos/ekdiloseis/item/34875-giorgos-bizos>, ημερομηνία προσπέλασης 29.06.2022

κάτι λιγότερο ένας άνθρωπος που θεωρούσε πως το νόημα της ζωής δεν είναι μόνο να προσπαθείς να κάνεις ό,τι μπορείς για τη δική σου ευτυχία αλλά και για την ευτυχία των άλλων¹⁰⁵.

Ο αγώνας κατά του Απαρτχάιντ συνεχίστηκε ανελλιπώς μέχρι το τέλος της ζωής του. Στην ερώτηση τι θα κάνουν τώρα που τελείωσε ο αγώνας, η απάντηση ήταν: «ποιος αγώνας τελείωσε; Ο αφρικανικός λαός μπορεί να έχει αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα, όμως ύστερα από 400 χρόνια δουλείας, εκμετάλλευσης και αδικίας έχουμε μια πολύ άσχημη και βαριά κληρονομιά. Και δεν μου έχει ξεφύγει ο παραλληλισμός για το πόσο μοιάζει η μοίρα της Ν. Αφρικής με εκείνη της Ελλάδας. Πολλές φορές σκέφτομαι πόσο κοινή είναι η μοίρα των δύο αυτών χωρών. Πιστεύω πως ο ύμνος της Ελευθερίας δεν γράφτηκε μόνον για τους Έλληνες... Αυτό που θέλω τώρα να πετύχω είναι να προσφέρω όσα μπορώ περισσότερα για τον εκδημοκρατισμό της Ν. Αφρικής, ώστε να μειωθεί η κοινωνική αδικία στη χώρα. Ως ο πρεσβύτερος μιας ομάδας 40 δικηγόρων που αναλαμβάνει μόνον υποθέσεις όπου καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα των αδυνάτων, θέλω να εξακολουθήσω αυτό το έργο. Πραγματικές αλλαγές στις δομές μιας χώρας και τις αντιλήψεις ύστερα από 400 χρόνια δουλείας δεν γίνονται μέσα σε 5-10 χρόνια...» (Γ. Μπίζος, συνέντευξη στον Κώστα Παπαπέτρου, Τα Νέα, 6/9/2000)¹⁰⁶.

Για όλη αυτή τη δράση του κατά του Απαρτχάιντ το καθεστώς έδρασε τιμωρητικά απέναντι του. Η αίτηση του για απόκτηση υπηκοότητας δεν έγινε δεκτή. Είχε τη δυνατότητα, ωστόσο, να εκδώσει διαβατήριο, αλλά δεν το έκανε γιατί, ενώ μπορούσε να ταξιδέψει για την Ελλάδα, φοβόταν πως θα του αρνούνταν την επιστροφή στη Νότια Αφρική. Έτσι, κατόρθωσε να επιστρέψει στην πατρίδα του το 1972, 21 χρόνια μετά τη φυγή του, και να δει για μια ακόμη φορά τη μητέρα του, που είχε στερηθεί λόγω της προσφυγιάς. Η στέρηση της υπηκοότητας δεν ήταν η μόνη σκληρή συμπεριφορά του καθεστώτος απέναντι του. Μετά τη δίκη της Ριβόνια τον πλησίασε ο δικηγόρος του Υπουργού Δικαιοσύνης και του μετέφερε το μήνυμα του Υπουργού πως «το σκοινί του έχει κοντύνει...»¹⁰⁷. Οι προσπάθειες εκφοβισμού του

¹⁰⁵ Στα Άκρα, ό. π.

¹⁰⁶ Παπαπέτρου Κώστας, Γ. Μπίζος: «Θέμα χρόνου η επίσκεψη Μαντέλα», διαδικτυακό άρθρο, ιστορικό αρχείο ΤΑΝΕΑ, 6/9/2000, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2000/09/06/greece/thema-xronoy-i-episkepsi-mantela/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

¹⁰⁷ Ειρήνη Νικολοπούλου, αποκλειστική συνέντευξη του Γ. Μπίζου, διαδίκτυο, youtube, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=tWd5VPaCFPI&t=3s>, <https://www.eirinika.gr/article/288/i->

καθεστώτος αυξάνονταν και εντεινόταν κάθε φορά που ο Γ. Μπίζος επιχειρούσε να υπερασπιστεί κάποιο έγχρωμο θύμα της αστυνομικής βίας. Και επειδή οι περιπτώσεις αυτές ήταν πολλές ανάλογες ήταν και οι τρομοκρατικές αντιδράσεις του καθεστώτος. Επιδιώκοντας να ασκήσουν ψυχολογική βία τηλεφώνουσαν στο σπίτι του, όποτε έλειπαν οι γιοί του και είτε έλεγαν πως τους έχουν συλλάβει είτε υποκρίνονταν φίλους των παιδιών που τους έχουν συλλάβει και καλούσαν τον πατέρα Μπίζο να μεταφερθεί στα κεντρικά. Οι παρενοχλήσεις ήταν πολλές και για τον ίδιο λόγο δεν είχαν τη χειρίστη επίδραση στην ψυχολογία της οικογένειας, αφού τις αντιμετώπιζαν με χιούμορ, ιδιαίτερα τα νεώτερα μέλη¹⁰⁸.

3.2. Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Σαχέτι

Η δράση του Γ. Μπίζου δεν περιορίστηκε στα δικαστικά έδρανα. Υπήρξε ο βασικός ιδρυτής του ελληνικού σχολείου Σαχέτι (Saheti –South Africa Hellenic Educational and Technical Institute), που αποτελεί το μοναδικό σχολείο ελληνικής παροικίας στην Νότιο Αφρική. Η σκέψη να δημιουργηθεί ένα σχολείο που θα διαφυλάξει την ελληνική παράδοση, γλώσσα και ιστορία και θα συμβάλλει στη διαμόρφωση ελληνικής συνείδησης στα ελληνόπουλα της ελληνικής παροικίας στην Αφρική είχε ξεκινήσει από πολύ παλιά. Ήδη το 1914 οι Έλληνες της Αφρικής είχαν κατορθώσει να συγκεντρώσουν 1500 λίρες με σκοπό την ίδρυση σχολείου που θα απομάκρυνε τον κίνδυνο της εθνικής αλλοτρίωσης των νέων και θα παρείχε ελληνική παιδεία σε όλους τους ελληνόπαιδες της Νοτίου Αφρικής. Γύρω στα 1930 ιδρύθηκε σχολείο στο Μάλβερν, αλλά λόγω έλλειψης πόρων σταμάτησε τη λειτουργία του. τη δεκαετία του 1940 οι προσπάθειες συγκέντρωσης των απαραίτητων χρημάτων για τη λειτουργία του σχολείου εντατικοποιήθηκε και σε αυτή συμμετείχαν ενεργά πρόσωπα της Εκκλησίας (Αρχιμανδρίτης Αθανάσιος Νικολόπουλος) και του Πνεύματος (Α. Βογιατζόγλου, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Γουιτγουότερσαντ). Μέχρι το 1944 είχαν συλλέξει 23.000 λίρες και κατόρθωσαν να αποκτήσουν χώρο 1500 εκταρίων. Στις 7 Οκτωβρίου 1945 ο πρίγκιπας Παύλος (τότε διάδοχος του ελληνικού θρόνου) και η Φρειδερίκη έθεσαν τον πρώτο θεμέλιο λίθο στο συγκεκριμένο χώρο και διατηρείται ακόμα και σήμερα. Το 1974 μετά από πολλές περιπέτειες και αγώνες θα χτισθεί και θα λειτουργήσει το σχολικό οίκημα Σαχέτι μέσα σε ένα χώρο 290.539 τετραγωνικά μέτρα. Πρωτοπόρος για την οριστική πλήρωση του μακροχρόνιου αυτού

apokleistiki-synteneyxi-moy-me-ton-giorgo-mpizo-dikigoro-steno-filo-toy-nelson-mantela,

ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

¹⁰⁸ Γ. Μπίζος, *Κανείς υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, σ. 205

σχεδίου ήταν ο Γεώργιος Μπίζος¹⁰⁹. Την πρωτοβουλία ανέλαβε κατόπιν παρότρυνσης του Χαράλαμπου Κωνσταντινίδη, Κύπριου επιχειρηματία στην Αφρική. Ο τελευταίος ζήτησε από τον Μπίζο να αναλάβει εξ ολοκλήρου τις διαδικασίες για την κατασκευή και λειτουργία του σχολείου προς χάρη όλων των ελληνόπουλων. Παρ' όλο που ο αδερφός του Μπίζου, Σταύρος, προσπάθησε να τον αποτρέψει επισημαίνοντας τους κινδύνους που ελλόχευαν για τη φήμη του και την υπόληψη του ένα τέτοιο εγχείρημα, ο Γεώργιος ανέλαβε τη συγκεκριμένη υπόθεση και την έφερε εις πέρας με μεγάλη επιτυχία. Συνεργάτες στο εγχείρημα αυτό ο Μπίζος είχε τον Π. Βαλάση, που κατόρθωσε με τον αγώνα του να συγκεντρώσει 200.000 ραντ και τη Λ. Βαλάση, πρόεδρο της τότε ιδρυθείσας Επιτροπής Κυριών ΣΑΧΕΤΙ, που δημιουργήθηκε για τη συγκέντρωση χρημάτων προκειμένου να κατασκευαστεί το σχολικό κτήριο. Σε συνέντευξη του στο «Βήμα» σε ερώτηση για την ίδρυση του σχολείου είχε επισημάνει πως αν δεν είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν το μισό ποσό που απαιτείται για την κατασκευή του σχολείου σε τράπεζα, δεν θα υπέγραφε¹¹⁰. Τον σχεδιασμό των σχολικών εγκαταστάσεων ανέλαβε ο αρχιτέκτονας J. Fassler και μετά το θάνατο του συνέχισε η κόρη του, Mira Kamstra. Η κατασκευή του σχολείου ολοκληρώθηκε το 1973, ενώ στις 2 Δεκεμβρίου 1972 είχε τοποθετηθεί ο θεμέλιος λίθος από τον J. P. Van der Spuy, υπουργός Παιδείας της εποχής εκείνης¹¹¹.

Το Σαχέτι ξεκίνησε να λειτουργεί τον Ιανουάριο του 1974 και, παρ' όλο που λόγω των νόμων του Απαρτχάιντ έπρεπε να απευθύνεται μόνο σε παιδιά της λευκής φυλής, ήδη από την έναρξη της λειτουργίας του χάρη στις ενέργειες του ιδρυτή του μπορούσε να φιλοξενήσει και μαθητές διαφορετικής εθνικότητας μα μόνη προϋπόθεση την υποχρεωτική παρακολούθηση του ελληνικού προγράμματος σπουδών του. Ο ίδιος ο Γεώργιος Μπίζος αφηγείται σε συνέντευξη που παραχώρησε στη δημοσιογράφο Βίκυ Φλέσσα στην εκπομπή «Στα Άκρα» της ΕΡΤ πως κατόρθωσε να μετατρέψει με μια κίνηση και «πολλή τύχη» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το σχολείο των «Λευκών» σε σχολείο μεικτό. Τον πλησίασε ένας Έλληνας

¹⁰⁹ Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, *Γνωριμία με τη φημισμένη σχολή ΣΑΧΕΤΙ (ελληνικό σχολείο στη Ν. Αφρική)*, 09/11/2011, διαδικτυακό άρθρο, 24Γράμματα: Δ. Ελληνισμός, Θέματα Αποδήμων, διαθέσιμο στο <https://24grammata.com/%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B7-%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%83%CE%B1%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9/>, ημερομηνία προσπέλασης 26.06.2022

¹¹⁰ Μάρω Κουρή, *ό. π.*

¹¹¹ Στα Άκρα, *ό. π.*

που είχε παντρευτεί έγχρωμη και είχαν αποκτήσει μια κόρη και τον παρακάλεσε να δεχθεί την κόρη του στο σχολείο, γιατί πουθενά αλλού δεν τη δέχονταν. Ο ρατσισμός που υφίστατο αυτός και η οικογένεια του ήταν μεγάλος. Ο Γ. Μπίζος ευαισθητοποιήθηκε από τη περιγραφή του πατέρα και ζήτησε από την τότε διευθύντρια της σχολής να πραγματοποιήσει την εγγραφή της νεαρής μιγάδας παρά τις απαγορεύσεις της εποχής. Όταν κάποιος από την επιτροπή του σχολείου του εξέφρασε παράπονα που προχώρησε σε μια τέτοια παράνομη ενέργεια χωρίς τη σύγκληση του συμβουλίου, η απάντηση του Γ. Μπίζου ήταν αποφασιστική: «*Δεν νόμιζα πως είναι ανάγκη να καλέσω έκτακτο συμβούλιο, για να πάρουμε το δισέγγονο του μπάρμπα- Θανάση.*» (Στα Άκρα, Γεώργιος Μπίζος, 18/9/2020)¹¹².

Το σχολείο λειτουργεί ακόμα και σήμερα και φιλοξενεί παιδιά από 34 διαφορετικές εθνικότητες. Η πλειοψηφία των μαθητών πρέπει βάσει καταστατικού να είναι Έλληνες και όλοι οι μαθητές υποχρεώνονται να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα.¹¹³

Η σχολή ΣΑΧΕΤΙ αποτελείται από Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο, εργαστήρια Φυσικής –Χημείας, Βιβλιοθήκη, Μουσικό Κέντρο και αθλητικές εγκαταστάσεις (γήπεδα τένις, ποδοσφαίρου, κρίκετ, ράγκμπι, μπάσκετ, βόλεϊ, στίβο και κολυμβητική δεξαμενή). Μέσα σε τριάντα χρόνια η εξέλιξη της σχολικής εγκατάστασης ήταν αξιοθαύμαστη και οφείλεται στη γενναιοδωρία και τη φιλοπατρία Ελλήνων δωρητών. Σημαντική ήταν η ηθική και υλική στήριξη της Ελληνικής Πολιτείας και της Ορθόδοξης Ελληνικής Εκκλησίας. Σήμερα συγκαταλέγεται στα καλύτερα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια της Νοτίου Αφρικής και παρουσιάζει σημαντικό εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο¹¹⁴.

Η επίδραση της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και ιδιαίτερα της προσωπικότητας του Σωκράτη στην ψυχοσύνθεση του Γ. Μπίζου φαίνεται και στη φράση έμβλημα του σχολείου ΣΑΧΕΤΙ: «*Know thyself*» ή αποδιδόμενο στην αρχαία ελληνική «*γνῶθι σαυτόν*». Η φράση –μότο υπάρχει ακόμα και σήμερα στη σχολή και αποτελεί έναν από τους στόχους του εκπαιδευτικού προγράμματος¹¹⁵.

¹¹² Στα Άκρα, ό. π.

¹¹³ Στα Άκρα, ό. π.

¹¹⁴ Μακεδονικό πρακτορείο ειδήσεων, ό. π.

¹¹⁵ *Saheti School, Know Thyself*, ιστολόγιο της σχολής ΣΑΧΕΤΙ, διαθέσιμο στο <https://www.saheti.co.za/about-us/know-thyself/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

Ακόμα και σήμερα οι στόχοι του εκπαιδευτηρίου παραμένουν σταθεροί: η μετάδοση του ελληνικού πολιτισμού, της ελληνικής σκέψης, των ελληνικών αξιών σε όσους κατοίκους της Αφρικής επιθυμούν να μετέχουν σε αυτά τα ιδανικά¹¹⁶.

3.3. Αγώνας για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα

Η ζωή του Γ. Μπίζου είναι γεμάτη από πολλές και ποικίλες δράσεις. Δεν σταμάτησε ποτέ να εργάζεται για την κοινωνία και εν γένει την ανθρωπότητα. Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν περιορίστηκε μόνο στις ελευθερίες των ανθρώπων που παραβιάζονταν κατάφωρα από αυταρχικά καθεστώτα, αλλά επεκτάθηκε και στην προστασία ανθρωπίνων πολιτιστικών δημιουργημάτων. Η αγάπη του δε για την πατρίδα εκφράστηκε όχι μόνο με την ίδρυση σχολείου που θα μετέδιδε τον πολιτισμό της και έξω από τα στενά σύνορα της αλλά και με τον αγώνα του για την επαναφορά των μαρμάρων του Παρθενώνα στη χώρα δημιουργίας τους και γενέτειρα τους. Και ο αγώνας αυτός δεν ήταν τυχαίος. Ο θαυμασμός του για την Μελίνα Μερκούρη αλλά και η απόκτηση του τίτλου, Πρεσβευτής του Ελληνισμού, τίτλο που πρώτα είχε αποδοθεί στην αείμνηστο πολιτικό, συνέβαλαν στο να συνεχίσει τον αγώνα που είχε ξεκινήσει εκείνη για τα μάρμαρα¹¹⁷.

Η ταλαιπωρία των γνωστών μαρμάρων του Παρθενώνα ξεκινάει από τα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας στον ελλαδικό χώρο, όταν ο λόρδος Έλγιν τοποθετημένος ως πρέσβης της Μ. Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη αποφάσισε να φέρει μαζί του ζωγράφους και αρχιτέκτονες με σκοπό να αντιγράψουν τα καλλιτεχνήματα των αρχαίων Ελλήνων. Για το σκοπό αυτό εισήλθαν στο χώρο της Ακρόπολης με συνεχείς δωροδοκίες του Τούρκου φρουρού (Αύγουστος 1800-Απρίλης 1801). Η αντιγραφή αποδείχθηκε τελικά βίαιη απόσπαση των γλυπτών από το μνημείο του Παρθενώνα. Ο Λογοθέτης, πρόκριτος της Αθήνας, ζητούσε διαρκώς από τους «αντιγραφείς» φερμάνι ως άδεια εισόδου. Ο Giovanni Batista Lusieri, επικεφαλής της ομάδας αντιγραφέων, πήγε στην Κωνσταντινούπολη για να το αιτηθεί, αλλά, όταν γύρισε, δεν το είχε μαζί του. Το έγγραφο βάσει του οποίου αποσπάστηκαν τα γλυπτά από τις μετόπες του Παρθενώνα γραμμένο στα ιταλικά έχει ημερομηνία 1^η Ιουλίου 1801 και προέβλεπε την αντιγραφή των μνημείων και όχι την αφαίρεση τους. Στο έγγραφο αυτό θα βασιστεί μετέπειτα η επιχειρηματολογία του Γ. Μπίζου και της ομάδας του για τον επαναπατρισμό των τμημάτων του

¹¹⁶ Saheti School, ιστολόγιο, διαθέσιμο στο <https://www.saheti.co.za/about-us/school-profile/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹¹⁷ Μάρω Κουρή, *ό. π.*

μνημείου. Ο Έλγιν επιστρέφοντας στην Μ. Βρετανία και αντιμετωπίζοντας οικονομικά ζητήματα αποφάσισε να πουλήσει τα γλυπτά στην Βρετανική Κυβέρνηση. Η τελευταία επιθυμώντας να ακολουθήσει τη νόμιμη οδό έκανε έλεγχο για τον τρόπο απόκτησης των γλυπτών. Η επιτροπή ελέγχου τελικά, όμως, πείστηκε πως ο Έλγιν απέκτησε τα έργα τέχνης με νόμιμο τρόπο, αγοράζοντας τα με δικά του χρήματα από την Οθωμανική Κυβέρνηση, ιδιαίτερα αφού οι Οθωμανοί δεν εκδήλωσαν καμία αντίδραση ή αντίρρηση στις ενέργειες του. Από το 1816 τα γλυπτά αγορασμένα από την κυβέρνηση της Μ. Βρετανίας βρίσκονται και εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο στις αίθουσες που συντηρούσε ο Ντυβήν, έμπορος έργων τέχνης¹¹⁸.

Οι κινήσεις που έχουν γίνει τις τελευταίες δεκαετίες για τον επαναπατρισμό των μαρμάρων είναι πολλές και άλλοτε είναι ατομικές, άλλοτε ομαδικές. Σε μια τέτοια κίνηση κλήθηκε να συμμετάσχει και ο Γεώργιος Μπίζος. Η Επιτροπή της Βρετανίας για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα ζήτησε τη νομική συμβουλή του Μπίζου σχετικά με το δικαίωμα διεκδίκησης των γλυπτών από το ελληνικό κράτος. Στην απάντηση του – σε ένα κείμενο 40 σελίδων- ανέφερε πως η νομιμοποίηση κατοχής των μαρμάρων από τη Βρετανική κυβέρνηση βασίζεται σε ένα ανύπαρκτο «φιρμάνι» γραμμένο στα ιταλικά υπογεγραμμένο από τον τότε αρχηγό του Καΐρου (πρόσωπο που δεν είχε καμία δικαιοδοσία την εποχή εκείνη σχετική με τα αρχαία μνημεία της Ελλάδας) και θεωρούσε πως νομικά δεν είναι καλυμμένο το Βρετανικό Μουσείο βάσει της τότε ισχύουσας νομοθεσίας και πρέπει να γίνουν εντατικές προσπάθειες πίεσης προς το Βρετανικό Μουσείο και την κυβέρνηση για τον επαναπατρισμό των έργων τέχνης. Μάλιστα, ήρθε ο ίδιος σε επικοινωνία με τον Μακ Γκρέγκορ, διευθυντή του Μουσείου, αλλά διαπίστωσε με πικρία πως «μιλάει άλλη γλώσσα» (Γιώργος Μπίζος, Στα Άκρα, 18/09/20, ΕΡΤ)¹¹⁹. Ωστόσο, διαπιστώνοντας την ύπαρξη πολλών επιτροπών, ιδιαίτερα διεθνών, που αγωνίζονται γενικά για τον επαναπατρισμό έργων τέχνης, καθώς και την ύπαρξη δεδικασμένου σε ανάλογη υπόθεση που αφορούσε το Ιράν θεωρούσε βέβαιη την επιστροφή των μαρμάρων στο τόπο δημιουργίας τους μελλοντικά¹²⁰.

¹¹⁸ Ελίνα Ν. Μουσταϊρά, *Πώς βρέθηκαν τα γλυπτά του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο*, διαδικτυακό άρθρο, 03/09/2019, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/o-daneismos-ton-glypton-toy-parthenona-mia-kinisi-ypoteleias>, ημερομηνία προσπέλασης 26.06.2022

¹¹⁹ Στα Άκρα, ό. π.

¹²⁰ Στα Άκρα, ό. π.

Μάλιστα το 2012 δημοσιεύματα ανέφεραν πως μια ομάδα Ελλήνων ομογενών στην Αυστραλία σκόπευε να προχωρήσει σε μήνυση κατά της Βρετανίας και του Μουσείου για την παράνομη κατοχή των μαρμάρων. Σε μια ημερίδα σχετική με τα γλυπτά του Παρθενώνα και διοργανωμένη από την Βρετανική, την Αμερικάνικη και την Αυστραλιανή Επιτροπή τον Ιούνιο του 2012 ο Εμμανουήλ Κόμηνος, πρόεδρος της Επιτροπής της Αυστραλίας για τα μάρμαρα του Παρθενώνα ανακοίνωσε την πρόθεση τους να λύσουν το ζήτημα με τη Βρετανία και το Μουσείο στα δικαστήρια. Στην νομική ομάδα της Επιτροπής ανήκε και ο Γεώργιος Μπίζος¹²¹.

¹²¹ ΑΠΕ –ΜΠΕ, *Αυστραλία: Ομογενείς μηνύουν τη Βρετανία για τα μάρμαρα του Παρθενώνα*, διαδικτυακό άρθρο, 24/06/2012, διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/culture/article/206311/aystralia-omogeneis-mhnyoyh-th-vretania-gia-ta-marmara-toy-parthenona/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

Δ' Κεφάλαιο

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του Γεωργίου Μπίζου

4.1. Τα χρόνια της πλήρους ωριμότητας

Ο Γεώργιος Μπίζος συνέχισε να ασκεί το λειτούργημα της δικηγορίας μέχρι τα 90 του χρόνια. Μάλιστα η τελευταία υπόθεση, που είχε αναλάβει και αποτέλεσε αιτία να «σπάσει» την συνταξιοδότηση του, αφορούσε για άλλη μια φορά την κατάχρηση της αστυνομικής εξουσίας. Ασχολούνταν με την υπόθεση των 34 ανθρακωρύχων που βρήκαν το θάνατο από αστυνομικά πυρά στη διάρκεια μιας απεργίας. Στις ερωτήσεις δημοσιογράφων για την διαρκή του ενασχόληση με σημαντικές υποθέσεις τη στιγμή που θα μπορούσε να απολαμβάνει τα αγαθά της σύνταξης απαντούσε με ένα παραμύθι που του έλεγε η μητέρα του για μια τσιγγάνα και μια αρκούδα. Σε ανάλογη ερώτηση προς τη τσιγγάνα που γερασμένη συνέχιζε να παλεύει με μια αρκούδα στο τσίρκο, εκείνη απάντησε: «Εγώ μπορώ να σταματήσω να παλεύω με την αρκούδα. Αυτή δεν σταματά να παλεύει με εμένα»¹²². Η απάντηση του Γ. Μπίζου είναι αρκετή για να αντιληφθεί κανείς το μέγεθος της εργατικότητας του αλλά και της αυταπάρνησης του για χάρη του Ανθρώπου και των ελευθεριών του. Εκτός, όμως, από τον αγώνα του για τα δικαιώματα των ανθρώπων που ήταν διαρκής και εντατικός, χρόνο αφιέρωνε και στη διαχείριση των δικαιωμάτων και περιουσιακών στοιχείων του ιδρύματος Νέλσον Μαντέλα, τη στιγμή που ο φίλος και συναγωνιστής του βρισκόταν στην εντατική. Τότε ήταν που η περιουσία και τα δικαιώματα του Αφρικανού προέδρου απειλούνταν από τους ίδιους τους απογόνους. Ενώ ο Μαντέλα βρισκόταν στο νοσοκομείο με μηχανική υποστήριξη και όλοι περίμεναν να συμβεί το μοιραίο, τα παιδιά του συγκρούονταν για τον τόπο ταφής του αφρικανού ηγέτη, αλλά και για τη διοίκηση του ιδρύματος. Και σε αυτή την περίπτωση ο Μπίζος δεν σταμάτησε να αγωνίζεται για να προστατεύσει το όνομα και τα δημιουργήματα του στενού του φίλου από τα αισθήματα απληστίας και εγωισμού της οικογένειας του δεύτερου¹²³.

Ο Γ. Μπίζος, όταν δεν ασχολούνταν με τις σοβαρές νομικές υποθέσεις του προσέλκυαν την προσοχή και το ενδιαφέρον του, επιδίωκε να αφιερώνει χρόνο στην

¹²² Ντάνιελ Χάουντεν, *Οι απόγονοι του Μαντέλα σε διαμάχη ...για το χρήμα*, διαδικτυακό άρθρο, 21/07/2013, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/493875/oi-apogonoi-toy-mantela-se-diamachi-gia-to-chrima/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹²³ Ντάνιελ Χάουντεν, *ό. π.*

οικογένεια του, στους φίλους του και στον κήπο του. Μάλιστα λίγοι γνώριζαν πως στο σπίτι του στο Γιοχάνεσμπουργκ είχε καλλιεργήσει λαχανόκηπο και τον φρόντιζε με αγάπη κάθε πρωί. Οι πελάτες του περίμεναν κάθε φορά που τους επισκεπτόταν το πεσκέσι με τα φρέσκα λαχανικά που τους φίλευε, ενώ βρίσκονταν υπό κράτηση στη φυλακή Modder Bee και περίμεναν να ξεκινήσει η δικαστική διαδικασία¹²⁴.

Η συμμετοχή του σε κοινωνικές και πολιτιστικές δράσεις ήταν ανάλογη της ηλικίας του. Όσο μεγάλωνε, τόσο αυξάνονταν οι προσκλήσεις συμμετοχής σε συνέδρια και τιμητικές εκδηλώσεις. Στις 19 Μαρτίου 2014 συμμετείχε σε εκδήλωση που διοργάνωσε το Ελληνοαφρικανικό Επιμελητήριο στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών με τίτλο «Αγώνας για ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εθνική συμφιλίωση» όπου ως βασικός ομιλητής αναφέρθηκε στο φίλο του Νέλσον Μαντέλα εις μνήμη του οποίου πραγματοποιήθηκε η συγκεκριμένη εκδήλωση¹²⁵.

4.2. Το τέλος

Ήταν Τετάρτη, 9 Σεπτεμβρίου του 2020, όταν ο Γεώργιος Μπίζος σε ηλικία 92 ετών περνούσε στη σφαίρα της αιωνιότητας. Ο θάνατος τον βρήκε στο σπίτι του στο Γιοχάνεσμπουργκ δίπλα στους αγαπημένους του γιούς, τον Κίμωνα, τον Δάμωνα και τον Αλέξη και τις οικογένειες τους. Η επίσημη ανακοίνωση της οικογένειας ανέφερε τα φυσικά αίτια ως αιτιολογία θανάτου. Η ενημέρωση στους δημοσιογράφους έγινε από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Νοτίου Αφρικής, Σίριλ Ραμαφόζα: «Μόλις πληροφορήθηκα ότι ο αετός των δικαστηρίων της χώρας μας, ο Τζόρτζ Μπίζος, απεβίωσε. Είναι μια πολύ θλιβερή ημέρα για τη χώρα μας. Ο Τζορτζ Μπίζος ήταν ένας δικηγόρος που συνέβαλε τρομερά στην επίτευξη της δημοκρατίας μας.» (Νικόλαος Περδικάρης, Πέθανε ο δικηγόρος του Ν. Μαντέλα, Γιώργος Μπίζος, EPT news, διαδικτυακό άρθρο)¹²⁶¹²⁷. Η κηδεία του τελέστηκε στον ελληνικό καθεδρικό ναό του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης στο Γιοχάνεσμπουργκ. Η επιλογή του ναού δεν ήταν τυχαία. Ήταν ο πρώτος χριστιανικός ναός που κτίστηκε

¹²⁴ Patt Sidley, *In memoriam : George Bizos*, διαδικτυακό άρθρο, 8/10/2020, διαθέσιμο στο <https://www.ibanet.org/article/eee22fae-f9b5-414a-9120-9535572c3ed6>, ημερομηνία προσπέλασης 15.07.2022

¹²⁵ Ίδρυμα Μποδοσάκη, ομιλία, Γ. Μπίζος, *Αγώνας για ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εθνική συμφιλίωση*, <https://www.blod.gr/lectures/agonas-gia-anthropini-aksioprepeia-kai-ethniki-symfiliosi/>

¹²⁶ Νικόλαος Περδικάρης, *Πέθανε ο δικηγόρος του Ν. Μαντέλα, Γιώργος Μπίζος*, EPT news, διαδικτυακό άρθρο, 10/09/2020, διαθέσιμο στο <https://www.ertnews.gr/frontpage/pethane-o-dikigoros-toy-n-mantela-giorgos-mpizos/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹²⁷ Καθημερινή, *Απεβίωσε ο ομογενής δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα, Γιώργος Μπίζος*, διαδικτυακό άρθρο, 10/09/2020, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/561072778/apeviose-o-omogenis-dikigoros-toy-nelson-mantela-giorgos-mpizos/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

στο Γιοχάνεσμπουργκ το 1913¹²⁸. Στην κηδεία που είχε χαρακτήρα επίσημο και ιδιωτικό λόγω των περιορισμών του κορωνοϊού και διήρκεσε πέντε ώρες παρευρέθησαν σημαντικές προσωπικότητες της Νοτίου Αφρικής και αποχαιρέτησαν τον μεγάλο νομικό υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με επικήδειους λόγους. Η ταφή έγινε στο νεκροταφείο του Westpark στο Γιοχάνεσμπουργκ και η μεταφορά της σορού έγινε συνοδεία αστυνομικής δύναμης. Όλη η τελετή της εξόδου ακολουθίας και της ταφής μεταδόθηκε ζωντανά από το SABC news¹²⁹.

Ο Βασίλειος Γεωργίου Μανδηλαράς, ομότιμος καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου, σε άρθρο του τιμώντας τον επί πολλά έτη φίλο του θυμάται πως δύο μέρες πριν το θάνατο του είχαν επικοινωνήσει τηλεφωνικά. Στην ολιγόλεπτη αυτή επικοινωνία ήταν διακριτή η αδυναμία του Γ. Μπίζου, ενώ ο αποχαιρετισμός («αντίο») στο κλείσιμο του τηλεφώνου έμοιαζε με προσήμανση του θανάτου του¹³⁰. Το ίδρυμα Νέλσον Μαντέλα δημοσίευσε ανακοίνωση: «Ένας άλλος γίγαντας της ιστορίας της Νότιας Αφρικής και των παγκόσμιων αγώνων για δικαιοσύνη έπεσε. Η σκέψη μας είναι με την οικογένειά του, τους συντρόφους και τους συνεργάτες του αυτή τη δύσκολη στιγμή». (Another giant of South African history and of global struggles for justice has fallen. Our thoughts are with his family, comrades and associates at this difficult time.) (Nelson Mandela Foundation). Ο Διευθύνων Σύμβουλος του Ιδρύματος Sello Hatang ανέφερε: «Ο Ntate Bizos ήταν πάντα διαθέσιμος για να υποστηρίξει τις εκδηλώσεις μας και να αφουγκραστεί τις προκλήσεις μας. Έγινε σαν ένας πολυαγαπημένος θείος μας. Ήμασταν με δέος μαζί του, αλλά πάντα μας προέτρεπε με ταπεινοφροσύνη, στοργή και σεβασμό». (Nelson Mandela Foundation)¹³¹

Δήλωση για το θάνατο του Γεωργίου Μπίζου δημοσίευσε και η Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, Κατερίνα Σακελλαροπούλου: «Ο θάνατος του Γεωργίου

¹²⁸ ENCA, *George Bizos Funeral, | Stalwart's funeral taking place at the Greek Orthodox Church in Johannesburg*, 17/09/2020, you tube, διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=wC0ky_u_QPI, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹²⁹ SABC news, *The special official funeral service for George Bizos, 17 September 2020*, Youtube, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=i9B7I1LHIXM>, ημερομηνία προσπέλασης 29.06.2022

¹³⁰ Βασίλειος Γεωργίου Μανδηλαράς, ομότιμος καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου, «Αντίο» στον Γιώργο Μπίζο, διαδικτυακό άρθρο, 23/09/2020, διαθέσιμο στο <https://eleftheriaonline.gr/stiles/apopseis/item/224667-antio-ston-giorgo-bizo>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹³¹ Nelson Mandela Foundation, *George Bizos, 1927 to 2020, Words cannot express*, Διαδίκτυο, διαθέσιμο στο <https://www.nelsonmandela.org/content/page/george-bizos>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

Μπίζου χθες προκάλεσε σε όλους μας βαθιά θλίψη. Αποτελώντας υπόδειγμα Έλληνα της ομογένειας, δεν έπαυσε ποτέ να εμπνέεται από τις αξίες και τα ανθρωπιστικά ιδανικά του Ελληνισμού, τη δημοκρατία, την ισότητα και την ελευθερία. Ήταν ένας από τους σημαντικότερους αγωνιστές κατά του Απαρτχάιντ στη Νότιο Αφρική, στενός φίλος και δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα, τον οποίον υπερασπίστηκε στην περιβόητη δίκη της Ριβόνια. Υπήρξε αρχιτέκτονας του νέου Συντάγματος της Νοτίου Αφρικής, μετά την πτώση του Απαρτχάιντ. Αγωνίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του για την καταπολέμηση του ρατσισμού και για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα, ο Γεώργιος Μπίζος θεωρείται ο πατέρας της ιστορικής ελληνικής σχολής ΣΑΧΕΤΙ (SAHETI – South African Hellenic Educational and Technical Institute), η οποία αποτελεί φάρο ελληνικής παιδείας στη Νότιο Αφρική, και πρωτοστάτησε στην προσπάθεια για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα στην Αθήνα. Η μνήμη του θα είναι πάντοτε ζωντανή και θα αποτελεί για όλους μας πηγή έμπνευσης. Θερμά συλλυπητήρια στην οικογένειά του και τους οικείους του.» (Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας)¹³².

4.3. Απόψεις για τον Γεώργιο Μπίζο

Ο Γεώργιος Μπίζος τιμήθηκε πολύ στην Αφρική για τον αγώνα του εναντίον των διακρίσεων του Απαρτχάιντ. Ο Μαντέλα τον αποκάλεσε στην αυτοβιογραφία του «*a man who combined a sympathetic nature with an incisive mind*» («ένας άνδρας που συνδύαζε τη συμπαθητική φύση με ένα οξύδερκές μυαλό») (Nelson Mandela, *Long walk to freedom*)¹³³. Για τον Μαντέλα ο Γ. Μπίζος ήταν ένας πολύτιμος φίλος που, όταν ο ίδιος ήταν φυλακισμένος, έγινε το στήριγμα της οικογένειάς του, ο πατέρας των παιδιών του¹³⁴. Ο Μαντέλα τον θαύμαζε πολύ και είχε υποχρέωση στο πρόσωπο του για όσα είχε προσφέρει. Σε συνεντεύξεις του έλεγε πως ο Μπίζος ήταν ένα πρόσωπο πραγματικά αφοσιωμένο στον σκοπό: «Όταν εμφανίστηκε για εμάς, δεν το έκανε ως άνθρωπος που εμφανίζεται για ξένους, το έκανε ως συνεισφορά του σε ένα σπουδαίο σκοπό στον οποίο είχαμε όλοι δεσμευτεί.» (Nelson Mandela, Nelson Mandela Foundation)¹³⁵.

¹³² Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Δήλωση για το θάνατο του Γεωργίου Μπίζου*, Πέμπτη, 10 Σεπτεμβρίου 2020, διαδίκτυο, διαθέσιμο στο <https://www.presidency.gr/dilosi-gia-ton-thanato-toy-georgioy-mpizoy/>, ημερομηνία προσπέλασης 28.06.2022

¹³³ Nelson Mandela, *Long walk to freedom*, Abacus, 1995, σ. 104

¹³⁴ Ίδρυμα Μποδοσάκη, ομιλία Γ. Μπίζος, *ό. π.*

¹³⁵ Nelson Mandela Foundation, *ό. π.*

Οι συνεργάτες του που είχαν αποδώσει το προσωνύμιο «μονομάχος» μετά την πρώτη του νίκη σε μια αντιπαράθεση του Μαντέλα με δικαστή που δεν τον αποδεχόταν ως συνήγορο ενός κατηγορουμένου λόγω χρώματος. Επίσης τον αποκαλούσαν «η δύναμη του ελέφαντα» για τον δυναμισμό του και το πείσμα του. Ο Σίριλ Ραμαφόζα, πρόεδρος της Ν. Αφρικής, είχε υποστηρίξει πως κανείς άλλος δεν έχει αγωνιστεί περισσότερο από τον Μπίζο για τον αγώνα τους¹³⁶.

Ο Πρεσβευτής της Νότιας Αφρικής στην Ελλάδα, S. R Makgetta, είχε αποκαλέσει τον Γ. Μπίζο ως «Θείο Τζόρτζ», όπως άλλωστε τον αποκαλούσαν όλοι οι Αφρικανοί¹³⁷.

Η Ναντίν Γκόρντιμερ ήταν η γυναίκα που έδωσε λογοτεχνικό ύφος στην απολογία του Μαντέλα, όταν της ζητήθηκε από το Γ. Μπίζο. Η ίδια χαρακτήρισε το Γ. Μπίζο τον προσωπικό της γκουρού της. Ήταν διαρκώς μαζί του στις πολιτικές δίκες και κρατούσε ένα φάκελο υποδύμενη τη βοηθό του. Επηρεασμένη από τον Μπίζο διαμόρφωσε τις πολιτικές της απόψεις, ενώ πρόσφερε το σπίτι της για να συνεδριάσει το ΕΑΚ.(Ναντίν Γκόρντιμερ, Νόμπελ Λογοτεχνίας 1991)¹³⁸.

Ο Διευθύνων Σύμβουλος του Ιδρύματος Νέλσον Μαντέλα, Sello Hatang, τον χαρακτήριζε «πολυαγαπημένο θείο», που ενδιαφερόταν πάντα για το ίδρυμα και τα μέλη του και τους αντιμετώπιζε όλους με ταπεινοφροσύνη, σεβασμό και αγάπη¹³⁹.

Η ιδιαίτερη πατρίδα του, το Βασιλίτσι, για να τιμήσει το Γ. Μπίζο έδωσε στην κεντρική πλατεία το όνομα του (πλατεία Γεώργιος Α. Μπίζος)¹⁴⁰.

Ο Sir Sydney Kentridge συνεργάτης του Μπίζου τον θαύμαζε για τη σοφία του, που γινόταν φανερή, κάθε φορά που συμβούλευε τους πελάτες του για το πότε και αν έπρεπε να προσφύγουν στη δικαιοσύνη. Ο Kentridge θεωρούσε πως ο Μπίζος ήταν καλός κριτής των ανθρώπων, αλλά δεν γινόταν ποτέ επικριτικός μαζί τους¹⁴¹.

¹³⁶ Το BHMA team, *ό. π.*

¹³⁷ Παπακόστα Καρολίνα, *ό. π.*

¹³⁸ Χαρτουλάρη Μικέλα, *Τζόρτζ Μπίζος: Ο Έλληνας που νίκησε το απαρτχάιντ*, Τα ΝΕΑ online, διαδικτυακό άρθρο, 18/09/2010, διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2010/09/18/greece/o-ellinas-poy-nikise-to-apartxaint-2/>, ημερομηνία προσπέλασης 03.07.2022

¹³⁹ Nelson Mandela Foundation, *ό. π.*

¹⁴⁰ Anna Wichmann, *George Bizos: The lawyer who saved Nelson Mandela honored in Greece*, 8/09/2021, διαδικτυακό άρθρο, διαθέσιμο στο <https://greekreporter.com/2021/09/08/george-bizos-lawyer-who-saved-nelson-mandela-honored-in-greece/>, ημερομηνία προσπέλασης 15.07.2022

¹⁴¹ Pat Sidley, *ό. π.*

Επίλογος

Ο Γεώργιος Μπίζος είναι μια σπουδαία προσωπικότητα της σύγχρονης εποχής. Είναι η απάντηση σε όσους πιστεύουν πως η εποχή που διανύουμε είναι μια εποχή παρακμής και σήψης των ηθικών αξιών. Αποδεικνύει περίτρανα πως και οι σκοτεινές εποχές έχουν να επιδείξουν φωτεινά πρόσωπα που μέσα από τις δυσκολίες και τα εμπόδια μπορούν να λάμψουν προσφέροντας με το έργο τους μεγάλες υπηρεσίες στην ανθρωπότητα. Η ίδια του η ζωή αποδεικνύει πως τον άνθρωπο οι αντιξοότητες μπορούν να τον λυγίσουν αλλά δεν τον σπάνε. Αντιθέτως, όταν αποφασίσει να αγωνιστεί με ταπεινότητα για τους συνανθρώπους του, για υψηλές αξίες και ιδανικά, μπορεί να βγει από το βούρκο της παρακμής και της σήψης και να λάμψει στο διεθνές στερέωμα γινόμενος πρότυπο για τη δική του αλλά και τις μελλοντικές γενιές.

Το μικρό προσφυγόπουλο από το Βασιλίτσι της Μεσσηνίας κατόρθωσε να μετατρέψει το ρατσισμό, την περιθωριοποίηση, την αδικία, τη φτώχεια και τον κατατρεγμό που βίωσε σε δύναμη, ελπίδα, θάρρος, υπομονή και αγωνιστικότητα. Κατάλαβε από νωρίς πως ο αγώνας κατά της αλαζονείας και της αδικίας δεν είναι ατομικός αλλά ομαδικός. Με πνεύμα κοινωνικό συνεργάστηκε με όσους ασπάζονταν τις ίδιες αντιλήψεις και πάλεψε για την προστασία του Ανθρώπου και των δημιουργημάτων του. Από μικρό προσφυγόπουλο εξελίχθηκε σε σημαντική προσωπικότητα της νομικής και διέθεσε τη ζωή του στις υπηρεσίες των αδικημένων και αναξιοπαθούντων.

Η προσωπικότητα του διαμορφώθηκε όχι μόνο από τα βιώματα του αλλά και από την παιδεία που δέχθηκε. Η μελέτη του αρχαίου ελληνικού κόσμου και της γραμματείας μάγεψε το νου του και τον μετέτρεψε σε παθιασμένο υπηρέτη των αξιών που πρέσβευαν οι φιλόσοφοι, οι ποιητές, οι ρήτορες, οι ιστορικοί και οι καλλιτέχνες. Οι αξίες και τα ιδανικά του ανθρωπισμού, όπως τον αντιλήφθηκαν και εξέφρασαν οι αρχαίοι Έλληνες, έγιναν η πυξίδα που καθοδηγούσε τη σκέψη και τη δράση του.

Φυσικά η προσωπικότητα του διαμορφώθηκε και από τις συνθήκες μέσα στις οποίες μεγάλωσε και ανατράφηκε. Ο Γ. Μπίζος έζησε σε μια εποχή σημαντικών ιστορικών και κοινωνικών μεταβολών. Βίωσε το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και τις αρνητικές του συνέπειες, τη φτώχεια, την προσφυγιά, τον αγώνα για επιβίωση. Ανδρώθηκε σε μια κοινωνία αδικίας και διαχωρισμού των ανθρώπων βάσει του χρώματος και της φυλής. Δημιούργησε οικογένεια και μεγάλωνε βιώνοντας και

πολεμώντας το ρατσισμό, τη βία και την αδικία. Είδε έναν οικουμενικό κόσμο να προετοιμάζεται. Είδε τον παλιό αποικιακό κόσμο να καταρρέει. Είδε την τεχνολογία να φτάνει στο απόγειο της. Και μέσα σε αυτές τις συνθήκες αλλά και με αυτές τις συνθήκες προσπάθησε όσα ένιωθε και θεωρούσε σωστά να τα βοηθήσει να επικρατήσουν.

Σε όλη αυτή την προσπάθεια δεν ήταν μόνος του. Ο Θεός, το Σύμπαν ή η Τύχη έστειλαν στο πλάι του ανθρώπους αρωγούς της προσπάθειας του. Σε κάθε εμπόδιο ένας από μηχανής θεός θα παρέμβαινε και θα βοηθούσε να ξεπεραστεί. Μια δασκάλα, οι γονείς, κάποιοι φίλοι, ένας συνεργάτης, ένα τυχαίο περιστατικό, μια ιδέα την κατάλληλη χρονική στιγμή θα δώσουν την ώθηση που θα χρειαστεί για να αντιμετωπιστεί το κάθε εμπόδιο και να δοθεί η ευκαιρία στην επιτυχία.

Δεν ήταν ένας απλός νομικός. Δεν ήταν ένας απλός δικηγόρος υπερασπιστής των αδυνάτων. Ήταν υπερασπιστής του δικαίου, της αλήθειας, της ελευθερίας. Ήταν μια φωτεινή προσωπικότητα του 21^{ου} αιώνα, που δεν ξεχώριζε μόνο για την ευφυΐα του αλλά και για την ταπεινότητα του. Ένα πρόσωπο –πρότυπο για τη νέα γενιά.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

Διαδικτυακές Πηγές

ΑΠΕ –ΜΠΕ, *Αυστραλία: Ομογενείς μνημόουν τη Βρετανία για τα μάρμαρα του Παρθενώνα*, διαδικτυακό άρθρο, 24/06/2012, <https://www.protothema.gr/culture/article/206311/aystralia-omogeneis-mhnyoyn-th-vretania-gia-ta-marmara-toy-parthenona/>

Bizos George, *Memoirs of George Bizos*, with T. Karis and G.M. Gerhart, Aluka, http://psimg.jstor.org/fsi/img/pdf/t0/10.5555/al.sff.document.gerhart0018_final.pdf

Beresford David, *George Bizos obituary*, διαδικτυακό άρθρο, 15/09/2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/15/george-bizos-obituary>

Το ΒΗΜΑ team, *Γιώργος Μπίζος: Η γνωριμία με τον Μαντέλα, η στενή φίλια και ο ...Σοφοκλής*, 11/09/2020, <https://www.tovima.gr/2020/09/11/society/giorgos-mpizos-i-gnorimia-me-ton-mantela-i-steni-filia-kai-o-sofoklis/>

Βουλή των Ελλήνων, 1929-1974, διαδικτυακή σελίδα, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/1929-1974.pdf>

ΓΑΚ Μεσσηνίας, Αρχαία- Συλλογές, Εκπαιδευτικά αρχαία, *Αστικό Σχολείο Κορώνης*, <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=348952>

Καύκουλα Χρύσα Γούλη- Ευαγγελία, *Η εκπαίδευση κατά την περίοδο του Ελευθερίου Βενιζέλου*, διαδικτυακή ιστοσελίδα, <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/gouli-kafkoula.htm>

Ελευθερία on-line, *Γιώργος Μπίζος: «Όταν με ρωτούν τι θα γίνει με την Ελλάδα, τους απαντώ ότι θα παραμείνει ελληνική»*, διαδικτυακό άρθρο, 22/03/2014, <https://eleftheriaonline.gr/local/politismos/ekdiloseis/item/34875-giorgos-bizos>

ENCA, *George Bizos Funeral, | Stalwart's funeral taking place at the Greek Orthodox Church in Johannesburg*, 17/09/2020, youtube, https://www.youtube.com/watch?v=wC0ky_u_QPI, 28/06/2022

Καθημερινή, *Απεβίωσε ο ομογενής δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα, Γιώργος Μπίζος*, διαδικτυακό άρθρο, 10/09/2020, <https://www.kathimerini.gr/society/561072778/apeviose-o-omogenis-dikigoros-toy-nelson-mantela-giorgos-mpizos/>

Κανισκέρης Γ. – *Μέγας Ευεργέτης*, διαδικτυακό άρθρο,
http://alexandria323232.blogspot.com/2012/04/blog-post_4715.html

Κουρή Μάρω, *Γιώργος Μπίζος «Υποφέρουμε όπως εσείς στους Ολυμπιακούς»*,
 Συνέντευξη, Το Βήμα, 13/06/2012, <https://www.tovima.gr/2010/06/13/sports/b-giurgos-mpizos-b-br-yoferoyme-opws-eseis-stoys-olympiakoys/>

Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, *Γνωριμία με τη φημισμένη σχολή ΣΑΧΕΤΙ (ελληνικό σχολείο στη Ν. Αφρική)*, 09/11/2011, διαδικτυακό άρθρο, 24Γράμματα: Δ. Ελληνισμός, Θέματα Αποδήμων,
<https://24grammata.com/%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%B%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B7-%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%83%CE%B1%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9/>

Μανδηλαράς Βασίλειος, *«Αντίο» στον Γιώργο Μπίζο*, διαδικτυακό άρθρο,
 23/09/2020, <https://eleftheriaonline.gr/stiles/apopseis/item/224667-antio-ston-giorgo-bizo>,

Μηχανή του Χρόνου, *“Μοιάζει σχεδόν θαύμα πως μπορεί κάποιος να επιβιώσει, όταν οι σφαίρες πέφτουν σαν χαλάζι”*. *Ο πόλεμος για το χρυσάφι στη Ν. Αφρική που οδήγησε στην αιματηρή σύγκρουση των λευκών αποίκων Μπόερς με τον πανίσχυρο βρετανικό στρατό...*, διαδικτυακό άρθρο,

<http://www.mixanitouxronou.gr/moiazzei-sxedon-thavma-pos-borei-kapoiios-na-epiviosei-otan-oi-sfaire-peftoun-san-xalazi-o-polemos-gia-to-xrysafi-sti-n-afriki-pou-odigise-stin-aimatiri-syngkrousi-ton-lefkon-apoikon-boers-me-ton/>

Μνήμες από την κατοχή στην Ελλάδα, Χρονολόγιο γεγονότων, διαδικτυακή σελίδα,
https://www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/Inhaltselemente_rd/zeitleiste/index.html

Μουσταΐρα Ελίνα Ν., *Πώς βρέθηκαν τα γλυπτά του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο*, διαδικτυακό άρθρο, 03/09/2019, <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/odaneismos-ton-glypton-toy-parthenona-mia-kinisi-ypoteleias>

Mandela Nelson Foundation, *George Bizos, 1927 to 2020, Words cannot express*, Διαδίκτυο, <https://www.nelsonmandela.org/content/page/george-bizos>

Mandela Nelson: The Rivonia Trial, Ντοκιμαντέρ διαδικτύου,
<https://www.youtube.com/watch?v=WyXagT21keo>, 22/06/2022

Νικολοπούλου Ειρήνη, *αποκλειστική συνέντευξη του Γ. Μπίζου*, διαδίκτυο, you tube,
<https://www.youtube.com/watch?v=tWd5VPaCFPI&t=3s>,

<https://www.eirinika.gr/article/288/i-apokleistiki-syneyxi-moy-me-ton-giorgo-mpizo-dikigoro-steno-filo-toy-nelson-mantela>

Ίδρυμα Μποδοσάκη, ομιλία, Γ. Μπίζος, *Αγώνας για ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εθνική συμφιλίωση*, <https://www.blod.gr/lectures/agonas-gia-anthropini-aksioprepeia-kai-ethniki-symfiliosi/>

Ipy.gr, *Ο Νέλσον Μαντέλα και το Άπαρτχάιντ*, διαδικτυακό άρθρο, 15/11/2021, <https://ipy.gr/2021/11/15/%CE%BF-%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CF%83%CE%BF%CE%BD-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%AC%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%B1%CF%8A%CE%BD%CF%84/>

Παπαδημητρίου Λένα, *Τζόρτζ Μπίζος: Αναμνήσεις από τον Νέλσον Μαντέλα*, ΤΟ ΒΗΜΑ, διαδικτυακό άρθρο, 20 Ιανουαρίου 2014, <https://www.tovima.gr/2014/01/20/vimagazino/tzortz-mpizos-anamniseis-apo-ton-nelson-mantela/>

Παπακόστα Καρολίνα, *«Γιώργος Μπίζος: Ντρέπομαι για τον ρατσισμό στην Ελλάδα»*, ΤΑ ΝΕΑ, διαδικτυακό άρθρο, 20/03/2014, <https://www.tanea.gr/2014/03/20/greece/giorgos-mpizos-ntrepomai-gia-ton-ratsismo-stin-ellada/>,

Παπαπέτρου Κώστας, Γ. Μπίζος: *«Θέμα χρόνου η επίσκεψη Μαντέλα»*, ιστορικό αρχείο ΤΑΝΕΑ, 6/9/2000, <https://www.tanea.gr/2000/09/06/greece/thema-xronoy-i-episkepsi-mantela/>

Περδικάρης Νικόλαος, *Πέθανε ο δικηγόρος του Ν. Μαντέλα, Γιώργος Μπίζος*, EPT news, 10/09/2020, <https://www.ertnews.gr/frontpage/pethane-o-dikigoros-toy-n-mantela-giorgos-mpizos/>

Πουλτσάκης Τάσος, *Ο πόλεμος των Μπόερς*, διαδικτυακό άρθρο, 07/03/2017, <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/item/154706.html>

Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας, *Δήλωση για το θάνατο του Γεωργίου Μπίζου*, Πέμπτη, 10 Σεπτεμβρίου 2020, διαδίκτυο, <https://www.presidency.gr/dilosi-gia-ton-thanato-toy-georgioy-mpizoy/>

SABC news, *The special official funeral service for George Bizos, 17 September 2020*, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=i9B7I1LHIXM>

Σαν σήμερα, *Ο τορπιλισμός της Έλλης*, <https://www.sansimera.gr/articles/810>, 17/04/2022

Schadomsky Ludger / Παπαδημητρίου Γιάννης, *Μαντέλα, ο αγωνιστής*, διαδικτυακό άρθρο, 06/12/2013

Saheti School, *Know Thyself*, ιστολόγιο της σχολής ΣΑΧΕΤΙ,
<https://www.saheti.co.za/about-us/know-thyself/>,

Στα Άκρα, *Γιώργος Μπίζος*, 18/09/2020, ΕΡΤ,
<https://www.youtube.com/watch?v=LwDW32KSuRk> , Συνέντευξη

South Africa History Online, *Advocate George Bizos*, διαδικτυακή ιστοσελίδα,
<https://www.sahistory.org.za/people/advocate-george-bizos>

Sidley Patt, *In memoriam : George Bizos*, διαδικτυακό άρθρο, 8/10/2020,
<https://www.ibanet.org/article/eee22fae-f9b5-414a-9120-9535572c3ed6>

TANEA team, *Τζόρτζ Μπίζος: Πέθανε στα 92 του ο έλληνας δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα*, 10/09/2020, <https://www.tanea.gr/2020/09/10/world/tzortz-mpizos-pethane-sta-92-tou-o-ellinas-dikiGOROS-tou-nelson-mantela/>

TANEA team, *Μπίζος: «Οραματιζόταν τη Νότια Αφρική σαν μια 'θυγατέρα' της Ελλάδας»*, 6/12/2013, <https://www.tanea.gr/2013/12/06/world/mpizos-oramatizotan-ti-notia-afriki-san-mia-thygatera-tis-elladas/>

Ταταράκη Εύα, *Απαρτχάιντ: Ο φυλετικός διαχωρισμός της Νοτίου Αφρικής στην ιστορία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, διαδικτυακή ιστοσελίδα ΚΕΔΙΣΑ,
<https://kedisa.gr/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84-%CE%BF-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>

Terrabook, *Βασιλίτσι*, <https://greece.terrabook.com/el/messinia/page/vasilitsi/>

The Best, *Τιμητική βράβευση Γιώργου Μπίζου και Ιταλού Δημάρχου από τον Περιφερειάρχη Σπυρίδωνα Σπύρου*, 09/04/2012,
<https://www.thebest.gr/article/121081->

TVXS, *Απαρτχάιντ: Ο ρατσισμός που έγινε νόμος*, 29/Ιουνίου 1949,
<https://tvxs.gr/news/%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%87%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84-%CE%BF-%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CE%BD%CE%B5-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82>

Versus travel, *Η μαύρη σελίδα του Απαρτχάιντ ...Νότια Αφρική*,
<https://www.versustravel.eu/article/667/i-mayri-selida-tou-apartchaint-notia-afriki>,
 10/05/2022

Χάουντεν Ντάνιελ, *Οι απόγονοι του Μαντέλα σε διαμάχη ...για το χρήμα*, 21/07/2013,
<https://www.kathimerini.gr/world/493875/oi-apogonoi-toy-mantela-se-diamachi-gia-to-chrima/>

Χαρτουλάρη Μικέλα, *Τζόρτζ Μπίζος: Ο Έλληνας που νίκησε το απαρτχάιντ*, Τα ΝΕΑ online, 18/09/2010, <https://www.tanea.gr/2010/09/18/greece/o-ellinas-poy-nikise-to-apartxaint-2/>

Wichmann Anna, *George Bizos: The lawyer who saved Nelson Mandela honored in Greece*, 8/09/2021, διαδικτυακό άρθρο, <https://greekreporter.com/2021/09/08/george-bizos-lawyer-who-saved-nelson-mandela-honored-in-greece/>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρνό Ζακ, *Η αποικιοκρατία στο εδώλιο*, Αθήνα 1959

Benson Mary, *Νέλσον Μαντέλα*, Αθήνα 1985

Γουνέλας Χαράλαμπος Δημήτρης, *Νεοζηλανδοί στην άμυνα και στο ελληνικό αντίρτικο 1941-1945*, Θεσσαλονίκη 2018

Carlin John, *Γνωρίζοντας τον Μαντέλα*, Δεκέμβριος 2013

Δαμιανός Γιώργος, *Ο μονόλογος του Δημήτρη Τσαφέντα*, Αθήνα 2017

Δερτιλής Γιώργος, *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015*, Κρήτη 2018

Ζαλέ Πιερ, *Η λεηλασία του τρίτου κόσμου*, Αθήνα 1975

Ζερβής Νίκος, *Καλαμάτα: Κατοχή, Αντίσταση, Απελευθέρωση*, Αθήνα 1998, τ. 1

Ζερβής Νίκος, *Καλαμάτα: Κατοχή, Αντίσταση, Απελευθέρωση*, Καλαμάτα 2001, τ. 2

Καγκελάρης Κώστας, *Νότια Αφρική, Απαρτχάιντ, Το στίγμα*, Αθήνα 1986

Καπισίνσκι Ρίτσαρντ, *Έβενος Το χρώμα της Αφρικής*, Αθήνα 2009

Κυκκώτης Σεραφεΐμ, *Αναφορές στον νομπελίστα Νέλσον Μαντέλα*, Αθήνα 2013

Λιβιεράτος Δημήτρης, *Μαύρη Ήπειρος: Εισαγωγή στην ιστορία της Αφρικής*, Αθήνα 2013

Μάγκντοφ Χάρρυ, *Αποικιοκρατία*, Αθήνα 2008

- Μαντέλα Νέλσον, *Το Απαρτχάιντ*, Αθήνα 2006
- Μαντέλα Νέλσον, *Γράμματα από τη φυλακή*, εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Μέερ Φατίμα, *Πιο ψηλά και από την ελπίδα, η βιογραφία του Νέλσον Μαντέλα*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1993
- Μπίζος Γ., *Κανείς υπόλογος; Ένας Έλληνας κατά του Απαρτχάιντ*, Αθήνα 2001
- Μπίζος Γ., *Οδύσσεια προς την ελευθερία 1928-1964*, Αθήνα, 2010
- Οικονομίδης Γιάγκος, *Στη χώρα του ουράνιου τόξου*, Αθήνα, Μάιος 2016
- Παπαρηγόπουλος Κ. –Καρολίδης Π. –Αναστασιάδης Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.11 Αθήνα 2003
- Τσεκένης Αιμίλιος, *Η Αφρική και οι ανθρωπολογίες της, Αποικιακές και μετα-αποικιακές εθνογραφίες*, Αθήνα 2020
- Woerden Henk Van, *Αναπαράσταση μιας δολοφονίας*, Αθήνα 2001
- Χουλιάρης Αστέριος, Πετρόπουλος Σωτήριος, *Η Αφρική και οι άλλοι: Οι σχέσεις της Αφρικής με την Ευρώπη και τον κόσμο*, Αθήνα, 2015
- Χρήστου Θανάσης, *Προσεγγίσεις στη νεότερη ελληνική ιστορία*, Αθήνα 2001
- Χρήστου Θανάσης, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947): Τα πρώτα σύνορα του ελληνικού κράτους*, Αθήνα 1999
- Χρήστου Θανάσης, *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999
- Χρήστου Θανάσης, *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801-1857). Η ζωή - το έργο - η εποχή του*, Αθήνα 1998
- Χρήστου Θανάσης, *Γεώργιος Π. Κρέμος (1839 - 1926). Ένας κορυφαίος Αραχωβίτης ιστορικός*, Αθήνα 2005
- Χρήστου Θανάσης, *Πέτρος Σωκρ. Κόκκαλης (1896 – 1962). Ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στο λενινισμό*, Αθήνα 2019
- Ψυρούκης Νίκος, *Η ιστορία της αποικιοκρατίας, Το μεσουράνημα τ. 3*, Αθήνα 1985

Ξενόγλωσση

- Davidson Basil, *Africa in History*, G. Britain, 1995
- Davidson Basil, *The African Slave Trade*, G. Britain 1988
- Deegan Heather, *The Politics of the New South Africa, Apartheid and after*, England 2001

Dubow Saul, *Apartheid 1948-1994*, G. Britain 2014

Bizos George, *65 Years of Friendship*, South Africa 2017

L. Gogerly, *Νέλσον Μαντέλα, μετάφραση Καραγεώργος Λάμπρος*, Αθήνα 2004

Mandela Nelson, *Long Walk to freedom*, Great Britain 1994

Mandela- Madikizela Winnie, *491 Days: Prisoner Number 1323/69 (Modern African Writing Series)*, Ohio 2014

Stengel Richard, *Nelson Mandela, Portrait of an extraordinary man*, 05/04/2012

Sampson Anthony, *Mandela, The Autorised Biografy*, United Kingdom 2011

Περίληψη

Ο Γ. Μπίζος γεννήθηκε στην Ελλάδα, αλλά η προσφυγιά τον οδήγησε στην Νότια Αφρική. Εκεί θα γνωρίσει το ρατσισμό μέσα από τους νόμους του Απαρτχάιντ, αλλά και το πρόσωπο που αντιστάθηκε σ' αυτό θυσιάζοντας ένα μεγάλο μέρος της ζωής του, τον Νέλσον Μαντέλα. Ο Γ. Μπίζος θα γίνει διεθνώς γνωστός ως ο υπερασπιστής του. Όμως η ανθρωπιστική του δράση δεν σταματάει εκεί. Πολλά ήταν τα θύματα του απαρτχάιντ που βοήθησε αφιλοκερδώς. Μεγάλος ο αγώνας του για την ίδρυση ελληνικού σχολείου. Επίμονη η προσπάθεια του για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα. Όλα αυτά τον ενέταξαν στη χορεία των σπουδαίων Ελλήνων.